

Lesebok i det norske folkemaal for høgre skular

Arne Garborg og Ivar Mortensson

1885

INDHOLD

Forord	6
--------------	---

IVAR AASEN.

Storm og Stilla.	9
Tungemaalet.....	12
Um storlæte.....	14
Gamle Olav og Aamund.	16
Ordtøke.	20
Nordmannen.	21
Dei gamle fjelli.	22
Haralds-haugen.	24
Heimvegen.....	27
Høgferd.	27
Livssyn.....	29
Huslivet.	30

HENRIK KROHN.

Yver skardet.	32
Mitt heimland.	35
Ferdasong.....	36
Sumarkvelden paa fjellet.....	37
Haustattankar.	38

KRISTOFER JANSON.

Etter bjørnen.	40
Vegvisaren.....	48
Paa fjellet.	52
Fjukande skyer.	53
Fiskaren aat sonen sin.	54
Millom rosor.	55

JOHN KLÆBO.

Ho Dun-Sesel.	56
Ho moer fær lofotfolket sitt heim.	60

ELIAS BLIX.

Guds ord.....	62
Kvitsundag.....	63
Vaar sol og skjold.....	65
Vaarsong.....	66
Morgonsong.....	67
Kveldsong.....	68

AASMUND OLAVSON VINJE.

Huldri.....	70
Geiti.....	73
Hesten.....	77
Klokkemakaren.....	80
Menuetten til Steinberg.....	83
Du døyr for ditt liv.....	85
Av eit marknadsbrev.....	86
Husvære i Kristiania.....	88
Til fjølls.....	90
I skogen.....	92
Langs ei aa.....	92
Storegut er bukjær.....	92
Nasjonalitet.....	94
Kosmopoliten.....	95
Daa Olav lærde lesa.....	95
Eivind Aalandslid.....	97
Olav høyrer musikk og song i byen.....	100
Gamle moder.....	101
Gamle Olav sonlaus.....	102
Attersyn.....	103

STEINAR SCHJØTT.

Millomaldren.....	105
Napoleon i Russland 1812.....	112
I Sibiria.....	114
Fraa ei englandsferd.....	115
Paa Cannon-street-stasjonen.....	118

ARNE GARBORG.

Eit tidskifte.....	121
Til ungguten.....	124
Kunnskap.....	126
Studentertiliv.....	129
Norsk fedralandssong.....	135
Ole Bull.....	137

YMSE STYKKJE.

Bukken og bekren, som bygde upp eit hus paa ripleheidi.....	139
Fraa Sunnmøre.....	140
Sveits.....	141
Maalet hennar mor.....	143
Balder.....	144
Kivlemøyarne.....	145
Sumardagen.....	146
Me flyt paa stølen.....	148
Harde-Aslak.....	148
Targei Gunnarsson Kollshus.....	151
Skotteslaget 1612.....	154
Ein av gamallkaarne.....	158
Østerdalen.....	162
Skirennet ved Huseby.....	166
Kongestasen ved Semsbryggja.....	169
Frampaa vaaren i fjellbygd.....	173
Jolaftan hjaa plassmannen.....	174
Fródevers*).	176
I Øresund.....	178
Ein sumarmorgon.....	179

TILJAMNAT BYGDEMAAL.

Taterfolke.....	182
Av »Vegjen te rikdom«.....	185

BYGDEMAAL.

Hardanger.....	188
Voss.....	190

Mannen, so trefte Døuen.....	192
------------------------------	-----

ØSTERDALEN.

Ulvedansen.....	194
-----------------	-----

GUDBRANDSDALEN.

Til Sæters.....	196
-----------------	-----

VALDRIS.

Ein skuledag.....	198
-------------------	-----

HALLINGDAL.

Store-stime.....	201
------------------	-----

TELEMAAL.

Kvenne-Karis vise.....	203
Hosleis uvenskapen kaam upp myllom katten aa honden.....	205
Skyttaren i fjølle.....	208
Vaar.....	208
Daa me va smaagutar.....	209
Fatikmannen.....	211
Spilemannen.....	211
Fløyta i skogjen.....	212
Vaarvers.....	213
Ein somaardag.....	214
Paa heie.....	214
I Hjuringskog.....	215
Housten.....	217
Ivar Elison.....	218
Droumkvæi.....	223

ORDFORMER.

Namnord.....	228
Gjerningsord.....	229
Ordliste.....	232

Forord

Centraltrykkeriet, Kristiania.

Det var meiningi, at denne boki skulde vera brukeleg til lesebok i høgere skular (fraa amtsskulen av og oppetter). Samstundes skulde ho, so vidt slikt let seg gjera, i ei so liti bok, og det ei skulebok, der ikkje alle slag kann høva, gjeva som eit lite bilæte av sjølve landsmaalsbokavlen, slik som denne fraa ikring 50-aari av hev arbeidt seg fram. Aa semja dei tvo ting ihop var ikkje lett; men me tenkte det kunne ikkje duga ufreistat.

Det var daa fyrst skrivemaaten. Greidast og i ein maate rettast vilde det hava voret aa sett kvar forfattar upp med si rettskrivning; men i ei lesebok vilde ikkje det gaa væl an. So kunne me hava sett alle forfattarar i ei form. Men det vart ikkje høvelegt, det helder, naar boki skulde gjeva ei framsyning av maaltvokstren.

So gjekk me ein millomveg. Me sette upp for seg sjølv, fyrst i boki, dei forfattarar, som mest strengt hev fylgt Aasen, og dei rettat me alle inn under den skrivemaaten, som er brukt i „Ervingen“ og „Heimsyn“. Etter desse sette me Vinje, som me ikkje vilde stella paa meir enn naudsynt; han kom daa til aa staa for seg sjølv, liksom paa ein yvergang. Til sist sette me upp nokre nyare maalmenn, som hev brigdat noko paa visse av Aasens former, daa dei dermed trur aa faa landsmaalet nærare inn til daglegtalen; „ymse stykkje“ rettat me og inn under denne nyare skrivemaaten, som me likevæl ikkje hev gjennomført strengt i alle ting; soleis hev me latet dei forfattarar, som brukar dativ (i fleirtal), faa hava dette. Me hev ikkje trutt at dette skulde vera til nokon større vanske.

Hermed vil ein faa ei meining um maaltvokstren i dei store drag, og samstundes vil det staa kvar lærar i landsmaalet fritt for aa halda seg til den rettskrivingi, han best munde lika. Eit par stykkje hev me dessutan teket inn paa tiljamnat elder normaliserat bygdemaal, som fleire maalmenn hev brukt istadenfor Aasens landsmaal.

Me hadde lite rom. Mykje maatte me lata ute, som skulde voret med, og umsynet til skularne gjorde, at me ofte laut velja meir etter innhaldet enn etter det, som kanskje best kunne syna fram det sermerkte ved ein forfattar. Sume stader hev me voret nøydd til aa stytta av paa stykki, naar me skulde

faa dei høvelege og ikkje altfor lange; dette gjeld serleg um fleire stykkje av Vinje, Schjøtt og Garborg.

„Ymse stykkje“ er for det meste fraa den nyaste tid. Nokre faae eldre forfattarar tok me likevæl med der, daa det ikkje vart raad til aa setja dei upp serskilt i fyrste enden av boki. Umskrifter tok me ikkje med meir enn eit par av.

Av bygdemaal fekk me mindre med, enn me vilde; det viste seg raadlaust aa faa rom. Etter planen i heile boki heldt me oss serleg til dei bygdemaal, som det hev voret skrivet paa i seinare tid; dei, som hev flest forfattarar, fekk daa fyrste romet. Skrivemaaten kunne ikkje her verta strengt fonetisk; sume forfattarar hev me ikkje stelt noko paa maalet til.

„Ordlista“ er meint paa aa gjeva rettleiding um ord elder vendingar, som finst i denne boki, og som det elles kunne vera mindre lett aa faa greide paa. Baade ordliste og „ordformer“ er sette upp etter den nyare skrivemaaten; men dei eldre formerne er sette til i (). Stend det t. d.: Visur (or) — visurne (orna), so tyder det, at den nyare skrivemaaten hev „visur — visurne“, men Aasens „visor — visorna“, osfr. Serleg aa merka er, at den nyare skrivemaaten ikkje brukar fleirtal i gjerningsordi. Den daude t'en vert burtkastat i nokre smaaord, som kjem ofte att: mykje (myket), lite(t), noko(t), anna(t). Merk dessutan: gut, gutar, gutarne, men: lærar, lærarar, læraranne, Romar, Romarar, Romaranne, osfr.

Bokstavdelingi er gjord etter den nyare maaten (etter roti), endaa me vil ikkje dermed hava sagt, um den er den høvelegste elder ikkje.

Etter den nyare skrivemaaten er det meiningi, at einskilde t'ar og d'ar i enden av ord og d'ar inni ordi (dei „daude konsonantar“) ikkje skal høyrast. Les alto so ikkje Huset, men huse, ikkje lagad, men laga, ikkje strida, men stria, osfr. Kjem ein i tvil um den rette uttalen nokonstad, vil ein i det heile gjera rett i aa halda seg so nær som ein kann til uttalen i det bygdemaal, ein kann elder kjenner.

Hev me havt lite rom, so hev me ikkje havt meir tid, og daa me dertil hev havt mykje anna aa stræva med, hev me ikkje kunnat leggja det arbeidet paa denne boki, som me gjerne hadde viljat. Dette vil væl mill. a. visa seg i korrekturen. Me sender likevæl boki ut paa prøve i den trui, at ho kann vera brukeleg um ho ikkje er fullkomi, og i den voni, at folk vil segja fraa um, kva

dei likar og ikkje likar, so at det, som kanskje er ubeint no, kann verta beinkat og bøtt i eit nytt opplag.

Kristiania i Juli 1885.

Utgjevaranne.

I V A R A A S E N .

Storm og Stilla.

1

(1862).

Det er huglegt aa ro igjenom eit sund utved havet, naar himmelen er blid og sjøen spak, so ein ikkje ser nokot merke paa nærleiken av Vesterhavet utan berre den ruggande tungalda, som kjem sigande utantil og gjerer eit litet drag i tangfjøra og ein liten skval oppyver fjøresteinarne, medan dei halda paa og turkast av solskinet. Men det er ikkje alle dagar solskin, og helder ikkje er det alle folk, som hava det so lagat, at dei kunna berre ro ut i svartestilla og sidan sitja heima, naar vedret er litet-vetta ufyset.

Ein morgon i vaarfiskja var Harald i Tversund komen ned aat naustet og saag etter alt, som skulde vera medhapt paa baaten; for han var styremann og skulde ut sjølvfemte og draga torskegarni. Ein av grannom, som heitte Sjur, kom ogso gangande med skinnstakken paa armen og nistebumba i handi; dei andre vaaro snart ventande. »Kor likar du himmelsbragdi i dag? Eg tenkjer, me faa godt sjøvedr«, sagde Sjur. Harald saag seg i kring og kinkade paa hovudet. »Berre det ikkje vendest, lid ut paa dagen«, sagde han; »der er ein bakke ut og sud i, som eg ikkje likar. Og no ero me ikkje so godt mente paa baaten helder, som me ymist hava voret. Han Paal heve forfoll, so han ikkje kann vera med, og so skal denna guten vera i staden hans, og honom heve eg ingi tru til. Der heve han voret burte i tvau try aar, og det veit ingen, kvat han heve lært. Sidst han var heima, vilde han ikkje gjera annat en lesa, og so kann ein vita, kvat sjømann han er. Nei, nei, han Gunnar verd ikkje den mann, som fader hans«.

2

Men rett som dei stodo so og rødde, kom han Gunnar gangande med skinnklæde og nistebumba, og sidan komo dei andre og, so laget var fullskipat. Dei flotade baaten og stemnde til havs og komo paa fiskestaden i god tid; men medan dei drogo garni, var det alt komet vending i vedret. Den myrke skybakken ut og sud i var komen høgt upp-aa himmelen, og ei svart spong paa sjøen kom dragande nordetter, vonom snøggare. »Sjaa utsynningen gutar«, sagde Harald; »han kjem so svart som ein brand; lat oss skunda oss og hespa garni inn i baaten«. Dei skundade seg, mest dei vunno, og vundo seglet og stemnde aat land; men det var ikkje langt aa bida, fyrr utsynningen hadde naatt deim.

Heimleidi deira laag nokot sunnarlege, so dei fingo vind og baara paa sida, og endaa luto dei beita kvast, naar dei skulde halda høgdi si og ikkje reka undan or leidi. Det var ogsaa torvi til aa hava eit stort rom til aa driva paa, for vinden voks, og baara kveste seg med skavl og brot, og styremannen laut gjera mangein bøyg og styra undan, naar skavlarne vilde slaa innver. I verste rykkjom laut seglet ned, og dessimillom kom det sjeldan so høgt som midt i mastr, men uppe laut det daa vera, so lenge som lyda vilde; for der var ikkje annat aa bergast med; og daa var det ikkje fritt, at baaten hallade og støytt hardt millom dei bratte baarom, og at sjøen fossade inn, so det vardt mesta uvinnelegt fyre deim, som skulde ausa.

Sidst paa kjøvde det so til med driv og rok, at ein knapt kunde sjaa frammum stamnen fyre frøsande skavlar og drivgardar, og rundt i kring stod sjøen som ein rjukande foss, og mest paa landsida, der brimet brakade fyre bergom og nesjom, so det duvde fyre øyrom. »Me naa ikkje upp Synstesundet«, sagde styremannen; »det er ikkje tenkjande; me faa ganga undan nord um øyarne og vera glade dess, um me berga livet med di.« Elles so vardt der ikkje mange ord talat, medan detta stod paa; den einaste røda, som gjekk, var berre dei stutte ropi: »set« og »vitt«, og »sjaa fram i« og »halde kvar sitt«. Og det var torvi til, at kvar skulde halda sitt; — ein einaste liten slepp, eit einaste mistak med vol elder handsyfte kunde lett vera ³ nog til aa taka deim av tofta og leggja deim i laagaste sengi med eit tareblad under hovudet. Men, som dei sagde sidan: dei vaaro ikkje feige endaa, dei hadde endaa nokot ulivt; og soleides fingo dei daa baska seg inn eit sund, so myket dei fingo logn av landet og kunde ro seg heimatter.

Dei, som heima vaaro, hadde reint syrgt deim av; for dei saago so myket av vedret, at dei tykte, det aldri kunde ganga vel med deim, som daa vaaro ute. Det vardt ikkje liten fagnad, daa dei sidan saago ein baat koma strævande nordantil og baskande med androren, so det stod drivet fyre honom. Endaa inn i sundom var stormen so strid, at det syntest korkje vera roande elder siglande, og i verste flagom stod baaten so forsett av andvedret, at det var knapast so myket, det neit fram; men kallarne rodde mannlege, for endaa dei vaaro so vel vødde med skinnklæde, hadde dei daa fenget so god bløyta, at dei tyktest turva eit handekrafs til aa halda varmen i kroppen. Born og kvende stodo ventande ned paa voren i verste hardvedret og toko imot baaten, daa han endelege kom i stødi. Mennerne sette fram baaten og slengde garn og fisk upp-aa land, og sidan gjekk kvar til seg; men fyrr dei skildest, talade Harald til Gunnar og bad honom koma inn, naar han hadde voret heim og fenget av seg vaasklædi. Gunnar sagde, han skulde koma; men ellest so undradest han myket paa, kvat detta skulde hava paa seg. Han hadde no voret lenge burte, og daa han skildest fraa Harald sidst, saag det just ikkje ut til nokon venskap med deim.

Harald hadde ei dotter, som heitte Ragnild, og henne hadde Gunnar havt elskhug til; men gamlen vilde ikkje vita av slike raader; han vilde ikkje hava Gunnar til maag. »Det er ikkje nokot framtak i honom«, sagde han, »det verd ei gagnløysa, som ikkje heve hug til annat en berre aa lesa og draga i hop alle dei slarvebøker, som han kann uppspyrja. Slike folk er der ingi von med; fyrst verda dei uduglege til aa fylla ein manns rom paa sjo elder land, og dernæst verda dei fortullade i hovudet av desse fillebokom, som er so myki⁴ lygn og so liti sanning i. Me hava nog med dei bøker, som er Guds ord i; men dei andre heve eg liti tru til, for dei ero ikkje alle bispar, som gjera bøker, maa vita. Eg ser alltid det, at naar dei skriva um nokot, som kjem oss ved, og som me sjølve kunna vita, daa ljuga dei meir en annatkvar ord; og difyre maa eg tenkja, at dei ljuga lika so myket um dei ting, som me ikkje skyna. Det er ingen, som liver med lesnad her hjaa oss; den, som vil hava slike goddaggar, han maa fara til byen og halda seg til dei folk, som ikkje gjera annat en lesa og eta«.

Daa Harald no hadde fenget fiskarusket or vegen og bytt av seg den vaate sjohamen, kveikte han pipa si og sette seg innar aat bordet. »Gakk ned, Ragnild«, sagde han, »og kjenn etter, um der er nokot atter paa

jolekaggen, og heng so ei gryta paa skjerdings; eg tenkjer, han Gunnar kjem inn, og so vilja me hava oss ei skaal med heitt øl attpaa vaaset«. Ragnild vardt so raud som ei hjupa og grundade paa, kvat slikt skulde tyda. Sidst han Gunnar var der i huset, hadde gamlen visat honom ut og sagt so falne ord, at han turvte ikkje koma der oftare. Men gamlen hadde fenget ei vending i hugen. Han hadde gjort den same røynskapen, som so mange andre hava gjort, at den, som me vyrda minst, kann stundom gjera største hjelpi.

Gunnar kom og vardt vel fagnad; han laut daa fortelja, kvar han hadde voret desse sidste aari; han hadde havt største hugen til boki og tenkt aa læra eitkvart slag; men daa han kom ut i verdi, vilde ingen vita av honom; helder var det so, at han vardt hædd og utlædd som ein heimføding i all si aatferd; difyre hadde han furtat og faret heimatter og tenkt med seg, at naar det skal vera so mange viser og vipror til aa læra, so var det best aa taka atter det same handverk, som hans forfeder hadde drivet. Dette likade gamlen ovlege vel, og so bad han daa Gunnar um, at han ikkje vilde bera illvilje til honom fyre det, som var imillom deim fyrr. »Eg visste ikkje fyrr, kvat mann du er«, sagde han, »men i dag fekk eg sjaa det, og eg tyktest endaa sjaa so myket, at hadde ikkje du voret med, so hadde det kanskje 5 gjenget verr, en det gjekk. Den, som duger mest, naar mest nøyder paa, honom kallar eg ein fagna-mann; og slike folk er det, som me turva her hjaa oss; han fær ikkje vera raadlaus, som her skal bergast, og helder ikkje fær han vera brøysk i bringa, um det ser ruskutt utt. Men no vonar eg, at me skulo vera oftare i lag og sigla med beinare byr en den, som me hadde i dag«.

Gunnar er alt no komen paa styremanns-tofta etter Harald. Han heve hug til boki endaa; men han er komen paa same vegen som verfader hans, at han trur ikkje alt, som er prentat.

Tungemaalet.

5

(1875.)

Mannen heve fenget ymse gaavor og krafter, som fyrst koma til framvokster i samlivet med annat folk. Han er ikkje berre opplagd til aa tenkja og døma um dei ting, som han kjenner til, men ogso til aa tyda sin

hug og tanke fyre annat folk. Og dertil heve han fenget ei serleg gaava, med di at munn og tunga ero so vel skapade til aa skifta ljod, at han alt i barndomen kann læra aa tala; han kann nemna den ting, som han tenkjer paa, med visse ord elder namn, so at andre maa tenkja paa den same ting, so snart som dei høyra namnet; han kann segja, kvat han heve seet og høyrte, og alt kvat han elles vil; og med nokor øving og opplæring kann denne fraasegni falla so lett, at talen gjeng lika so fort som tanken. Dei, som bu i same grendom, vilja alltid skyna dei same ordi, og soleides verd det daa eit tungemaal med ord i tusundtal, som ein alltid kann taka i bruk og setja saman, etter som ein treng til. Detta er ei overslege stor gaava; og ein kann endaa segja, at det er grunnlaget til mannsens største fyremuner i skapningen. For tungemaalæt hjelper baade til aa giva tanken den rette skipnad og greidskap, og det hjelper og til aa føra tanken alt vidare og vidare fraa stig til stig, fraa det kjende til det ukjende, fraa det synlege til det usynlege. Ein endaa større vinning verd det, naar ein kann teikna maalet med skrift, so ein kann baade sjaa og høyra det fyre seg; men detta høyrer no ikkje til mannsens fyrste torv; det er fyrst i eit samlag med større vitsemd og kunnskap, at det skriftlege maalet kjem til bruk.

Naaraltsaman gjeng sin skaplege gang, vil den nyfødde menneskja veksa upp hjaa sine foreldre i eit litet samlag av skyldfolk og grannar; og det fyrste, som menneskja lærer, er daa det tungemaal, som grendi talar, og den sed og tru, som ætti er uppfostrad med. Menneskja heve ein medfødd hug til aa taka etter og gjera som andre hava gjort; og i den lange oppvokstren lagar ho seg meir etter sed og vis en etter sitt eget vit; for vitet kjem lika so seint som vokstren og stundom helder seinare. I den vegen er der stor skilnad imillom folk og annat livende. Det frie dyret treng ikkje til annan lærdom en aa fylgja sin eigen medgivnad; dermed verd det unge kvikinde lika fullkomet som det gamle; men so verd det helder ikkje nokot meir. Menneskja derimot vil turva lang opplæring baade til ymis embætting og vinneskap og lika eins til aa temja seg til eit skaplegt samliv med annat folk. Etter sin eigen medgivnad er menneskja upplagd til baade godt og vondt, og i ymse ungmenne kann den vonde hugen vera sterkare en den gode, so der jamnan vil vera torv til tugte og age. Difyre er det ei stor heppa aa vera uppfostrad i ei grend, som elskar gode seder og alltid vaktar seg, at der ikkje skal verda nokot atterfall til villskap og vyrdløysa.

Den største fyremun, som menneskja heve i skapningen, er soleides den, at ho med hjelp av tungemaalet kann erva den kunnskap og røynsla, som forfederne hava havt, og at ho med sin eigen tilgaaning kann vinna seg eit skyn paa den heile synlege skapningen og endaa ein tanke um dei usynlege ting. Med sin medfødde givnad til aa gledjast av alt, som er fagert, kann ho alt finna rikleg fagnad berre av si umsyn i sjølve skaparverket; og med den lærdom, som ho erver etter sine fyremenner, kann ho ogso hava ei vitring um skaparen og dermed og ei rettleiding til aa styra sin eigen hug og vakta seg fyre slike tiltak, som draga uhugnad etter seg. Og daa det timelege livet er stutt og umskiftelegt og jamnan fullt av faare, so vil menneskja sidstpaa hava største hugnaden av si tru paa Guds tilsyn og av si von um ei oppreisning til eit nytt liv etter dauden.

Um storlæte.

(1853).

Det er ein ting, som fylgjer med dei ymise tilstandi i verdi, at der alltid maa vera myken skilnad paa folk, at sume maa vera megtugare en sume, og at den eine kann hava mangein god givnad framfyre den andre. Men naar ein ser vel etter alt, so merkar ein og, at der er myket som er likt med alle, at der er ymise veilor og vanskar, som endaa likaste folket ikkje er fritt fyre, at det kanskje verd rettelege litet, som den eine heve til aa gjera seg stor av framfyre hine. Fyre det fyrste er der mange fyremuner, som mannen er liksom fødd med; han heve ikkje lagt deim upp med sitt eget stræv, men han heve fenget deim liksom sovande elder berre til givende; og givne gaavor skal ein takka givaren fyre og ikkje seg sjølv. Og dernæst skal ein hugsa, at desse fyremunerne ero likso snart farande som komande; dei kann vera lette til aa tapa og tunge til aa halda, og difyre kann ein ikkje rettelege stola seg paa deim. Aa vera stolt og storlaaten av slike fyremuner er difyre jamnaste berre ein uvitingskap, og det vantar helder ikkje merke paa, at agtande folk ero smaalaatne og umgjengelege, medan faaduglege folk ero so byrge og bratte, at ein kann kvida mot aa møta deim paa vegen.

Storlætet heve mange orsaker, og dei ero ikkje alle so myket møte helder. Sume ero storvyrdne av likams magt og styrke, og sume av ein fager skapnad og eit fint andlit. Men det er mange, som hava havt dei fyremunerne

og endaa havt liten baten av deim. Styrke er god aa hava; men endaa sterkaste folki kunna verda utslitne og underbøygde av ymise misfelle, og det heve ofta hendt, at ein veik og visen bul heve gjort større ting og statet seg betre i lengdi. Fagerskapen elder vänleiken er og ein god ting; men han er jamnaste kverven og kortvarug; han er lika eins som blomen paa marki, for han glimar og bragar, so lenge som inkje røyner paa; men so snart som det kjem eit uvedr paa, so fell og folnar han vonom snarare; og um han endaa slepp av fyre uvedret, so heve han daa alltid ei kort stund til aa standa i.

Ei onnor rot til storvyrdna er standet, sidan der er ei gamal tru um, at sume standi skulo vera høge, og sume skulo vera laage. Men det er betre, at mannen pryder standet, en at standet skal pryda mannen. Det er gode og duglege folk til aa finna i dei fleste standi, og det finst ogso laake og faaduglege folk i dei fleste. Og so hender det ogso jamt, at smaae folk kunna vera so hepne, at dei koma i eit betre stand, og at store folk kunna vera so uhepne, at dei koma i eit verre stand.

So er det og med rikdomen, som mange folk hava so ovlege store tankar um. Han er sein til aa sankar, og snar til aa missa; den, som var rik i fjor, er fatik i aar, og eit annat aar er det vel ogso einkvar, som heve mist magti si og lotet sjaa paa, at smærre folk hava stigit uppatter i staden hans.

So paa lag er det og med ei stor æra og eit stort ord; der sjaa me ofta døme paa, at mannen kann missa det lika so fort, som han fær det. Naar han kann fara fint fram og vera kvars manns vin, so kann det vel vara ei stund frametter; men skulde han koma til aa gjera eit litet miskast elder nøydest til aa slaa paa ein streng, som folk ikkje likar, so er det ende paa den skripna, og daa kann det henda, at han fær skam til takk fyre alt ihop.

Nokot dilikt er det og med eit stort vit elder ein stor kunst og lærdom; det er helder ikkje nokot til aa gjera seg til av. Vitet er ei gaava, som mannen⁹ ikkje heve gjevet seg sjølv; og mest lika eins er det med lærdomen og, for han kjem oftaste av eit godt næme og godt tilhald i yngdi, elder i det minste av ei god raad og tilleiding til aa læra. Og dernæst kann ein sjaa, at vit og lærdom ero helder ikkje alltid paalitande; for det er mange ting i verdi, som ero so blinde og løynde fyre manns-augat, at den lærde stend lika so fast som den ulærde; og der er so mange tilfelle, daa ei ring og vandelaus raad kann gjera betre gagn en ei, som er sløg og djuptenkt. Og helder ikkje

vantar det dømme paa, at ogso klokaste folket kann ganga ein galen veg, og at ein heimalen styving kann stella seg betre en den, som klokare skulde vera.

Alle slike fyremuner kann ein gjerna slaa saman og kalla deim berre ei god lukka. Vistnog er det sume av deim, som mannen kann auka og fremda med si eigi verksemd; men alltid er det daa so, at han treng lukka til verksemd i si og, um ho skal vera til nokor hjelp. Det er mange, som hava stridt og strævat fyre det, at dei skulde koma eit stykke fram i verdi; men det vilde ikkje lukkast fyre deim, det var faafengt og gagnlaust alt kvat dei strævade. Og likavel kann ein ikkje segja, at dei vaaro mindre verde til aa hava lukka en so mange andre. Det er vandt aa vita, kven som verdugast er, og det kann vel vera einkvar, som tenkjer, at naar alt skulde ganga etter verdleiken, so vilde mangein liten mann vera stor og mangein stor vera liten. Men naar verdleiken er so vand aa døma, so skulde den, som heve lukka med seg, vera nokot varsam og vægjesam i sitt umgjenge med deim, som hava havt mindre lukka. Han skulde koma i hug, at andre folk kunde vera lika so gode som han, naar lagnaden elder umstødorna hadde voret lika so gode fyre deim som fyre honom. Han skulde ogso minnast, at der endaa er visse tilfelle, som bita lika hardt paa dei store som paa dei smaa, at der er visse tilstand, daa alle maa luta og bøygja seg, og daa korkje magt elder æra kann hjelpa. Og allrahelst skulde han vara seg fyre aa bruka magti si til ugagn, liksom til aa skræma smaafolket med og hogga mest paa deim, som minst kunna verja seg. Dei kunna hava mein og møda nog, um dei ikkje skulo hava hat og hæding av den, som dei helder skulde venta hjelp og stydnad av. Den, som heve so stort eit mod, han kann alltid finna eitkvart, som toler aa taka imot, so han treng aldri um aa øyda det paa nokot smaaflygje; der kann alltid vera eit verk elder ein freistnad til aa gjera, som krev baade mod og magt; og der er det høvelegaste til aa prøva, kor langt det vil rekka.

Gamle Olav og Aamund.

(Av »Ervingen«).

(1855).

Aamund.

Eg er so glad fyre det, at eg eingong fann folk, som eg kann tala fritt med, og vera viss paa, at den eine skynar, kvat den andre segjer. Det er lenge no, sidan eg var so heppen. Eg kom ofta i lag med gildt folk og hadde ymist moro med; men det vardt aldri nokot fullkomet skyn; naar dei skjemtade og logo, tykte eg ofta, at der var ikkje nokot til aa læja aat; og naar eg sjølv skulde segja nokot fyndigt og trøysamt, so var det liksom dei ikkje høyrde det elder visste, kvat eg meinte. Her slep eg aa ottast fyre slikt.

Olav.

Ja, her skal du faa lov til aa bruka heimemaalet ditt. — Men eg er so forviten til aa høyra, kor det stend til uti den store vide verdi. Kann du segja meg med nokre faae ord, kor det ser ut i dei gildaste bygdom der?

Aamund.

Det er snaraste aa segja, at det ser ut som i ei mautuva: det kryp og kravlar paa alle kantar, det strævar og staakar paa alle sidor; det er ei endelaus røra, som det stend i steinbrjotar-visa. Ja, den visa heve du vel ikkje¹¹ høyrte; eg skal kveda henne aat deg, um du vil.

Olav.

Ja, lat faa høyra!

Aamund (syng).

Dei træla — dei træla
 fraa morgon til kveld, ja dei træla.
 Dei stræva — dei stræva,
 det varer um alder og æva.
 Dei freista alt, som dei kann vinna,
 dei sanko alt, som dei kann finna.
 Ja dei leita — ja dei leita
 etter alt det, som vinningar kann heita.

Dei grava — dei grava
 i berg og i myr, ja dei grava.
 Dei byggja — dei byggja
 paa hus og paa veg og paa bryggja.
 All jordi trur eg dei vil jamna;
 all malmen trur eg dei vil samna.
 Ja dei emna — ja dei emna
 paa so mangt, som eg ikkje veit aa nemna.

Dei kapast — dei kapast;
 som hunden um beini dei nappast.
 Dei strida — dei strida;
 eit hefte vil ingen mann lida.
 Sin skatt vil alle med seg føra
 igjenom den endelause røra;
 til dei stupa — til dei stupa,
 og til andre kjem i staden til aa krjupa.

Olav.

Eg hadde mest ei von um, at det skulde vera so. Men so lyt eg no faa vita nokot meir um detta, naar me faa betre tider. Eg er ogso forviten til aa høyra, kor det stend til her i bygdum. Her er vel mange umskifte no, sidan sidst eg var her. Dei halda paa og snu og brøyta paa alle ting i andre land, og so er det von til, at denne nyfikna kunde ovra seg her i landet og.

12

Olav.

Aa ja, eg skulde tru det! Her er nyfikna nog, og stundom for myket med. For d'er so leidt med di, at det, som er gagn i, det kjem seinaste, og det, som er berre til syn og skin, det kjem alltid fyrst. Eg likar ikkje alt, som eg ser. Eg ser nog, at folk vil skapa seg um i bunad og klædnad og i ord og tale og ymis aatferd; men eg ser ikkje just, at dei verda visare fyre alt det. Eg høyrer, dei skrøyta av forfederne vaare og tala fagre ord um vaare gamle ættarmærke; men eg er rædd fyre, at skulde det halda fram, som det stemner, so vardt det ikkje stort atter av dei gamle ættarmerki. Dei tala um framgang, og det kann vera godt nog; men eg synest no ofta so, at det gjeng fram paa den eine sida og atter paa den andre; det gjeng i ring liksom

kverni. Eg tenkjer, me kunde gjera lika god framgang, um me heldt nokot fastare paa gamalt maal og gamall bunad. Lat oss ganga fram i det, som godt er, men ikkje ganga so, at me gløyma vaar fedra-sed, som det stend i visa.

(Syng).

Dei vil alltid klaga og kyta,
at me ganga so seint og so smaatt;
men eg tenkjer, dei tarv ikkje syta:
me skal koma, um ikkje so braadt.

Ja, det skyt ikkje fram, so det dunar,
som no ingen kann undrast uppaa;
men det munar daa jamt, ja det munar,
so det stundom er hugnad aa sjaa.

Lat det ganga fram, lat det siga!
Berre eitt eg ynskjer og bed:
at me ikkje so høgt maatte stiga,
at me gløyma vaar fedra-sed.

Lat oss ikkje forfederne gløyma,
under alt, som me venda og snu;
for dei gav oss ein arv til aa gøyma,
han er større, en mange vil tru.

13

Lat det merkast i meir en i ordi,
at me halda den arven i stand,
at naar federne sjaa att paa jordi,
dei kann kjenna sit folk og sitt land.

Aamund.

Takk skal du hava. Du kann tru, det gjerer godt aa høyra atter dei gamle tonarne, naar ein heve voret nokre aar burte.

Ordtøke.

13

Den som agelaus liver, han ærelaus døyr. — Den som er allstad framme, er ingenstad velkomen. — Han er armast, som aldri er nøgd. — Det som augat ikkje ser, det gjer ikkje hjartat saart. — Stemna i aust og hamna i vest er ei vanheppa. — Det kjem øydar etter avlar. — D'er aldri so langt imillom bergom, at ikkje trolli finnast. — D'er litet um bjølla, naar kolven er or. — Det er mangt fagert, som er liten fagnad med. — Fyrst fengen er mest vyrd. — D'er betre vera fyre var en etter snar. — Største fysna fær snaraste ende. — D'er ikkje verdt aa gapa mot laavedyrri. — Ein fær ikkje setja geiti til aa gjæta hagen. — Den giruge verd ikkje mett fyrr i moldi. — Skoda ikkje gjenta i kyrkja, men helder i smøtroget. — Gjord gjerning heve ingi attervending. — Han er gløgg, som gjæter; han er gløggare, som sæter. — Det gode gjerest, medan det vonde gjeng. — D'er uvandt reida graut av annars mjøl. — Han græt ikkje fyre gull, som ikkje gull heve aatt. — Den som grin aat graut, han er ikkje svolten. — Den som gøymer i nøgdi, han heve nokot i naudi. — Ein kann vel vera hag, um ein ikkje er heppen. — Hagleiken sparer halve møda. — Halvgjort skal ein korkje lova elder lasta. — Handi er ikkje so sterk som hugen. — D'er hardt, som hardt skal driva. — Di meir ein hastar, di meir ein heftest. — Helsa er snart saknad og seint atterfunni. — Den som vil hemna all sin harm, han gjerer seg usæl og arm. — Hugnad heime er daglegt gjestebod. — Kor høg ein er, so lyt ein tøygja seg; kor stutt ein er, so lyt ein bøygja seg. — D'er ilt aa høla den, som ein hatar. — D'er mangt ein skal høyra og ikkje herma. — Jamnen gjerer meste munen. — Kjærlegt auga ser inkje lyte. — Det kjem kur etter kipna og stur etter skripna. — Ein skal ikkje kveikja større eld, en ein sjølv kann sløkkja. — D'er betre kvist som bognar, en som brest. — Langetidi lækjer mange saar. — D'er laakt lastordet, anten d'er lygn elder sanning. — D'er lett aa ljuga, naar d'er langt heim. — D'er laakt aa luggast med bjørnen. — Lukka er ikkje mannvand. — Lukka er liksom sjoen: stundom fell og stundom fløder. — D'er mange, som er betre i løyndo en i syndo. — D'er stor mann paa høgt leite. — D'er misgjerd i ein skal hata og ikkje mannen. — Han misser inkje, som inkje hev. — Nyfeget er sjeldan langfeget. — Ein skynar ikkje nøgdi, fyrr naudi kjem. — D'er inkje til nøgjes aat naudar-mannen. — Manns ord er manns æra. — Han ottast ilt,

14

som ilt gjerer. — Det kann inkje ovbodem standast. — Den eine ramnen hogg ikkje augat or hinom. — Det raae kann verda godt, men ikkje det rotne. — Den som ikkje vil høyra raad, fær røyna uraad. — Sjoen er baade storgjæv og stortøk. — Skaden er snart gjord, men seint aatgjord. — D'er skam i skorten, og æra i avgangen. — Sume sova seg til sæla, og sume stræva seg til armod. — Det kjem stur etter kjæta, og graat etter ovlæta. — D'er betre vera stygg og vitug en væn og vitlaus. — D'er betre tegja en tarvlaust tala. — Kunde gapen tegja, so trudde folk han var klok. — Tri ting vil ofta turvast; det er magt i armen, mod i barmen og vit i hausen. — Tunga talar, som vitet segjer til. — Liggjande ulv fær ikkje lambekjot. — 15
Ulven skifter haari, men ikkje hugen. — Den som vil med ulvom bu, han maa med ulvom tjota. — Betre ulærd end illa lærd. — For ung er eit godt lyte; det veks av med aarom. — D'er vondt vangjort, d'er verre ovgjort. — Vanhugen legg stein paa lasset. — Hugheilt vaagat er halvt vunnet. — Naar ein vesall fær vald, so veit han ikkje atterhald. — D'er leidt aa vilja og ikkje vinna. — Naar viljen er god, er verket lett. — Det er alt viner, som vil oss vel. — Beste vinerne ymist røynast. — Han vinn, som traad er, og taper, som braad er. — Det er den visaste, som vægjer. — Det legst alltid visa til fyre den, som kveda vil. — Yngdi er alltid væn, og helst naar vit fylgjer med. — Det veit ingen si æva, fyrr ho er oll.

Nordmannen.

15

Millom bakkar og berg ut med havet
heve Nordmannen fenget sin heim,
der han sjølv heve tufterna gravet
og sett sjølv sine hus uppaa deim.

Han saag ut paa dei steinutte strender;
der var ingen, som der hadde bygt.
»Lat oss rydja og byggja oss grender,
og so eiga me rudningen trygt«.

Han saag ut paa det baarutte havet;
der var ruskutt aa leggja utpaa;
men der leikade fisk nedi kavet,
og den leiken den vilde han sjaa.

Fram paa vetteren stundom han tenkte:
giv eg var i eit varmare land.
Men naar vaarsol i bakkarne blenkte,
fekk han hug til si heimlege strand.
Og naar liderna grønka som hagar,
naar det laver av blommar paa straa,
og naar næter er ljose som dagar,
kann han ingenstad vênare sjaa.

16

Dei gamle fjelli.

16

Dei gamle fjell i syningom
er alltid eins aa sjaa,
med same gamle bryningom
og same toppom paa.
I bygdom byggja sveinarne,
og huset stender laust;
men dei gamle merkesteinarne
dei standa lika traust.

Paa fjellom er det leikande
aa ganga til og fraa
og kring um toppom reikande
so vidt um land aa sjaa:
til havet kring um strenderna
med skip som fuglar smaa,
og til fjelli kring um grenderna
med tusund bakkar blaa.

Der er so mange hendingar
i bygdom komne til;
me sjaa so mange vendingar
alt paa eit litet bil.
Dei hava snutt um vollarne
og flutt og rudt og bygt;
men dei gode gamle kollarne
dei standa lika trygt.

So stod dei gjenom tiderna
vel mange tusund aar;
og graset voks um liderna,
og lauvet kom kvar vaar;
og vinden tok um topparne,
og vatnet tok um fot;
men dei gilde gamle kropparne
dei toko traust imot.

Av hav kom sjømann sigande
og lengtad etter land,
daa saag han fjelli stigande
og kjendest ved si strand.
Daa kom det mod i gutarne,
som saag sin fødestad.
Ja dei gode gamle nutarne
dei gjera hugen glad.

Haralds-haugen.

17

Her ser eg Haralds
haug fyre augom;
lenge var eg lystad
aa lydast til honom.
Botnad paa berget
berrsynt mun han standa
millom hump og hamar
paa hauga-landet.

Visst er han vorden
vonom mindre:
grunnen er graven,
grassvorden riven;
aaker er upplagd
um allan haugen;
aksi glima globjart
paa gløymde gravi.

Her heve fagna-folk
faret or heimen;
her hev ein gild gut
gjenget til kvila.
Harald haarfagre
høyrde du vel gjetet;
nog er i Norig
namn hans kunnigt.

Ikkje tarv han tenkjer eg,
tavla paa gravi,
stein elder stopel
med store ord skriven.
Sjølvs hev han sett seg
synlege minne,
dei som visst mun vara,
til verdi øydest.

Ringt var det riket,
som raada han skulde;
storo var det stiget,
daa styret han slepte.
So var skjett skifte
i skipnaden inne,
som i kolmyrke koven,
naar kola er tendrad.

Etter kom or ætti hans
ervingar dyre,
dei som verde vaaro
verdi aa styra;
dugstore, daadstore,
dygderike sellar;
nog er i Norig
namn som klinga.

Lidna ero langa
ljosa tider;
daa var daad og dygd
med Dovralands gutom;
stod i blidom blome
blaaberg-landet;
heider og heppa
var i Haralds rike.

Lidna ero langa
laaka tider;
Haralds ætti øydest,
og ilt var skiftet;
maattlaus, modlaus,
minnelaus vardt lyden,
hædt og herjat
var Haralds rike.
Endaa trur eg, anden hans ¹⁸
yver oss mun sviva,
lydast um landet,
leita etter storverk.
Myket mun han fegnast,
naar manndom han finner,
naar som lands lyden
likjest forfedrom.

Fram daa, frendar,
i fredlege kappstig!
rette det, som rengt er,
reise det, som velt er;
byggje og bøte
med bot, som duger;
gjere verk, som vara
til verdi øydest.

Heimvegen.

I heimen der hyggjer seg barnet best,
 til heimen vil ungdomen stunda,
 og mannen, som sviver i aust og vest,
 vil helder paa heimferdi skunda.
 Um landet var bratt, og steinutt og svadt,
 og mødor i vegen var mange,
 paa heimvegen gjekk det daa helder radt,
 og milerna vardt ikkje lange.

Mauren kryp aldri so vidt i kring,
 han leitar ei uppatter tuva,
 og mannen løyp ikkje so lang ein sving,
 han lengtar ei heim til si gruva.
 Um og han var glad i framande stad,
 so vil ikkje hugen seg festa,
 og heimen med haugar og stein og svad,
 han verder daa kjærast' aa gjesta.

Ja heima der baka dei braudet best,
 og vænaste klippa dei klædi,
 der hava dei klangen i maalet mest,
 og vænaste kveda dei kvædi.
 Der ser du ein dag med ljósare lag,
 og skog med eit mildare skygge;
 og raamar so sorgi deg der med eit slag,
 so finner du endaa eit hygge.

Høgferd.

Alt det som no skal duga, det lyter vera stort;
 for upp i høgdi vilja no alle folk so fort.
 Det teiknar til, at alle den same hugen faa
 aa fara som dei store, og ikkje som dei smaa.

Dei unge gilde gutar dei tykkja, det er ilt,
at andre land skal hava so ofsa myket gildt,
at folket der kann skrøyta og kosa seg so godt
og skræma sine grannar og hava deim til spott.

Det er ein harm aa høyra ifraa eit annat land,
at der er større rikdom og alt i større stand.
Det er so vondt aa vita, at ut i landet der
skal vera større byar og større hus en her.

Ja, der er husi høgre med fleire fargar paa
og myket større salar i husom til aa sjaa
og fleire folk i gata og myket større skraal
og fleire store bøker og frægare maal.

Der er det fleire kjolar, og ny er kvar ein klut;
med halvtårs-gamle klæde fær ingen ganga ut.
Der er det fleire fruer, som pryda kann sin by
med myket større stakkar og finare ty.

Der ut i andre landet dei kunna halda lag
med drykkjer og med retter av mange hundrad slag
og standa stolt um bordet og drikkja si skaal
med dundrande talar i eit sprikjande maal.

Ein arming er no ikkje den rike mannen lik,
men endaa kann han braaka og laast vera rik;
og skurar han seg upp, er han lika blank aa sjaa,
for kroppen er vel jamgod, naar klæde koma paa.

Det er den største gleda ein liten fyr kann faa,
at han slepp upp i høgdi, so folk maa honom sjaa;
og kjem der so ein framand og rosar honom gildt,
so verd han so stolt, at han reint løyper vilt.

20

Kven kann so undrast paa, at det feller honom kjært
 aa læra slike ting, som dei rike hava lært,
 aa drikka same drykken og gjera same skraal,
 aa bera same klædnad og læra same maal.

Den sida, som snur ut, er no den, som alle sjaa,
 og det som er inn under, det ser no ingen paa.
 Og sjaa me ut som herrar, so faa me herra-rom,
 so lenge til det syner, at pungen han er tom.

Livssyn.

20

Det stiger ein sukk yver heimen so vida,
 der tiderna vendast, og ætterna kvida:
 Kvi fer daa all vænleike stundom so illa?
 Kvi gjenger so ovmyket liv daa til spilla?

Det veks ut i grendom so livlege flokkar
 med leikande mod og med vonfulle tokkar.
 Um stokkutte stunder er flokkarne skilde,
 og mange kom aldri so langt, som dei vilde.

Det kveikjest eit ljøs i ein mødeleg skugge,
 og grenderna sjaa det med fagnad og hugge.
 Det dimmest og sloknar, naar mest ein det trenger.
 Kvi kunde det ljøset daa ei standa lenger?

Eit hjarta, som nyst heve maken sin funnet,
 er rikar' en den, som eit land heve vunnet.
 Men maken fell fraa, og all fagnad forgjenger.
 Kvi kunde den fagnad daa ei vara lenger?
 Det kjemer ei stemna med kjenningar saman;
 di lenger det varer, di meir er det gaman.
 Men skilnaden kjemer, og samnaden gjenger.
 Kvi kunde den stemna daa ei vara lenger?

21

So heve det gjenget i framfarne tider
 med ætter, som eldest og gløymdest um sider.
 Dei spurde, kvi ingen kann læra sin lagnad
 og tyda sin hug til ein endelaus fagnad.

Men ovan or høgdum ei røyst heve svarat
 og mannen mot utol og vonløysa varat.
 Og ætterna lærde det ord, som dei fingo,
 og glad i sin hug utor heimen dei gingo.

Og faafengt i gisningar mansbarnet grever;
 hans umsyn i uppeheimen verder for snever.
 Med alt, som han grundar, han kjem ikkje lenger,
 og stødt til det heilage ordet han trenger.

Huslivet.

21

(Etter Schiller).

Der som det harde med det linne
 og sterkt og mildt er saman inne,
 der giv det jamt so god ein klang.
 Di skal ein, fyrr ein bind seg, prøva,
 um hjarta kann til hjarta høva.
 Ein draum er stutt, ein harm er lang.

Yndeleg i brudar-lokkor
 glimar kransen vel den dag,
 daa dei klaare kyrkjeklokkor
 bjoda folk til brudlaupslag.

Men den fegste helg i livet
 flyr med livnads-vaaren snøgt;
 brudarkransen fell av livet,
 og det største ljøs er sløkt.

22

Ja, ofsen fær slut,
men elsken maa liva;
og blomen døyr ut,
men frukt maa han giva.
Snart mannen lyt ut
i vaas og i møda
og syta til føda
og pløgja og plukka
og freista si lukka
og vaaga og trøyta
og tiderna nøyta.
So koma Guds gaavor i garden umsider;
det munar i buret med kvart aar, som lider,
og husi dei veksa og tøygja seg ut.
Og inne raader
den hæve husmoder
i smaabarna-ringen;
ho styrer visleg den huslege kringen;
ho vaktar smaasveinen, ho lærer smaakjella;
dei trottuge hender maa stødt nokot stella.
Ho aukar sin draatt
med skipande haatt.
Med midlar ho fyller den daamlege hylla,
med traad ho si snurrande snelda vil fylla.
Ho sankar i reinslege, glitrande skrin
den slikjande ulli, det snjokvite lin.
Ho kviler aldri; ho legg det, som fagnar,
til det, som gagnar.

HENRIK KROHN.

Yver skardet.

23

(Fraa Sogn).

(1868).

Etter kvart som me komo frametter Kaldedalen, vardt han meir og meir forvitneleg: blaagrøne joklar valt ut yver baade bergtrømer, fraa storbredden paa høgre sida og fraa ein mindre brede paa vinstre. Sidstpaa gingo me i berre snjo, som fylde heile dalsbotnen. Dalen var her so trong, at det var avsølt til langt upp aa nordre fjellsida, og ei skjerande kaldsno stod det imot oss.

Men daa me so komo uppi høgste skardet, gløymde me snart vaas og møda. Der laag framfyre oss heile den tronge Suphellebredden paa høgre sida, med dei alpeformade Fjerlandsfjelli og bygdi og fjorden lengst ute, med det store snjokravet kringum paa alle kantar, med digre fjell stigande uppor liksom ryggen elder hovudet av symjande udyr, og altsaman i det mest glitrande ljøs av ettermiddagssoli.

Etter at me hadde snutt oss i tunn fleire vendor og set oss mette paa den kostelege landskapen, leitade me oss ein væn kvilestad i ei liti saftgrøn og logn skor paa vinstre fjellsida. Her i det fraudige fjellgraset var det fulla godt aa kvila attpaa den mødesame gonga i snjo og kaldsno.

Me kunde ikkje sjaa langt fram fyre oss, korleides bredden var skapt, men fyrste stykket var ikkje ovbratt, og difyre lagde han Eirik, vegvisaren vaar, i vegen, springande, med di han vilde taka tilsprang til aa skrida nedetter bredden, so som han hadde voret van aa gjera paa sine tidlegare ferder. Me andre lagde oss til aa gjera so som han, og me hadde alt sprunget nokre

stig, huande lik andre smaagutar, daa me fingo sjaa honom Eirik midt i floget sitt med eitt kasta seg attlenges, snu seg liksom katten i skinnnet og triva²⁴ seg tak med hender og føter so godt han kunde i snjoen. Me stadnade so snøgt, som me vaaro gode til, medan Eirik, som heppelege nog hadde fengst stadga seg i framskotet, kom kravlande oppetter paa alle fjore det snøggaste han vann, med otte maalad i kvart andlitsdrag. »Detta var Gud aa takka, at det ikkje gjekk verre«, sagde han, daa han hadde naatt upp til oss, »so bratt heve bredden aldri voret i mi tid«.

Daa me komo utpaa, fingo me sjaa, at det bar so stupende bratt ned her, at ein fulla laut vera fjellvan til ikkje aa svimra, naar ein saag fram. Du skal vita, at alt det me hadde stiget upp i dei tvo dagarne, det gjekk no ned her med ein gong; for Suphelledalføret, som var nedunder, er godt som flatt herifraa bredden og til fjorden. Det er no vel meir en 2000 fot upp i skardet, og um ikkje bredden var, vilde her visst i alle tilfelle vera uframkjømt. »Me faa freista etter vinstre trome innaat fjellveggen«, meinte Eirik. Han so i fyrevegen og me baketter meir krjupande en gangande. Millom bredden og fjellveggen var det som vanlegt eit opet rom. Men det var ei undarleg framferd, kann du tru. Me gingo paa lag som sotaren i skorsteinen, med vinstre fot og hand i berget og høgre i bredden, som me luto støyta hol i fyre kvart stig. Hadde ikkje dette romet voret, som soli hadde brædt millom bredden og fjellveggen, so hadde det voret umogelegt aa koma fram. Det var kalde tak, som me luto taka med høgre handi, men elles leitade det so hardt paa, at sveiten flaumade, for soli skein daa beint i skardet, og ikkje var det nokor kvild i aa standa still helder. Endeleg kom me ned etter lang møda. Og daa smakade det hardla godt aa faa sitja hernede og kvila seg paa ein stor stein, som laag upp aa bredden.

Me sat just der bredden fraa skardet flyt isaman med Vetlebredden, som kjem veltande som ei storknad elv ovan or eit skard fraa Storbredden. Vetlebredden er ikkje med dei største utflaumingar fraa Jostedalsbredden, men han er hardla forvitneleg aa sitja innmed, baade av di han i seg sjølv er so bratt og høg og vill, og av di landslaget kringum heile denne tronge²⁵ dalsbotnen er so merkelegt. Det er fulla møda verdt aa ferdast, naar ein kann sjaa slikt. Fyrst er det no det undarlege, forrivne skardet fylt med kvite snjobredden, der me komo ifraa; so er det dei stupbratte, høge og kvasstindutte fjelli paa baade sidor, med blaabredar veltande ut or kvart

skard øvst i, men med saftgrøne skorer nedetter, der fine, smaae bjørker med kvitnævrutte leggjer hava fest rot og luta seg med si blakrande krunga utyver svarte fjellveggen; so er det dei smaae leikande bekkjer, som hanga lik sylvband paa ei breid bringa; so er det den fossande elvi, som kjem bullande fram undan breiden; so er det dei store sandhaugar og steinrøyser (morainer), som den framveltande isen hev skotet ut og lagt ifraa seg nedetter dalamidet. Ja altsaman er fulla vel lagat til aa gjera deg bisnefus, so du heve heilt ilt fyre aa risa upp og slita deg laus fraa slik storvoren fagerleike.

Um einkvar av deim, som lesa detta, skulde vilja gjera denne ferdi, som er vel verd umaken, daa vil eg raada honom til aa hava tog med seg. Med ein god førar, god fjellstav og tog kann den, som er nokorlunde fotfim, hugheil leggja i vegen. Serlege kunde tog koma til nyttes her nedst paa breiden, for det er ikkje so sjeldan, at det her og kvar berre ligg ei tunn skinna med snjo yver store hol og sprungor, som vatnet heve holat ut. Eg talad seinare med ein kjenning, som hadde voret stygt nog ute hernede. Han kjende, best som han gjekk, at det liksom gav seg under føterne hans, og det var nett so myket han hadde fenget skvetta aat sida, daa det brast, og snjo rapad ned, der han just hadde stadet augnablinken fyreaat. Daa han bøygde seg ut yver tromen og skulde skoda ned i sprunga, var det so djupt, at han ingen botn saag. Naar ein skulde vera so uheppen aa fara ned i slike sprungor, vilde det mest vera vonlaust aa berga livet. Dei fleste vilde vel ikkje vera so hepne aa møta eit feste i flugti, so som den Nordfjordingen, som nokre aar sidan midt upp aa Jostedalsbreiden foor ned i avdjupet, daa han skulde ganga yver fraa Jostedalen og til Stryn. Han var so framifraa heppen aa koma sitjande paa ei liti smal spong, som stod ut fraa isveggen ned i sprunga, ikkje lenger nede, en at felagen hans kunde ropa ned til honom og faa svar atter, at han var med liv og sat nog so godt. Han kunde likavel ikkje sjaa honom, langt mindre hjelpa honom upp atter utan toggreidor, og der laut armingen verda sitjande den dagen og natti med, medan felagen hans laut fara fraa honom og til bygdar etter hjelp. Det var ikke fjelgt herbyrge maa tru. Han hadde fulla nistebumba paa ryggen, men han sat so naudt, at det var livhætta med aa røyva seg. Men hunger er hardt sverd i heil mage, helst naar matburet ikkje er ei halv aln fraa munnen, og sidstpaa tok svolten honom so, at han laut freista med aa faa bumba av ryggen. Det gjekk vel, og daa likade han

26

seg endaa ikkje so illa, der han sat med nistebumba i fanget sitt. Han aat baade godt og jamt, men han hadde no ikkje annat livja seg upp med i sitt einvære maa vita. Han tykte likavel det var ei fagna stund, daa han dagen etter hørde mannamaal oppyver hovudet sitt, og daa læste han atter bumba si, batt so det nedsekte toget um livet, og upp i dagen kom han lika heil og uskadd som han foor ned, berre med den skilnad, at nista var flutt fraa ryggen og ned i magen hans. Men slike uheppor kann ein hytta seg fyre, naar ein gjeng fleire i lag med tog um livet, for um den eine daa fer igjenom, so held dei andre atter, og det vil ikkje vera ovtungt fyre deim aa gjera detta helder, med di ein alltid vil hava tromen aa triva seg i, so at ein ikkje fell ned med si heile tyngd; men difyre maa toget mannamillom ogso helst vera nokorlunde strakt.

Mitt heimland.

26

Eg ser detta landet, eit undarlegt land,
med snaudaste øyar kring steinutte strand,
med brim og med brot yver svikfulle bodar,
med fjellgarden myrk, som mot Nordhavet skodar.

Eg kjenner vel landet, der ufysen vind
driv skodda fraa havet kring snjotakte tind,
eit land fullt med joklar og naknaste øydor,
med skridor og urd og med skoglause snøydor.

27

Eg smyg inn i fjorden; eit fagrare land
visst aldri eg saag med si grønklædde strand,
med skogfulle lid upp um blømande vollar
og raudgylte bred' kringum blaa-ande kollar.

Sjaa her er det fagert, kjenn her er det mildt,
her inne smaabylgjorna skvala so stilt,
so leikande upp etter strandi dei gletta,
og glitrande perlor paa sanden dei skvetta.

Snøgt baaten min sigler um hjartgrøne nes,
han ruggar so lint, medan havgula blæs,
og tvert yver blenkjande viki han siger.
Av baat paa den mjukaste grassvord eg stiger.

Aat dalen med fysna meg hugen min dreg;
det er fulla fagnad aa ferdast slik veg,
aa kroka seg fram millom angande blomar
og slengja seg ned attved fossen, som ljomar.

Eg drøymande skodar um rindar og lid,
men upp yver fjellbruni augat mitt skrid,
ja høgare en ørnar kring tindarne fara,
eg radt inn i ljosblaae himmel lyt stara.

Mitt heimland! Din dal med sin blømande voll
og fjellet med breidar kring blaa-ande koll,
det alt til mitt hjarta so undarlegt talar
og lyfter min hug yver fjell, yver dalar.

Ja Noreg, du er vel eit underfullt land,
so stort og so fagert fraa fjell og til strand;
men det er mi von, at meg ein gong skal hysa
ein heimstad, som fagrare endaa vil lysa.

Ferdasong.

28

Naar som skuggarne falla i dalar,
best det høver aa taka paa ferd,
for naar kveldkjølen panna di svalar,
myket fljotare foten deg ber.

Og naar fuglarne kveldvisa syngja,
og i takt til ditt fotslag dei slaa,
daa di skreppa deg mindre vil tyngja,
fram til kvilet du lettar' vil naa.

Naar or dala mid skuggarne stiger,
 og naar skardljøset lyser i lid,
 medan soli bak fjellbruni siger,
 ja daa er det den fagraste tid.

Kvar den liten paa aasar og heider
 er so væn, naar det lider mot kveld,
 moen fint yver fjelli seg breider,
 og so skirblaatt er himmelens tjeld.

Og daa er det so godt upp aa bakken
 aa faa liggja og kvila seg ut
 med si skreppa til stød under nakken
 og fyr augo den solgylte nut.

Sumarkvelden paa fjellet.

28

Nutar og tindar,
 kollar og rindar
 kveldsoli kransar med raudgylte render.
 Giddande baaror,
 glitrande gaaror
 leika so lint imot fjellvatnets strender.

Utyver stupet
 ser eg i djupet
 storelvi fram undan lauvskogen strøyma,
 framaat seg kasta,
 lengtande hasta
 aa ned i fanget aat fjorden seg gøyma.

29

Sylvkvite fossar
 fjellsida krossar,
 govet det siger so sagta med draatten,
 smaabekkjer lulla,
 elvarne bulla,
 ljoda i samspil som leikande slaatten.

Kveldsroden giddar
 paa votn og vidder,
 bredarne liggja i gullraude glima,
 rjupor paa heidi
 søkja aat reidi,
 fjelli i syni seg sveipa i dima.

Upp ser eg glida,
 sagteleg skrida
 burte fraa selet røyk gjennom ljoren;
 blakrande elden
 i dimme kvelden
 sender sitt ljøs gjennom dyrri fraa aaren.

Soli mun siga,
 skuggarne stiga,
 snart dei seg heilt yver fjellgarden strekkja;
 eg sit og drøymmer,
 dagsstrævet gløymmer,
 kveldsfreden ljuvt seg i saali mun sekkja.

Hausttankar.

29

Hausten er komen, blomarne folna,
 raunarne raudna og bjørkerna gulna,
 bladi dei losna og falla fraa grein,
 fjuka med vind yver moar og stein;
 ja dei fjuka.

30

So mine voner og skifta og gleppa,
losna fraa roti i hjartat og sleppa.
Ljos verd til myrkr, det faste verd laust,
vonerna fjuka som vinden um haust,
ja dei fjuka.

Men sjaa uppaa greini, der bladet var,
der siter ein ørliten kumar kvar.
Naar vaaren kjem, or det litle fjom
det renner daa baade blad og blom.

Og djupt i mitt hjarta, um vonerna glatt,
der sat daa eit litet eiende att.
Det rann med dei fagraste blomar og blad.
I trui det heve sin rotfaste stad.

KRISTOFER JANSON.

Etter bjørnen.

30

(1879).

Det var fælt til styr, som var vordet paa skrivargarden. Der flaug Mari kokka ut og inn med ved og vatn, so raud og truti i andlitet som ein ilsk kalkunshane. Ho skulde no fyrst koka grauten til folket, og so skulde ho i same blinken steikja rjomekakor til denne gapaferdi i dag, og so skulde ho fara etter byrsor og haglpungar, skinnreimar og taskor, spikjekjøt og røykjelaks paa fljugande flekken. For no var det komet bod ifraa sætri, at bjørnen hadde voret med aatet baade der og burt med grannesætri. Og bjørnen skulde ned no, han hadde skamraskat tvo kyr til lensmannen og etet snupt upp ein heil saud or skivarbuskapen

Men der stod denne Sjur i vegen med dei lange beinom sine, kvar ho snudde seg, og hadde stadet der innpaa ein time og berre slengt spitord etter henne. Han skulde no reka med alle stader og, denne kaute fanten, som skaut kryl paa ryggen og sette huva paa sneid, berre fyre di han aatte nokre hundrad meir en dei andre. Mari skjelte baade honom og skivarfrua og alle i hop. Kona maatte daa skyna det, at ho var i eit kristnat land, og at dei kunde faa mat paa ei sæter og, so dei ikkje turvte steikja og brasa verre, en dei skulde vera burte eit heilt aar. Men den vesle, turre frua gjekk og tumsad kring som ei mus i ei fella, drog fram sokkar og buksor, og hadde ned i skreppa, for det kunde vel koma regn, og dei kunde vel verda vaate paa foton, og det kunde vel verda kaldt til natti, og eg veit ikkje alt, som det kunde vel. Det var reint umogelegt at stogga henne, endaa skrivaren spaadde visst, at veret vilde halda seg minst ei vika med sol og stilla. Men

31

ho stuvade og stuvade nedi alt ho fekk millom henderna, og snudde seg alt i eitt burt mot sonen sin, bad honom endelege vera var um seg og ikkje vaaga seg for myket, for bjørnen var stygg aa koma i kast med; endaa det, at sonen var ein lang lufs med digert skjegg og kaptein fyre seks aar sidan. Kapteinen svarade ikkje, berre log aat moer si, for han kjende so vel, korleides ho hadde det; men han hadde det dess meir annsamt med aa blenkja rifla si og fylla kruthornet og kulepungen. Sidstpaa kom han gangande i storstylvlom sine og med rifla paa ryggen gjenom kjøkenet. Der stod Sjur studd oppimot bordet og geispad.

»God morgon, kaptein! Bjørnen fær nog eta lenge i fred, fyrr me koma upp, no det tek til at myrkna so snøgt«.

»Meiner du det, Sjur? Aa, naar me strekkja paa beini, naa me nog sætri klokka 5, og fyrr kjem han vel ikkje. Berre denne Mari vilde skunda seg litetvetta«.

»Det er ikkje godt for ei menneskja aa vera baade sunnanvind og nordanvind i ein gong«, tok Mari i og vende sidste kaka, so ho klass paa panna. »Og eg tenkjer no og det, at det kann vera slikt slag fyre bjørnen, anten han Sjur kjem der elder ei. Ein skyt ikkje bjørn berre med kytord, og annat krut heve visst ikkje han aa leggja i byrsa —«, — og dermed foor Mari ut med den glodheite panna, men kapteinen log og vende seg til Sjur.

»Er det sant Sjur? Ja skyt du i mist, so«. Og dermed trugade han med fingren og gjekk inn i stova.

Sjur stod reint still, berre riste paa hovudet. »For eit ilsketroll, du!« sa' han og klo seg bak øyrat.

Det vardt nonsbil, fyrr me vardt sovidt ferduge, at me kunde koma stad. Men so gjekk det og i veg, og det til gagns; fyrst var det daa kapteinen og eit par karar fraa skrivarkontoret, so Sjur med ei gomol, rustad rifla, so eg, og til slut ein stakkars, liten husmansgut, som frua hadde stelt til med koppar og meisar og plagg, so ein ikkje kunde sjaa meir af guten en hovudet og beini, som stakk fram liksom utor ei tunna. Sjur sveitte, so det rann dropar nedetter kjakarne hans, og vesle guten der attanfyre bles og stunde som ein gamall, utkøyrd øyk. Men frametter bar det yver stökk og stein. Kapteinen stod fyre marsen, og me luto fylgja. Sjur gjekk reint oppgjæv. Fyrst tok han til aa harma seg ut yver soli, som nett no skulde steikja so;

32

men daa soli ikkje vilde høyra paa det øyrat, berre log endaa meir gul og varm radt i syni paa Sjur, so hakade han seg fast i kapteinen.

»Det er ikkje bra aa vera so utmasad, naar ein kjem fram, hr. kaften!« sa' han, »og me hava dagen fyre oss«.

Kapteinen berre vende seg halvt ikring og kastade i honom dei same ordi, han nyst hadde sagt i kjøkenet: »Bjørnen fær nog eta lenge, fyrr me koma upp«, — og dermed bar det stad likaso snøgt som fyrr; — Sjur murrad nokot um vitløysingar, og at aldri skulde han vera med tidare, men fram maatte han.

Den einaste, som saag ut til aa lika seg vel, var Unkas, nye hunden til kapteinen, som han hadde fenget fraa Engelland. Han var myrkebrun av lit og hadde stridt, krullat haar, som stod lik ulldottar kring honom. Han sprang burtetter vegen, rullade seg i kvar vatsdam med tunga langt utigjenom³³ halsen, sprang so upp aa kapteinen med baade labbom, dillade med rova og riste seg, so govet stod av honom.

Sidstpaa naadde me daa skogen, og her skulde me skiljast. Ein veg bar oppetter til lensmanssætri, og der skulde kapteinen og hans folk ganga; ein annan bar oppetter til skrivarsætri, og dit upp skulde Sjur, vesle guten og eg. Me sette i med eit skrellande hurra, og ljoden gjekk gjenom all skogen, so myket bjørnen kunde faa vita um, at no kom gutarne med krut og med kulor.

Snaudt nog var sidste glytten av kapteinen burte millom treom, fyrr Sjur stod radt still, slengde byrsa i marki, drog ein stor klut upp or luma, og gav seg til aa turka skallen sin. »Det er daa fulla litetvetta vit i deg, som mindre er«, sagde han med meg og kom burt aat. »Det er ikkje meining i aa fara som ein gap oppetter fjellet helder«.

»Aa nei, eg tykkjer mest det same«, svarad eg, »no kann me kvila her i skuggen solenge«. Og dermed slengde eg meg ned under ei gran, som bøygde dei lange naaleraderna ned imot meg liksom tjukke faks. Sjur blidkade nokot. »Ja, du heve no ikkje godt av aa fara so i veg, du som er so fint skapad«, sagde han og sette seg attmed meg. »Men det var ein fin butel den«, lagde han attaat og tok burti korgflaska mi, »kvat heve du paa honom?«

»Smaka, so kjenner du det vel«, svarade eg og løyste flaska.

»Aa, du skal ikkje kosta deg«, sagde Sjur og letst vera bljug, »men eg segjer takk«. So tok han ein slurk. »Det var fine saker det«, lagde han til og smattade.

»Heve du tidt skotet bjørn du Sjur?« spurde eg, lagde meg bak med henderna oppunder hovudet og stirde oppimillom greinom.

»Eg? jau det skulde eg meina — — ja skotet honom heve eg no ikkje so rett helder, men set honom heve eg meir en ein gong. Eg kjenner bjørnen, som var det faer min, eg; eg kunde no og have skotet honom meir en ein gong, hadde eg berre viljat. Men eg heve latet honom ganga, stakkars kroken«. Sjur drog knei oppunder seg og slo armarne kring. »Du heve vel høyrte gjetet faer min, veit eg?« sagde han etter eit bil. Eg maatte standa til, at eg ikkje det hadde. »Ikkje det«, tok Sjur oppatter og nikkade naadigt med hovudet, »for det var kar, som kunde skjota bjørn det. Og farfaer min — hei! vil du ganga — sjaa berre etter paa stabbudi du — sjau skallar segjer eg — for det ligg no til ætti, maa du vita«. Og Sjur gjorde eit kast med hovudet og sputtade millom tennom.

»Ja men eg tenkjer, det er best, me letta paa oss«, sagde eg og reis upp.

»Aa, me kunde gjerna sitja ei stund endaa«, murrade Sjur, »bjørnen kjem ikkje, fyrr det verd dimt, kor som er«.

Eg var alt paa vegen, so laut Sjur fylgja, og sidstpaa kom daa husmansguten.

Kor stilt her var i skogen! Den steikjande soli kunde ikkje vinna seg fram, men glatt aa sida paa alle greinerna. Ho berre fekk sovidt smjuga seg gjenom her og kvar og kastade daa berre ein gulldrys burtetter mosen. Elles seig ein svalande skugge kring alle lemerne, so det var so lett aa ganga og so lett aa anda herinne. Det annsame livet paa marki, bønderne millom kornet, skrelling og rop av ungarne, som tullade seg i kring med den gøyande hunden, den pustande øyken med det tunge lasset, den dumbutte postvegen med ramlande kjerror, hus med varme paa gruva og røyk or pipa, — alt var som kvorvet burt og atter stod den linne kviskringi millom lauvet og ein liten bljug blome, som lutte seg burtimot fureroti. Og skoggrunnen var so mjuk, og foten gjekk so stilt, og drøymande tankar seig nedpaa ein, borne av kvar leikande vindgufs, smatt atter burt, gøymde seg millom greinerna og drog etter seg augo upp, alltid lengre upp, til dei møtte den skire himmelen, som gjekk lik ei blaa, klaar elv millom tretoppom. Ender og

daa kvitrade ein liten fugl og spratt eit litet ikorn; men elles var det so kyrt, at ein kunde høyra kvar turr kvist, som datt ned. Stundom kvakk ein upp av ei flagsing i buskom, og handi treiv etter byrsa, men so var det berre ei rjupa, som var flogi, lenge fyrr byrsa kom ned fraa øksli.

Sjur hadde smaatt um senn saktat paa seg, stundom stod han reint still. 35 Det var, som han vilde hala ut tidi so myket som mogelegt. Me var komne til skogsbruni og kunde skilja skrivarsætri der langt uppe.

»Ja du veit ikkje, for eit faarlegt ska'beist bjørnen er«, tok han i, »du heve ventelege aldri set honom«. Nei eg hadde daa ikkje det. »Aa nei, aa nei! og so vaagar du deg ut lel? Ja han er so diger og vill, at det gneistar utor augo hans, og pusten stend som ei kvit skodd utigjenom holamotet. Og so gjeng han beint paa og krasar under labbarne og knasar under tennerna alt han finn — folk, fe, gutar, gjentor. Men — eg er lika sæl, vil du ganga heim, so skal eg fylgja deg, at du ikkje skal taka i mist av vegen«.

»Aa nei, eg lyt nog freista, kor som er«, svarade eg og smaalog, for eg skynade so vel, korleides det var voret med Sjur.

»Ja det er ikkje so greidt fyre honom, som heve try liv paa samvitet«, sagde Sjur, »og det verd no eg, som fær skuldi, um de tvo skulde koma til nokot«.

»Eg trur ikkje, det er so faarlegt med det, Sjur«, svarade eg, »slik kar, som du, er vel god fyre aa berga baade tvo og tri, um galet skulde henda«.

»Aa ja, det forstend seg«, sagde Sjur og stakk naserna i vedret, men han drog seg ikkje vidare moten oppetter fjellet. Ei stund etter kom han upp til meg. »Her skal vera myket med trollbjørn her«, sagde han.

»Det var gildt, — aa syn meg honom endeleg, naar han kjem«, svarade eg. Eg høyrd nokre ord um gapne ungdomar; men no tagde han seg.

Paa sætervollen stod Kisti med det raude, friske andlitet sitt og blomutte fyreklæde. Ho saag ut i den klaare lufti, som alt tok til aa gidra med raudt skin, og sette ender og daa i med ein lakk. Og der kom ku etter ku med ringlande bjølla, rautande, daa dei saag Kisti straa salt paa steinen. Dotter hennar, vesle Anne, kom drivande med byttor og koppar utigjenom 36 sæterdyrri, daa me kom fram paa vollen.

»Nei er det ikkje framand-karar og daa«, ropade Kisti, daa ho fekk timdi utav oss. »Gudskjelov her kom folk ein gong. Me hava voret so reint vitskræmde af den stygge bjørnen. De skal verda verande her eit bil, veit

eg? No maa de ganga inn«. Og dermed skauv ho oss lint inngjenom dyrri. Eg tok strakst til aa spyrja etter bjørnen. »Bjørnen, ja han heve ikkje synt seg, sidan me sende bod; men i morgon var, daa kunde du vel have tent deg skotpengar daa. Og deruppe ser du aatet. Er de no hæve skyttarar, so kann ein standa her og skjota utigjenom gluggen, og ein leggja seg attanfyre den store steinen deruppe, so er det ikkje mogelegt, at bjørnen kann sleppa burt, naar han fyrst er paa aatet komen. Men de skal vel hava nokot til aa liva av, veit eg?»

Daa husmansguten hørde dei sidste ordi, klaarnade andlitet hans, men det surnade snart atter, daa eg svarade: »aa nei, Kisti, me kunna drygja med det solenge. Kapteinen og sumt skrifvarfolket er burt paa grannesætri, og dei sagde, dei vilde koma hitaat, naar det leid paa litet«.

»Men nokot mjølk kann du daa drikka, veit eg? so skal eg setja paa til ein rjomegraut, um de so vil — ja«. Eg takkade, slengde taska fraa meg og fekk byrsa ned fraa oksli. Sjur stod endaa midt paa golvet og studde seg til byrsa si.

»Ja du fær vel leggja deg ut med steinen, du Sjur, liksom godt fyrst som sidst«, sagde eg og glytte burt paa honom. »Ein kann ikkje vita, um styggen kunde koma lel, og det er best aa vera reide«.

»Skal eg ut med steinen?« spurde Sjur med eit andlit, som sagde, at detta var det urimelegaste, nokon mann kunde hitta paa. »Du er daa ikkje galen, veit eg? Kvat trur du, moer di vilde segja, um eg gjekk ifraa deg her?»

»Ho vilde segja takk, tenkjer eg, fyredi du let sonen hennar faa det tryggaste; men er du rædd so — «

»Rædd?« ropade Sjur, skaut upp akslerna, lagde hovudet paa skakke og grein, »eg rædd? Vara føterne dine, sa' sporven, skulde dansa med merri«. Dermed sputtade han, gjekk so med byrsa utigjenom dyrri. — Eg kunde ikkje annat en lægja, daa han vel var utkomen, og eg saag, at Kisti stod og knisade burt med gruva.

»Du kann tru, han var snodig uppetter i dag«, sagde eg til Kisti. »Han var so rædd so — «

»Han, ja han er den laakaste kar i heile bygdi; men korleides kom han seg med?»

»Jau, kapteinen bodsende honom, og so torde han ikkje draga seg undan«.

Eg stod og saag utigjenom gluggen etter bjørn, og rødde ender og daa med Kisti, som dreiv ut og inn. Det vardt dimmare og dimmare, men endaa ingen bjørn. Best som eg daa stod og kastade eit ord burttil Kisti, hørde eg eit smellande skot. Me kvakk upp baade tvau, og inn dreiv Sjur med huva langt oppfyre skallen, naserna i vedret og underlippa langt fram. »No kann du kalla nokon rædd ein annan gong, du gyplingen«, sagde Sjur og slo kaut ut med handi, »derute ligg bjørnen, og det so daud som ei sild«.

»Kvat slag?« ropade baade Kisti og eg i ein gong, »og det var du, som skaut?«

»Ja var det du, kannhenda? Eg skulde meina, det var eg, som skaut. Han kom imot meg so vill, og augo hans lyste som ei eldmyrja; men eg rikkade meg ikkje or flekken, berre skaut honom radt i syni, og daud var han«.

Sjur var snaudt nóg ferdug med talet sitt, fyrr ein riv upp sæterdyrri, og inn spring kapteinen so uppøst, at han snaudt kunde mæla, og folket hans etter honom. »Kven var det, som skaut?« skreik han, »var det du? var det du?«

»Det var eg, som skaut, faer«, sagde Sjur lognt«, viss um, at han var gildaste karen i baaten lel.

Kapteinen stod reint som fjetrad. »Heve du høyrte paa maken!« ropade han, »finst det daa ein større tosk paa den grøne jord en du er, Sjur. Gakk no ut og sjaa verket ditt! Eg kunde hava hug til aa jula deg, so du skulde sansa ein annan gong.«

Sjur stod og stirde paa honom. »Er mannen fraa seg?« sagde han berre; men han var litet mjukare i maalet no. Me foor alle ut og upp aat aatet. Der laag Unkas, den store, fine, brune hunden til kapteinen, stinn og kald, med føterne strakte framfyre seg. 38

»Ser du no?« sagde kapteinen, og i maalet var baade graat og harm, »kann du ikkje skilja hund fraa bjørn? kvar heve du augat og vitet ditt?«

Sjur stod reint handfallen, lutte med hovudet og stirde paa hunden. »Var det ikkje denne skarve byrsa, som gjekk laus utor handi paa meg daa?« svarade han

»Byrsa? du skulde hava juling, skulde du«, tok kapteinen i. »Nei rædd var du, far min, so rædd, at du ikkje kunde skilja svart fraa kvitt. Kann du giva meg hunden atter kannhenda?«

»Jøye meg, kor du tek paa veg!« sagde Sjur og vardt vreid, »det var verr en det skulde vera menneskja og ikkje krøter«.

»Menneskja og ikkje krøter? kann du giva meg hunden atter, spyr eg?»

»Slik rotahund, svarade Sjur og stakk handi i luma, »eg vilde ikkje eiga honom, um eg fekk pengar til«.

»Du snakkar, som du heve vitet til; slik ein hund fær du ikkje under hundrad dalar«,

»Hundrad dalar?« tok Sjur uppatter, skaut rukka paa skallen og drog munnviki upp til ein speande grin, — »jau han sa' so, mannen, han vilde hava seg ei ny trøya, daa den gamle var vegstoli. Hundrad dalar fyre ei skarvebikkja, javisst var det nokot aa slengja pengar burt i. Men eg er lika sæl, eg skal giva deg ein dalar fyre hunden, og det kontante pengar og, det«. Og dermed drog Sjur fram setelboki si og grov i henne.

»Aa stikk pengarne til deg og haldt munn«, sagde kapteinen, han hadde sett seg ned paa jordi, lagt hovudet til Unkas upp i fanget sitt og strauk honom.

Sjur vilde taka i paa nytt lag, men me lagde oss imillom. Dei heldt paa aa kjeftast likavel heile vegen og innigjenom sæterdyrri. Kapteinen meinte paa det, at um Sjur skulde vera inne, vilde han ganga sin veg. Han kunde leggja seg burt med steinen, so han kunde gjera eit meisterstykke til, um rette bjørnen skulde koma. Ja, her var ikkje annat aa gjera. Sjur laut ut og upp med steinen, han, og kapteinen blidkade nokot, daa no elden sprakade paa gruva, og han fekk lagat seg eit glas toddy. Husmansguten vardt sett til aa kika etter bjørnen gjenom gluggen, og kapteinen, skrivarfolket og eg sat og vermde føterne ved peisvarmen.

Best som det er, vender husmansguten seg med eit bleikt andlit og stotar: »ja men trur eg, det er bjørnen, eg!« Kapteinen og me upp, treiv byrsorna og upp aat gluggen. Ja, der stod bjørnen, diger og feit, og snokade paa aatet. »Ikkje endaa«, kviskrade kapteinen, »tak sigte!«

Me lagde byrsorna til kinni, men i det same smell det eit skot, bjørnen lyfter hovudet, ser seg ikring, og i ei venda er han burte millom kjørr og stein.

»Du skal sjaa, det er Sjur, som er ute atter«, ropade kapteinen og slog seg med knytt neve paa laaret. Me foor ut. Der stod Sjur studd upp mot rifla si, klo seg attum øyrat og glaapte med open munn uppigjenom lidi.

»Det var daa troll til bjørn, trur eg ikkje, han strauk med det same!«

Vegvisaren.

39

(1875).

Striden gjekk hardt burtunder lidi. Mange af bønderne var falne, mange hardt særde, men so drog det seg ein og annan til flokken jamt. Kulor hadde dei ikkje, dei ladde med smaastein. Svenskarne tok paa aa trøytna, dei var so myket tyngre klædde. Daa gjorde dei eit hardt innhogg, bønderne rauk og hadde seg undan fot fyre fot. I det same smell det eit skot, og ein Svenske stuper; eit til og ein annan stuper. »Hurra! det er byrsa hans Jo, som er komi med i laget; fram no gutar, no er me mange mann sterkare«. 40 Bønderne fekk nytt mod, og fram bar det. Svenskarne fekk auga paa den nye skyttaren, som aldri raakade i mist. Han stod under ei bjørk upp i lidi, der, som røyken dreiv undan, og plukkade ut mann fyre mann av Svenskom. Han hadde ei byrsa liggjande paa kvar sida. Svenskarne gjorde daa ei braadvending og sette i fullt renn upp mot Jo, men fyrr dei naadde honom, stupte det alt fleire. Jo vardt kringsett og slegen til marki, og no tok Svenskarne ein haug tett attmed og sette seg fast der. Jo slæpte dei med seg.

Nordmennerne vardt som klumsade ved detta, og vaagade ikkje ganga paa haugen. Svenskarne kom helder ikkje ned til deim, og soleides vardt dei liggjande og agtade paa kvarandre i fire timar. Ein kunde merka, dei var trøytt paa baade sidor.

Svensken heldt samraad. Kunde dei berre sleppa vel um fjellet, so var dei bergade; skulde det ganga paa denne maaten framigjenom, kom det ikkje ein mann livande fram. Dei vilde bruka gamle Jo som mæklar millom seg og bønderne; han skulde og skaffa deim kjendmann um fjellet. Dei gjekk burt aat honom, som han sat der paa tuva med hendera bundne paa ryggen. »Naar rett var, so skulde du pinast ihel«, sagde dei aat honom.

»Det er von det«, svarade Jo turt.

»Men vil du berga livet ditt, so kan du det faa«.

»Ja so«, svarade Jo.

»Du skal tinga oss fred med bønderne og skaffa oss kjendmann yver fjellet«.

»Skal eg det«, svarade Jo.

»Veit du nokon, som er kjend paa fjellet?«

Jo log.

»Er du kjend der kannhenda?«

»Det var kje umogelegt«.

»Kann du taka paa deg aa losa oss?«

»Hm—«, sagde berre Jo, log so undarlegt og saag seg rundt ikring paa deim.

»So skal me lova deg aa fara fredleg igjenom Lom, ikkje røyva so myket som ein saud«.

»Jau — jau. Enn i Lyster?«

»Kvat skil det dykk, kvat me gjera i ei onnor bygd?« sagde Svensken og log. »Elles so vil me hava oss til Sverige so snøgt som mogelegt«.

Jo sat og grundade, ein undarleg smil leikade kring munnen.

»No, — vil du ganga til bønderne og segja detta?«

»Eg lyt fulla det«.

»Og verd det ikkje nokot, so skal du koma atter, og so Gud naade baade deg og Lomsbygdi«.

»Eg skal koma atter«.

Jo maatte lova detta med eit handtak. Daa han kom ned til bondeflokken, stimde dei kring honom, og han bar fram ærendi si.

»Ja kvat meina de? skal me driva paa, elder —?«

»Eg meiner no det, at me skal slaa deim alle i hel, skarvepakket«, sagde Aslak smed og slog sleggja i marki. »Ein skal ikkje slekkja paa avlen, fyrr koli er utbrende, og ein lyt smida, med' jarnet er heitt«.

»Ja kunde me berre slaa deim ihel«, sagde Eirik Geisar. »Men det kann vel vera ymist, kven som vinn. Me er ikkje mannsterkare en Svensken, og dei beste folki vaare er falne. Her ligg Skafta Kjestad og Kjell Rustad; Arne Sulheim køyrde dei nett no heim, han var mest klar. Og sjaa, korleides her ser ut«. Dei saag burtetter marki, der det laag daude kroppar paa kvarandre, og blodet rann nedetter med vaarbekkerne.

»Aa, — her er daa endaa nokon att«, sagde smeden og brette seg.

»Du kann daa ikkje vinna paa heile Svenskeflokken, um du var aldri so breid«, sagde Torgeir Garmo, »og me lyt taka vitet med. Me skulde ikkje

spilla folket reint til unyttet helder, og naar me verda kvitt deim lel, so trur eg no det, at —«

»Enn um me no tok deim livande alle i hop?« sagde smeden.

»Daa fekk du gjæta deim, du Aslak«, sagde Torstein Kvaale. »Du fekk 42
hava deim gangande i kve-i di i sumar men jamen trur eg, det vardt litet med ulli«.

»Nei, aa fodra paa alle desse farkarne kunde det no ikkje vera meining i«, sagde Torkel Marstein. »Og det vardt vel liten nytte fyre kongen aa føda paa deim og. So skulde me fara med deim anten til Bergen elder til Akershus, og no vaaronn-tider«.

»Nei, kann me verda kvitt deim paa ein skikkeleg maate, so var no det det likaste«, sagde Eirik Geisar. »Me maa tenkja paa kjering og born«.

»Og so skal dei kanskje herja og brenna nede i Sogn, liksom dei vilde gjort her?« svarade smeden.

»Kvat skil det oss, kvat dei gjera i Sogn«, sagde Eirik; »naar me er kvitt deim, so —«

»Tvi deg, som du snakkar«, sagde smeden og vardt sinnad. »Sant er det, at eg ikkje nett likar Sogningen, og dregest med honom hev eg ofta gjort; men Nordmann er han daa likavel, og ein bra kar er han«.

»Ja, ja, smeden hev rett, daa er det likare slaast med Svensken strakst«, ropade bønderne. »Men Jo, — kvat segjer Jo?«

»Eg segjer, det er likast aa verda kvitt deim«, svarade Jo.

»Kvitt ja, — men —«

»Eg skal losa deim um fjellet«, sagde Jo igjen med den undarlege grinen kring munnen.

»Ja men Sogningen?«

»Aa, han bergar seg vel«, svarade Jo.

»Ja for annars var det likare, me slo deim i hel alle i hop«, sagde smeden.

»Me vinna ikkje paa Svensken lenger«, svarade Jo turt.

»Jau naar du vardt med oss«.

»Eg gjeng attende aat deim«, svarede Jo.

»Men dei kann gjera deg ilt?«

»Dei hengja meg upp, faa dei ikkje fred«, svarede Jo.

»Ja so maa me hava fred. Jo maa ikkje koma til nokot«.

Enden paa samraadi vardt, at Svensken skulde faa draga fritt gjenom Lom,⁴³ og dei hjelpa honom um fjellet paa det vilkor, at han skulde fara fredleg fram, der han foor, og hava seg so snøgt ut or landet, som han kunde. Han skulde fara endaa same natti.

Det vardt glederop uppaa haugen, daa Jo kom attende. Svensken kastade vaapni, drog lumeflaskor fram, nikkade aat bønderne og drakk brorskaal med deim. Solenge hadde dei no voret i Nordberget, at dei hadde fenget brjota seg inn i nokre stabbuder, og den maten kom no fram or skreppom. Dei kveikte paa varme uppaa haugen og laag no kvilde seg og song kring elden. Dei bad bønderne koma upp aat seg, men bønderne var vare og vaagade seg ikkje. Dei var samstelte um det, at dei skulde halda flokken samlad og fylgja etter Svensken nordigjenom, til dess han var vel ut or dalen komen. So gjorde dei og varme upp nedan haugen, og no laag dei og gjætte kvarandre. Elles fekk dei det paa baade sidor annsamt med aa bera inn dei særde i hyttorna og paa gardarne derikring og vaska og reiva saari deira.

Gamle Jo foor paa viddi med svenskehopen. Han hadde laant ihop ski til deim. Dei hadde bundet ei lang snor i haaret hans, at han ikkje skulde røma fraa deim. Han var so undarleg aalvorsam, ikkje ordet fekk dei av honom. Han gav seg god tid, tok mang ei kvild og sagde, han maatre sjaa etter merkestengerna. Han høyrde, kor dei snakkade seg imillom um, at dei skulde taka sin mun att i Sogn, daa dei soleides vardt narrade i Lom. Han beit berre tennerna sine i hop, saag paa deim, men svarade ikkje. Uppe paa fjellet fekk dei braadt skodda paa seg med vaatt snjodriv; men Jo var kjend paa fjellet som i stova si, og fram bar det lika radt.

»Me lyt nog svida av mange gardar, skal me faa varme i kroppen igjen«, var det ein, som sagde.

»Dei fæle norske fjelli! hava me endaa langt att?«

»No lid det med oss!« svarade Jo med ei undarleg dirring i maalet.

⁴⁴

Dei var komne so langt, at det tok til aa halla undan mot Sogn. Daa braadstadnade Jo. Den, som hadde set nærmare paa honom, hadde set, at han skalv. »Eg heve mist vegaleidi«, sagde han, »eg lyt leita upp atter merkestengerna«. Han sleit seg ifraa deim og foor inn i skodda. Kaldsveiten braut fram paa skallen hans. Han kastade seg ned paa snjoskavlen. »Du

Herre Jesus!« ropade han, »du som stirde so paa meg i kyrkja den notti, — aa er du til, so miskunna deg yver meg, aa Herre Jesus, tak mi saal!«

Han reiste seg, Svenskarne kom etter honom. I det same rivnade skodda, og Fannarauken stod der skinande i si kvitblaae kaapa. Ringstindarne lyfte sine staute hovud fram or tokehavet, og der nedfyre laag Fortundalen fredsælt smilande i soli. Jo kastade det sidste augnakastet paa dalen, paa tindarne; aldri hadde dei voret so fagre som no; so ropade han inn i hopen: »denne vegen, gutar! her hallar det jamt undan, set skidstavarne i marki og følg meg!« Med eit hurrarop fylgde Svenskarne; det bar inn i skoddeheimen igjen. Eit dunder som av ei skrida, utfyre brattstupet gjekk det, eit rop — og so stilt. Skodda lettade seg og dreiv av. Viddi laag kvit og jomfrurein, tindarne lyste, og soli strauk varm burtetter den stavstille fjorden. — —

Det spurdest snart, at Svenskarne ikkje var komne til Sogn, og Jo var ikkje attende komen. Daa det var dt sumar, leitade dei etter deim. Nedfyre brattstupet fann dei deim liggjande i ein haug. Men undst i haugen laag Jo. Det var med naudi dei kunde faa dei ihoplagde henderna fraa kvarandre; millom deim hadde han klemmt det Kristusbilætet, som vesle Signe hadde laant honom or kista hans Kristen.

Paa fjellet.

45

Hu hei! kor er det vel friskt og lett
 upp aa fjellet.
 Her leikar vinden i kaate sprett
 upp aa fjellet,
 og foten dansar og augat lær,
 og hjartat kveikjande hugnad fær
 upp. aa fjellet.

Kom upp! kom upp fraa den tronge dal
 upp aa fjellet.
Her blæs ein blaaster so frisk og sval
 upp aa fjellet,
og lidi skin utav blomar full,
og soli drys alt sit fagre gull
 upp aa fjellet.

I dalen starvar du tung og heit,
 kom paa fjellet.
Kor fint her er, ikkje nokon veit —
 her paa fjellet.
Ditt auga flyg yver nut og tind,
det er, som flyg det i himlen inn
 upp fraa fjellet.

Og naar so soli til kvila gjeng
 attum fjellet,
daa reida skuggarne upp si seng
 attmed fjellet.
Daa gidrar alt i ein straaalestraum,
og hjartat sveiper seg inn i draum
 upp aa fjellet.

Fjukande skyer.

46

Fjukande skyer, det er mitt liv,
skodda og tyngsla paa dyrri eg hiv;
sopast skal tilet, til reint det verd rudt,
friskt skal det vera, um enn det verd stutt.

Ikkje det duger aa krjupa i kraa,
fram med di brynja! set staalhuva paa!
tak so i handi eit sverd, som er kvast,
statt so paa fotom, men statt berre fast!

Ver ikkje rædd, det skal verda for stilt,
verdi er folksam paa rangt og paa ilt,
maten er mannen, og faavit er vit,
lygn gjeng fyr sanning, og svart gjeng fyr kvitt.

Fram daa lik stormen og ver ikkje veik,
syng berr' ein salme i villaste leik!
Hatet det flyg kringum øyro som brand,
jordi er sleip, ho; men statt som ein mann!

Fram daa lik stormen, lik fjukande sky!
stuper du — no, det er betre en fly;
Dyrt er do blodet; um jordi det saug,
finst det vel dei, som kann reisa deg haug.

Fjukande skyer, det er mitt liv,
skodda og tyngsla paa dyrri eg hiv;
sopast skal tilet, til reint det verd rudt,
friskt skal det vera, um enn det verd stutt.

Fiskaren aat sonen sin.

47

Naar stormen ryker upp fraa nord,
og havet det gjeng kvitt,
so strika, gut, paa seglet daa,
og haldt paa styret ditt,
slepp ikkje taket, um det gjeng
paa harde livet laus;
verd baaten full, so bitt det fast,
og berre teg og aus!

Og er du ikkje god aa sjaa
fyr berre skum og skvett,
so byrja paa ein salme daa
og ro, so blodet sprett.
Men spring eit bord, og sjøen velt
innpaa deg blaa og kald,
so bøyg deg yver tofta ned
og giv deg Gud i vald!

Millom rosor.

47

I hagen sat mo'ri med barnet paa fang,
millom rosor,
ho log, og ho kyste det dagen so lang,
millom rosor;
ho kyste paa auga, ho kyste paa kinn:
»Gud give eg alltid saag kvilstaden din
millom rosor«.

Og hagen vardt bladlaus; han døydde kvar lek
millom rosor,
i stova laag guten so kald og so bleik
millom rosor,
og mo'ri batt graatfull kring kista ein krans;
no skulde ho alltid sjaa kvilstaden hans
millom rosor.

JOHN KLÆBO.

Ho Dun-Sesel.

48

(1873).

Det er ikkje lenger en so vel ei 3—4 aar, sidan eg saag henne Dun-Sesel paa Bjørnsmarknaden. So lang tid eg kann minnst var ho viss aa finna nordmed nordstigen, der fjordfolket laag med nybaatar, aar-røde, næverkippe og annat trefang, og ofta stod ho nedi fjøra nedanfyre vika-budi ilag med kjenningar ifraa fjorden og utan fraa øyarne og vilde faa samhandel i stand. Ho var vel kjend med folket baade stader, og daa ho so gjerna ynskte, at fjordfolk og øyværingar skulde vera betre kjende, var ho millommann og leidde ihop. Dei ordi, ho lagde inn, var alltid so godlidande og blide, at fjordingen ikkje gav seg stort um nokre skilling meir elder mindre paa ei bork-tunna elder paa ei oske-vaag, og lika eins slo gjerna øyværingen av paa seid-kvartelet og reklings-pundet. Og daa var ho hjartans glad; for det var so reint velsignat, at det bar i handelen, sagde ho.

Til marknads kom ho fraa Dunveret; men øyfolket, ho var skipad med, maatte alltid setja henne upp paa nordmarknaden; der hadde »folket hennar« tjeldat. Grannarne rodde so sud paa valen attved Bjørnsholmen; der hadde dei tjeldet sitt. Aldri var ho so glad, som naar juli maanad kom, — ikkje fyre den handelen, ho skulde gjera; nei —: daa kunde ho faa snakka med »folket sitt«, og det var berre ein gong um aaret det. Ja, Bjørnsmarknaden var henne kjær! All duni ho hadde sankat i veret og reinskat utyver sumaren, hadde ho med seg, og »folket hennar« ifraa fjorden handlade med henne. Dei andre flidde duni si lenger tid og sende henne til Bergen; der fekk dei større pris. Det maatte dei vel, meinte ho

Dun-Sesel; ein dalar morki var gode pengar, og so hadde ho eitkvart aa fara med. Nokre dallar med egg, som ho hadde gøymt til »folket sitt«, var for litet aa koma til Bjørn med. Baade maandagen og tysdagen kunde du alltid finna henne burtmed ein baat elder under eit tjeld i snakk med ein elder annan kjenning. Fyrst paa onsdagen kom ho seg uppi gata; daa hadde det gjevet seg med alt braaket og staaket, og folkestraumen var ikkje so galen, for dei tok til aa reisa heimatter. Daa kom ho lutande inn til Trondheimaren med den utifraa gode smilen sin, og han kjende henne so vel; og so var det daa ei tunna korn og ei tunna rug og liten grand paa kjetelen; og naar ho hadde stelt ifraa seg, var det endaa atter utav dunpengarne.

Flaget utyver fraa Knipsund til Svartbakver var so millum ei og tvo mil. Det var eit godt eggver; um vaaren var det so tjukt med stormaase, at det var eit under til aa sjaa; mest var det av den, me kallar svartbak, og han heve og gjevet veret namn. Ærfugl var det no ikkje stort; berre nokre par var so elskne, at dei gjekk upp aat husi; elles var det nokot av dei paa utholmarne. Folket fyrr var styrne og braaksame og hadde ikkje vit til aa agta ærfuglen fyre ramn og ufugl elles. Det turvtest no kjærlege hender til aa stella derute, skulde det ikkje verda til inkjes med egg og dun.

Aatte aar hadde ho Sesel stelt i Svartbakver, og det var mest ikkje til aa kjenna atter. Den vaaren, ho sullade barnet, kom det nokre par ærfugl upp, og no var det yver tvo hundrad. Glytte du under stovetroppi, under burs-tilet, fjøs-tilet og innpaa laaven, fann du heile romet utpartat i smaae baasar med bord elder smaahellor imillom, og i dei fleste baasarne breidde æri seg utyver eggi sine so mjuk og heit og kjærleg; dei, som tome stod, hadde turt tang og annat rusk paa botnen; der hadde ho Sesel lagat til. Kringum husi paa bakken saag du 5—6 skrov av gamle baatar med stamnarne avsagade og umkvelvde, og der innunder fann du same stellet. Med sjøn likaeins, og utyver øyi var det bygt smaae steinhus paa høvelege plassar i dælder og gjotor, og under smaae bakkebruner til aa taka mot gjesterne; kvart huset hadde tak, og lagde æri seg inn, kom den trune agtaren med eit brot av ein gamall ljaa elder sigd til skræmsla imot kraaka, ramn og stormaase, dei utlærde eggjovarne. Naar berre fuglen var so elskan, at han gjekk inn under til og tak, slapp dei rana. Ute var det alltid faare, um ein saag aldri so vel etter. Endaa verre var det paa utøyarne. Men der og var ho Sesel til hjelp. Det var ampe meir en myket; men det var hugnad og. — Dei fyrste

aar fekk kvar ær bræda ut det ho varp; sidan maatte ho giva agtaren sin 2—3—4 egg av koldi, etter som ho var rik til. Naar ho laag paa sundet med 2—3 søte smaaungar etter seg, kom ho slett ikkje i hug, at ho kunde havt eit par til. Og vaaren etter saag ho lika blid paa svartbakveret, styrde innimillom holmarne med fleire i laget, og ein fin vaardag, naar midnatt var lidi, krabbade ho seg med kameratar i store vasar upp etter berg og bakkar, tøygde halsen og stirde gjennom glaset og alle staderne, um det no var skikkelege stelt. Dei kvite kallarne, som nokre dagar sidan laag paa sundet og slost, so fjødri fauk, diltade no etter og forliktest bra, — dei berre fylgde kvar med si kona og snakkade med henne. »Ká—ká—ká—ká—ká—ká—ká—ká—ká«, sagde ho, — fortare og kvassare, som det bar uti, — og han skynade det so vel og svarade: »o—o—o«, og det skynade ho. Det var berre um framtidi si, dei pratade. Kom det daa den uheppa, at det høyrdest snakk elder staak, elder ho fekk sjaa andlit i eit glas, maatte ho av, og steggen og heile flokken etter. Ho Sesel hadde ein gong sleget i ein skratt, daa ho fekk sjaa ein halt ærkall dingsande etter ein lagsbror, som ikkje hadde vit til aa halda seg langt nog undan kona hans; men dermed tok fuglen paa til aa skjella og smella og saud beint til havs. Dette gjorde henne ilt, og sidan varade ho baade seg og husens folk, so ingen ting skulde ufreda den stakkars fuglen, — og fred maatte det vera, solenge ho varp og han andøvde nede ved landet og ventade henne; men so snart ho lagde seg, og han var stroken til havs, var ho ikkje skjerr; du kunde godt koma hegat og strjuka den mjuke dunryggen; var ho utav dei sære, hakkade ho i handi, men den blide⁵¹ berre saag paa deg og krøkte seg ned atter i den heite sengi, som ho i den tidi klædde med dun utav seg sjølv. Det var moer-elsken, som giv av seg sjølv, giv seg sjølv. — Var det ikkje nett lika eins med henne Sesel? Ho vardt aldri trøyyt av aa sjaa detta livet; det var daa hennar eiget i so mange maatar! Nei, denne velsignade fuglen kunde ho rett halda utav! Og ho hadde det paa seg, at han heldt utav henne og. Var det ikkje nett som han saag igjenom augo nedi hjartat, som svidde og svidde; ho hadde og gjevet seg sjølv, sitt fagre ungdomsliv; ho stod der og aaleine med barnet sitt.

Son hennar gjekk paa skule i Knipsund, fekk gjera ein tur paa litlejægti med styrmannen i fiskehentingi og ei haust-stemna i Bergen. Hugen til sjøen og handelen kom tidleg upp i honom, — »det var skiparsblod i 'n«, sagde folket. — »Dei tek han ifraa meg!« tenkte ho Sesel, daa ho saag

honom atter. Guten skynade litet moer si og taarerna hennar; ho hadde ikkje mod til aa leggja sorg paa honom og tagde. Han tykte og snart, det var eit fillerom i Svartbakver; andre ting drog honom ut. So snart han kom til Knipsund, sat han med skiparen sitt eget bord, lærde aa danska og handla og myket meir. Eit godt hovud hadde guten, og næm til aa taka etter var han. Og skiparen gjorde alt til, at guten kunde koma fram; d'er synd annat segja. Daa han var vaksen, vardt han skipar til Lofoten og Bergen paa litlejægti; med reiser og kort kom han snart so inni Bergensleidi, at dei ikkje turvte ser styrmann. Heima hjelppte han til paa krambud og bryggja.

Guten gjekk i sitt tjugande aar. Det maatte snart verda spursmaal um aa driva eget bruk, so dugleg og gagnleg og tiltaksam som han var. Det aaret tok just storsildi til aa gjera nokot utav seg paa Helgeland. Svartbakveret laag midt i eit innsig og høvelegt til fiskeplass. Han gamle Steinar somnade av paa haustsida; han vardt ikkje med. Men garnfolk, som laag i veret, gjorde god tur. Eit par smaae bomsiglarar laag i sundet ved Naustholmen.

Strakst etter fisket sende ho Sesel paalitande folk inn til Knipsund; ho vilde bygsla veret, og greide pengar fylgde med. Men skiparen trudde, det var likast, sonen fekk det; ho kunde hava det godt hjaa honom. Og guten fekk veret skøytt aat seg fyre ein rimeleg pris. Og no var det aa laga i stand til aa taka imot sildi næste hausten. Notbruk laut til og salteri og farty. »Den, som vaagar, han vinn«, tenkte sonen. Moeri kunde no hava fuglen, han vilde prøva storsildi. »Kjære son, skræm ikkje fuglen! Han er fredkjær, maa ha' fred i veret framum alt«. — »So fær han venja seg til aa tola liten grand staak med«, meinte han.

Strakst det vaaradest, drog han med ein kumse inni fjorden etter timber og bord til saltarhuset og arbeidsfolk. Han laut hava det arbeidet i gang, fyrr vaarstemna foor; han skulde og no styra paa litlejægti og med det same kaupa nøter. Og huset skulde vera i stand og tekt, til han kom heim, minder hadde han ingen stad aa gjera av nøterna og barkekaret og tunnor; naar det leid uti slaatten, var han meint paa til aa leita etter sumarsildi. — »Son min, son min, lat dette byggjearbeidet kvila, til lenger lid!« — Det leet seg ikkje gjera. — »Du tek livet mitt!« — Det hadde han ikkje vit paa, trudde, det var tullsnakk og smilte.

Daa lyse var brædt, drog sonen til Bergen. Dei hæve og trune arbeidsmenner klembde paa seint og tidlege. Som ventelegt var, gjorde detta

52

fuglen til meins. Han vardt skjerr, og knapt nog fjerdeparten kom upp i sine gamle reid imot fyrr. Matmoer i huset vardt so forundarleg; det var liksom ei kald skodda lagde seg inn paa den godlidande smilen. Ho Dun-Sesel var ikkje til aa kjenna atter. — Ingen hadde forstand paa det, som no drog ihop i bringa hennar, og sjølv berre visste ho, at all hugnad og lisa seig burt. Det var ikkje lenger so, at hennar syn og sut, hennar tankar og huglag var turvande nokon stad. Traaderne, som batt detta hjartat til denne livsgjærning, var brostne; ho hadde ikkje feste, laag liksom paa rak. Og — det var hennar eigen son, som hadde stengt henne ute ifraa heimen, og som no skar av det, som var spunnet millom hennar liv og denne vesle flekken i den⁵³ store heimen! — Men dess meir ho bleiknade yver desse tankarne, dess meir tykte ho, det vardt straalande solskin fram yver Buvatsvik, med sumarsgull paa vang og voll; daa kjende ho barnahaatten, — fekk graata, graata og senda taarebøner til Herren i høge himmelen, um han vilde gjeva son hennar heimhug og barna-bøn og so sleppa henne heim no. Og soli var aat aa siga ned um heim-nuten; den blaae himmelen vardt so blid; so væn hadde ho aldri set Buvatsvik; Gud Fader var det, som gav det blide. Aa, kor det daa var sælt aa sjaa barnaheimen yver barnaheimen!

Fyrr jægti kom heim, sov ho Dun-Sesel i jordi.

Ho moer fær lofotfolket sitt heim.

53

Velkomen heim no sonen min!

Aa — nei, kor bart du er!

Det harde vedr og nordanvind

hev teket paa den vesle kinn.

Du vetrens merke ber.

Ja uvedr var her, gong fyr gong,

so fjorden rauk som eim.

Naar baara braut og stormen song,

var hugen tung og barmen trong,

og myrkt i hus og heim.

Og kjelden kom og gaasi med,
det leid til sumarmaal;
daa gjekk eg tidt paa bakken ned.
Fyrr du kom heim, der var ei fred
i denne stakkars saal.

Kvar baat, som kom, eg starad paa:
»d'er lauparseglet hans!«
Men alle peikad' langt ifraa,
og tungt du veit det var aa sjaa,
at ingen la' til lands.

I otta stod eg upp i dag,
det bar den gamle veg.
Daa fekk eg sjaa eit storbaatlag
i fa'r si stød med reipat drag;
og gild og glad vardt eg.

54

Kor traust han ligg, din vakre baat
med grøne ripar paa! —
Kom, verm deg; aa — so kald og vaat.
Og nattvakt er du vel attaat.
Du nokot varmt skal faa.

ELIAS BLIX.

Guds ord.

54

Det er so godt aa vitja
Guds hus og heilagdom paa jord.
Det er so sælt aa sitja
og lyda paa Guds gode ord.
Der er det godt aa tjelda
fyr trøytt ferdamann.
Der inn ved livsens kjelda
gror liv i aude land.
Og der den kjelda surlar,
der byggja fuglar smaa.
Den arme duva kurlar
og lengtar dit aa naa.

Vor Gud, som ordet sende
 i forne tid til oss her nord,
 gjer du vaart turre lende
 rett grornæmt fyr ditt gode ord!
 Det var fyr vaare feder
 eit livsens sædekorn;
 det liver og det gleder 55
 enn born og barneborn.
 Gud lat det stødt faa standa
 hjaa oss i fager gror!
 Kom Herre, paa oss anda!
 Gjer livande ditt ord!

Kvitsundag.

55

Kved upp, Guds folk, syng høgt i kor!
 No er det kvitsunhelg paa jord,
 Guds ande kjem med heilag glod.
 Kved upp, Guds folk, med helgaljod!

Han til si kyrkja enno kjem
 som fordom i Jerusalem.
 Han kjem uti sin heilagdom
 til deim, som giva honom rom.

Han stundom kjem i storm og eld,
 det ljonar gjenom kyrkje-tjeld.
 Han kjem og i den stille ljod,
 det leikar lint i hug og mod.

Daa merkar hjartat mang ein gong
 som ljoden av ein heilag song,
 so undarleg ei toneferd
 som helsning fraa ei høgre verd.

Velkomen sæle kvitsundag!
No kjenna me Guds andedrag,
no vaknar livet ved hans ord,
som skapning ny utyver jord.

Kom livsens ande, dauden driv!
Og fød i oss ditt eget liv!
Kveik upp din kjærleik i vaar hug
og styrk oss med din eigen dug!

Vaart hjarta utan deg er daudt,
som turre landet audt og snaudt,
som aare utan eld og glod,
som harpa utan maal og ljod.

56

Kom ned som liv i aude land!
Kom ned som glod i sloknad brand!
Kom ned som sol paa frosne eng!
Kom ned som ljod paa tagnad streng!

Kom med din varme til kvar gard,
der kulden enn ligg tung og hard,
og tendra upp det liv av Gud
fraa fjellmans heim til fiskars bud!

Kom ned til oss med tunga ny,
so lovsong stig fraa bygd og by,
til med din englekor ein gong
me syngja skal den nye song!

Vaar sol og skjold.

Vaar sol og skjold og styrke
er Gud vaar frelsar blid.
Og kjem so tider myrke
og stundom storm og strid:
den sol gjeng aldri under,
um dagen sloknar her;
den skjold gjeng aldri sunder,
kor hard enn striden er.

Naar Gud sitt andlit gøymer,
er alt ikring meg svart.
Og sorgi paa meg strøymmer,
og hjartat kvider hardt.
Men naar so ljuset bleiknar,
og myrker um meg slær,
og armen sig og veiknar,
daa stend min Frelsar nær.

Naar harmen heitast brenner
og sender ljon paa ljon,

Guds sæle fred eg kjenner
og vinner atter von.
Naar striden stend i loge,
daa bryter naaden ny
som sol i vederboge
igjenom svarte sky.

57

Vaarsong.

No livnar det i lundar,
no lauvast det i lid,
den heile skapning stundar
no fram til sumars tid.

Det er vel fagre stunder,
naar vaaren kjem her nord,
og atter som eit under
nytt liv av daude gror.

Guds kyrkja lysa skulde
som høgt paa berg ein stad,
med sumar utan kulde
og utan solarglad.

Guds ord vel alltid lyser,
den sol gjeng aldri ned.
Det hus, som anden hyser,
ligg stødt i ljøs og fred.

Men stundom kom daa kulde
paa Herrens kyrkjemark.
Det var, som Gud seg dulde,
og burte var Guds ark.

Det var dei myrke dagar,
Guds ord var faahøyrd segn.
Og hjartat frys og klagar,
det saknar sol og regn.

So sende Gud sin ande
som dogg paa turre jord.
Daa vaknad liv i lande,
daa grøddest vænt Guds ord.

Daa er det sæle tider
fyr Kristi kyrkjegrunn.
Daa lauvast det i lider,
daa livnar det i lund.

Daa ljøsna det i landet
fråa fjell og ned til fjord.
Daa losnar tungebandet,
daa kved Guds folk i kor.

Daa skin det yver strender
som sol ein sumarkveld.
Daa gløder kring i grender
ein heilag altar-eld.

Du vaar med ljose dagar,
med lengting, liv og song!
Du spaar, at Gud oss lagar
ein betre vaar ein gong.

Daa me med vigslad tunga,
med kjærleik heil og klaar,
alt utan brest og sprunga,
skal lova Herren vaar.

Morgonsong.

58

Sjaa dagen sprett
i auster-ætt!
Han livet upp vil yngja.
Sjaa skuggar fly,
og solglytt ny
no gyller sky,
og tusund munnar syngja!

Du sannings sol,
som rann i jol,
ver du mi morgonstjerna!
Lys upp min gang
som vidsynt vang
all dagen lang,
mot myrkers vald meg verna!

I all mi gjerd
paa livsens ferd
ditt ord mitt ljøs maa vera!
Gud styr min stamn
til himmelhamn
i Jesu namn!
So skal nog baaten bera.

So lid og renn
ein dag um senn
med sol i skuggedalar.
Snart natti lid,
og fram det skrid
til morgon blid
med song i himmelsalar.

Kveldsong.

58

No soli bak um blaae fjell
sitt ljose andlit gøymer,
og myrker yver heimen fell,
og jordi ligg og drøymer.
Gud lat di aasyn lysa ned!
So heilag fred
inn i vaart hjarta strøymer!

Kom Jesus inn og med meg ver,
naar det til kvelden stundar!
Og lat din engel standa her
ved lægjet, naar eg blundar,
og varda vel min kvilestad!
Og vekk meg glad
til song med fugl i lundar!

AASMUND OLAVSON VINJE.

Huldri.

59

(1861).

Tri mil gjekk eg ein sundags-ettermiddag upp igjennom dei bratte furulidar og vest nordetter dei lange fjøllmyrar og flottir kvite af reinsmose med knapt eit grønt straa. Det var so audt og daudt, at eg berre hørde andardraget mitt. Kvelden drog inn paa, og lufti tok til aa tykna, so fjøllpiggarne stodo med blaagraae hettur paa hovudet, som soli av og til skein ikring og fargade fjøll og flott med sin himilske eld. Eg sette meg paa ein stein og skaut pusten, turkande sveiten av panna mi.

No ser eg atter slike fjøll og dalar,
som deim eg i min fyrste ungdom saag,
og sama vind den heite panna svalar;
og gullet ligg paa snjo, som fyrr det laag.
Det er eit barnemaal, som til meg talar,
og gjer meg tankefull, men endaa fjaag.
Med ungdomsminne er den tala blandad:
det strøymer paa meg, so eg knapt kann anda.

Ja, livet strøymer paa meg, som det strøymde,
 naar under snjo eg saag det grøne straa.
 Eg drøymer no, som fyrr eg alltid drøymde,
 naar slike fjøll eg saag i lufti blaa.
 Eg gløymer dagsens strid, som fyrr eg gløymde,
 naar eg mot kveld av sol eit glimt fekk sjaa.
 Eg finner vel eit hus, som vil meg hysa,
 naar soli heim mot notti vil meg lysa.

Alt er som fyrr, men det er meir forklaarat,
 so dagsens ljøs meg synest meire hjart.
 Og det, som beit og skar meg, so det saarad;
 det gjerer sjølve skuggen mindre svart;
 sjølv det, som til aa synda tidt meg daarad',
 sjølv det gjer' harde fjøllet mindre hardt.
 Forsonad' koma atter gamle tankar:
 det sama hjarta er, som eldre bankar.

Og kver ein stein eg som ein kjenning finner,
 for slik var den, eg flaug ikring som gut.
 Som det var kjempur, spyrr eg, kven som vinner
 av den og denne andre haage nut.
 Alt minner meg; det minner, og det minner,
 til soli ned i snjoen sloknar ut.
 Og inn i siste svevn meg eingong huggar
 dei gamle minne og dei gamle skuggar.

Det vardt myrkare og myrkare; eg gjekk og sprang desse endelause flottir med stein i stein og rindar og rantar og avdalar som storknade bylgjur. Fraa bylgjerygg til bylgjerygg er eit heilt augneleite; og naar du kjem fram paa det næraste, so er der eit likeins atter, og so framigjenom. Men so var der oppkomur i myrsev med so kaldt og reint vatn, at der var helsebot i det. Aa liggja paa den mjuke mosen og sjaa sveitedroparne paa panna ned paa botnen av dette staaivatnet, og taka gløyp etter gløyp, og so rulla seg paa denne silkemosen, ah, denne vellyst er ikki forteljande, for det er mest liksom til aa daana av. Naar det kann smaka slikt her til fjølls, so var det inkje under, at Mahomed i eit varmt land lagde himilriket inn med

slike kjeldur, og at ogso bibelen talar um eit livsens vatn, og um hjorten, som skriker etter slikt vatn, endaa eg kann aldri tru, at der var so godt vatn i Arabia og Jødeland som her til fjølls. Byfolk skulde fara til fots derupp og smaka paa det.

So kom eg fram paa ein bakke og saag det lyste ned i dalen fraa den opne sæterdyrr; og so høyrde eg bjøllur og lokking. Det veit ingen, kvat folk og hus er, fyrr han hever gjengit so i fjøllet, og det kveldar. Eg meir dansade en sprang og gjekk ned igjenom den vesle lidi, so trøytt og tyrst og solten som eg var. Daa eg kom ned paa sætri, batt gjenturne buskapen og mjolkade. Eg gjekk inn i selet, tok av meg skreppa og sette meg inn med kvite skorsteinen, som det lyste og brann so godt paa. Rett som det var, kom der inn ei ung gjente med ein oppbunden striputte kjole av fint ty og med ein drivande kvit ein under, kantad med kniplingar, som eg trur, for ho kom fraa fjoset med mjolkeringa, so det var best aa vera kvitklædd for aa gaa vel alle saurflekkir; ung og sterk og raudleitt og fager var ho, so eg vardt sitjande som klumsad eit bil og einstirde paa hena. Eg spratt daa endeleg upp og tok hena i handi og baud god kveld og sagde, kven eg var, og kvar eg vilde etter.

»Aa er det du?« sagde ho med sitt mjuke mæle, likt det linnaste samljod fraa strengen; »ja eg hever høyrte gjetit deg; set deg ned! du maa vera trøytt etter slik ein veg«. — Eg hever aldri vorit meir stolt og glad yver aa vera kjend; men eg var rædd, for eg trudde, at det ikki kunde ganga rett til dette, men at eg maatte vera bergteken, for hus og gjente og alt saman var liksom eit æventyr. Og so mintest eg etter han Kjetil Bjørnson, den kvelden han kom til Subsabudi: han fekk mat og alt det beste, som til var, av ei gjente, blaaøygd som dagsrandi og so makalaus væn, at han sat liksom forgjord heile kvelden og lagde den eine einerkrøkla paa elden etter den andre for aa sjaa vel paa dette synet; men daa dei skulde leggja seg, saag han, at det var Roveguro, for halen drog seg so langt som so. Han seig i uvit med det sama, og daa han vaknade oppatter, saag han ingenting annat en svarte myrkret i selskraai, der han laag paa lyng og mose frosen og solten og so trøytt, at han verkte i kvar led.

Daa eg var komen under med, at det var folk, eg var komen inn til, so drakk eg søt mjolk af ei drivande kvit skaal; og so gjekk eg med ned i fjoset og synte, at ikki eg heller var klenare karen, en at ogso eg kunde mjolka; og

so fortalde eg um det vestlendske sæterstell og um den sumaren, eg laag i fjøllet og gjætte drift og svav under steinhellarar og einerbushkar og inne i murade smaahyttur tekte med torv, som geiterne skrapade av, so me saago beint upp i himilen fraa mosesengi vaar. Gjenturne logo, og eg med; og so bar eg inn med det store mjolkespannet og silade mjolki med og sette trog og kollur upp-aa hjellen, so den eine gjenta sagde, at eg gjerne kunde vera busvein med for den skuld. So rorde eg med sleiv i brimkjetilen paa skorsteinen, for at det ikki skulde brenna ned i, og so var eg liksom pus etter gjenturne, naar dei gingo ut i mjolkebudi, for eg visste, at der vankade rjome og søt mjolk. Anne — so vil eg kalla husets dotter — huldri, var eg liksom endaa rædd, for eg totte, at ho stelte seg so fint og adelegt, at det ikki kunde ganga rett til.

Det leid og skreid fram imot midnott; so vardt eg av Anne boden ut i koven. Der stod bordet med rein duk og rettir av mange slag, liksom det skulde hava vorit midt i byen, med dram til maten og alt det beste, som til var. Eg saag det i spegilen paa veggen altsaman. Den kvite vesle skorsteinen ut i koven, som der stod lauv i, vardt rudd og kveikt eld paa, so det lyste baade av skorstein og ljøs.

»Drikk«, sagde Anne, »eg veit du tyrster; sjaa til aa faa deg mat; eg veit du trenger til det«.

Bordet vardt avdukat, og ein kopp med søt mjolk og ei pipe vardt sett inn paa bordet. Tvaattevats-stol og reint handklæde vardt stelt til. Eg baud god nott og saag liksom igjenom veggen etter hena Anne, som sveiv utigjenom dyrri liksom ei sky i kveldsol mot notti.

Geiti.

62

(1867).

Geiti er eit næringsdrivande dyr. Ho eter alt det, som til er, og vel so det. Ho aat eingong upp for meg tobaksrullen min i fjøllet, og der var ingen aa faa atter paa sine fem mil. Der stod eg tobaksgalen for geitekjeften! Det er mest umogelegt aa svelta geiti ut. Ho gnegjer bork, og ho knuppar bar; og ho finn lauv og gras upp i bergskortur, som ikki eingong sauden kann koma til. So stend ho der uppe og jortar og ser med det lange skjegget sitt ned i avgrunnen, liksom det skulde vera paa theatret. Og rett som det er, kann ho

63

tverkasta seg, og hanga med den kvasse klauvi si fast i ei bergrive. For alt dette finst det slike nasjonale talemaatar: »Han er likso seig aa svelta ut som geiti«. »Han eter allting liksom geiti«. »Han kann kliva som ei geit«. »Han er som geiti alle stad framme«. »Alltid skal han som geiti hava sine nasar inn i kverteit hol«. Og »han trivst best, naar han verdt bannad, som geiti« osv.

Og so er det ein ting, som ikki maa gløymast i denne tid, daa me byggja alle desse vegirne gjennom krokar og avdalar, og det er, at geiti var den fyrste byggmeisteren. Eg veit nok det, at folk no leggja vegen flatare og meir lettfør. Men prosaisk verdt den ned i dalbotnen og yver gormyrar, der han no ligger, medan geiti lagde den upp og ned »romantiske« berg og bakkar. Og derfor vil heller ikki gamlefuten køyra paa desse »pannekakvegirne«, som han kallar deim, men han held seg til dei gamle, deruppe geiti gjekk.

Og her ero me komne inn paa den største geitedygd, nemleg det »æsthetiske og romantiske«. Det gjelder vel ikki stort dette i denne matvise tid, daa alt gjeng ut paa den arme føda, med skrift og tale um so ufine ting, at dei ikki tora nevna deim med sitt rette navn. Men det kunde likevel henda, at geiti og alt, som aandrikt er, kom til retten sin atter. Det verdt ikki til aa halda ut dette ufine og tunge og nyttige, med grisir som rullepylsur og »guano« paa alle kantar; for det verste er, at det og luktar ilt av dette, og luktesansen er den mest næpne.

Ja, her maa koma ei tid, daa foreldri finna, at dei maa hava geiter og helst kidungar for sine smaaborn til lek og lærdom. At ikki ungdomen i byar og paa flatbygdir er so spretten og aandfull som til fjølls, trur eg mykit kjem av det, at han ikki er oppfødd ihop med geiter. Dette kann no vera, som det vil, og til ettertanke, men eg skal aldri gløyma dei vaardagar, daa me ventade geitungar.

»Lykle« fekk alltid tvinnlingar, som hadde »lyklar« som mo'r si. Daa dei vardt so tri fire dagar gamle, spratt dei ende til vedrs og snudde seg kring i lufti og kastade det vesle reine og kvite hovudet sitt attum bogen og mekrade gledesljod med sitt granne mæle. Det var ikki graat der, endaa eg saag tidt taarir trilla ned etter kinnbeinom deira, daa dei vardt avvande fraa mo'r si, so me kunde faa geite-mjolk. Daa fann eg grøne straa og smaalaav aat deim, og strauk deim og lovade deim vaksnekveiken for barneleiken. So

64

sleikte dei meg og hoppade uppaa meg, liksom dei fyrr hadde hoppat uppaa mo'r si, og so stangade dei meg med sine smaae horn, og grovo meg med framfotom, og kjætte seg og sprungo oppetter ryggen min. Dei gløynde snart mo'r si liksom alle smaaborn, og leitade etter meg i staden, og mekrade og hoppade av glede, naar dei funno meg atter.

Ja, det er fagre smaaborn: so reine som saape-tvegne og med slik tanke i augo og andlit, at det er so det sprakar av deim, rett som naar du stryker svarte katten i myrkret. So kliva dei oppetter alt, som til er, kasta seg tilbake og sviva rundt i lufti, og so slaa dei sine hallingkast og ganga paa bakfotom liksom andre folk. Det er mest so dei kunna tala, og anten det no var eller inkje var, so veit eg, at eg rødde med deim, og fekk liksom dei beste svar, som til var.

Og naar so den vaksne bukken kjem stigande med sitt lange skjegg og sine bøygde breide horn, ser han vel staseleg ut! Der er vyrdnad i heile karen, og han helsar deg med den eine framfoten liksom ein annan mann, naar du teker honom i skjeggget. Og so kann han risa paa bakfotom, og ganga som eit menneske; og rett som det er, tverkastar han seg burtetter bakken. Der er aalvor og skjemt i leiken hans. Og naar tvo stangast, risa dei aa ende og taka tilsprang og slaa so til, at ragget lufsar som vinden i ein høystakk, og det smeller som eit slag av øksehamrar. Det er underlegt, at dei ikki faa vondt i hovudet. Den finbygde og meir yndefulle geiti kann daa standa inn med og stolt sjaa paa slagsmaalet, som tidt er for hennar skuld. Det minner deg um dei gamle riddarsmenn, som slost for si »dame« og um dei meir nymodne duellanter t. eks. i det riddarlege Frankrike. Naturen er seg sjølv lik, um den ytre skapnaden kann vera nokot ulik. Og naar so »Blaamann« i slike slagsmaal kunde taka han »Kvitfeld« paa horni sine og slengja honom burt i ei urd, so det brast i bein og bonur, daa strauk »Lykle« seg velverd og hugvarm inn aat vinnaren, og saag liksom haadleg burt paa taparen, som stod og sturde. Og endaa var »Blaamann« so godlynd etter slagsmaalet, at eg kunde taka og bøygja horni hans ned i bakken og skalkestrida med honom. Men so fekk han salt av meg.

Og naar eg i hyrdingskogen sov, som tidt hender til fjølls, so kunde »Blaamann« koma og grava med framfoten i ryggen min eller sleikja meg i andlitet og mekra so smaatt, liksom han vilde segja: no lyt du risa upp; buskapen dreg avstad, og no kveldar det. Stundom tenkte han visst og, at eg

kunde vera daud. So fekk han eit saltkorn atter eller ein braudmole, og so gjekk han ruggande framfyre meg og so imillom snudde seg mot meg paa bakfotom. Var det tykt i vedret, so saag eg inn i augo hans, um det kanskje skulde lida mot kvelden. Augnesteinen vardt daa større og liksom avlang. Det var mi fyrste klokke.

Naar eg leitade etter »Blaamann« og »Lykle« og gret, for eg ikki fann deim, so kunde dei svara meg og kom springande, naar dei hørde graaten min.

Blaamann, Blaamann, bukken min!
tenk paa vesle guten din!

Bjørnen med sin lodne feld
kann deg taka seint i kveld.

Gamle »Lykle« moder di
seint kom heim med bjølla si.

Og ho sprang og aat seg bar,
liksom det paa livet var.

D'er so knapt eg teva fær:
kanskje alt du drepen er.

66

Kom no, kom no, Blaamann, hit!
du med alt ditt store vit.

Blaamann, Blaamann, svar meg no!
mekre med ditt kjende ljod!

Inkje enno, Blaamann min,
maa du døy fraa guten din.

Men saag eg etter deim i utid, og dei ikki endaa hadde fengit metten sin, so løynde dei seg burt for meg. Og eg hadde det vitet aa segja til deim sidan, at dei hadde rett og eg urett. Tidt saag eg liksom tvo smaatre langt burte i himlesynet, og just var det horni hans »Blaamann«. Og tidt saag eg beint upp etter fjøllsida liksom ein dusk med blomar; og just var det skjegget hans »Blaamann«. Og tidt sat eg og murade paa eit hus med ovn i, og kjende so nokot tungt paa herdarne mine; eg trudde, det maatte vera nokon, som

vilde, eg skulde passa betre paa buskapen; men just var det framføterne hans »Blaamann«.

Det var ei god tid, solenge ho varde, han »Blaamann« hadde. Han sleit ikki og drog paa alder og sjukdom og døydde tummevis. Han var paa sitt beste, og so han heller vilde hava minakat en aukat, um han hadde livt lenger. No er han takande, sagde fader, og Aasne sagde: »aa nei! er det ikki som han kjenner si tid! Han kjem heimatter tidlegare, og det er liksom han kaasar tyngre, naar han legger seg«.

Det, som varde lengst av »Blaamann«, var hud og horn. Eg gjorde det eine av desse til tutarhorn, og i sume tonar var der sama ljod i hornet som i 'n sjølv. Han livde liksom atter i desse tonar. Av skinnet hans gjorde eg ryggjeskinn, og det heldt meg mangein regndag turr og varm.

Ja, det er store ting, alt det eit geitekvikind kann vera: Det var tvo bukkar, Thor Gud køyrde, daa toreslaattarne var vognramlen paa bergom og ljonelden gneistarne fraa hjulom. Og slaatrade han desse bukkarne um kvelden, so vaknade dei uppatter um morgonen til nytt traav med guden sin. Av bukken, som 'paa græsk heiter tragos, kjem tragedie eller syrgjespil. Bukken var i det gamle Grækarland liksom i Ægypten eit bilæte paa det veksande liv og den fruktbare natur; og naar han um hausten liksom døyr, so var der sorgfull song og dans kringum ein bukk, og baade han og dei syngjande og dansande vaaro kransade med vinlauv. Dette er tragedien eller bukkesongen. Og kring Nilfloden er der funnit bukkar uthogne i stein liksom til eit merke paa aarsvokstren ved Nilens aukiug og vatnande livsmagt. ⁶⁷

Bukken, som tidt stend og stirer so aalvorsamt og tankefullt med det lange skjegget sitt, hever ofte av diktalar og lærde menn vorit tenkt som ei framsyning av ein filosof eller ein, som elskar visdom. Holberg talar tidt um dette og seter bukken fram som ein mønsterfilosof. I hans »Forvandlingar« eller »Metamorphoses« velja dei andre dyr tragos eller bukken, som er ein slik filosof, til aa vera sendemann for deim ned til Pluto eller guden under jordi. Og daa bukken so kom der ned, synger Holberg:

En høflig trætte strax sig reiste ved indgangen.

De begge¹ kappedes af høflighed om rangen:

Og Tragos fortrin gav til Pluto, som var størst.

Men Pluto svarede: »de skjeggede gaa først«.

Hesten.

67

(1867).

Hestevitet er stort. Det vøre ikki lett aa granska det ut, og eg vil her berre minna um, at hesten er so kjennes pak. Naar han hever seet nokot, so kjenner han det betre atter, en nokon av oss gjerer. Det lærde eg so tidt, daa eg foor til fjølls med hesten. Han fann vegen, naar den var foken atter um vinteren; og naar eg ikki visste vedrilen, so var det berre aa lata hesten ganga, so fann han fram. Kver kroken og avvegen kjenner han atter, men ikki eg. Det vilde vera utrulegt aa fortelja um det, daa han førde meg fram til folk, naar eg korkje visste att' eller fram, um so eg hadde farit vegen mange fleire gonger en han. Han luktar liksom den rette stevningsleid yver fjøll og fly. Han er som me lesa um Indianaren med dette. Derfor verdt det og alltid sagt til mannen, som ikki vegen veit: »lat hesten styra seg sjølv, so styrer han deg og!»

At hesten hever det laget, at han ikki kann snu, naar han hever sett seg ei stevningsleid i hovde, er kjent nok. Han er ikki fullkomen han heller. Men det er ikki um hans avkortar eg talar idag.

Det er inkje under, at Arabarne og vaart fjøllfolk kunna tala um hesten som eit menneske, seint og tidlegt, dag og kveld og heile aaret.

Daa eg var ung og litet visste, minnest eg, at eg lo aat 'n gamle Jon Uppstoga, som rødde soso med ein vestmann, der var:

— Liver gamle Borka paa Berge enno?

— Nei, ho braut av seg foten ifjor, ein dag ho kom av støylen med ei klyv.

— Aa nei, gjorde ho det!

— Aa ja, ho var alt so til aars, at enden maatte koma paa den eine eller andre maaten.

— Ja, ja, me maa alle døy.

Men slikt er i grunnen nokso aalvorsamt, idetminste er det naturlegt. Folk liva for det, dei hava livt av; og det, som var deira liv, hava dei stødt i tanken og paa tunga, helst naar dei stiga paa alder. Og hesten er daa vel meir verd aa liva for en somange andre ting, som folk handla og vandla med? Det er vel so, at me faa eit lag etter yrket vaart, og at der vil hanga nokot av handverket ved oss. I England vil dei soleides hava lagt merke til,

at folk, som handla med papegøyer, jamvel faa krumvorne nasar etter fuglen sin, og at uksehandlarar verdt helder breide augnemillom. Dette maa no vel ingen taka so like etter ordet, men meir etter tanken, og daa kann det vel henda, at gløgge folk sjaa paa mannen liksom ei likning til det, som er hans livsgjærning. Men naar no vondt skal vera, takke meg daa ein liten hestesnev istadenfor sneven av mangt annat. 69

Um det no er likso gamalt som alle haugar, at me faa eit lag etter det, me elska, so er det daa so, at me kunna halda oss frie for aa faa ei likning av det, naar me agta oss og sjaa, at det er nokot vondt, som me ero iferd med aa paavenja oss. Me kunna derfor etter ordspraakket »elska det, som føder og klæder oss«. Me maa jamvel elska den jord, som me dyrka. Det verdt lettekorn det du fær, dersom du ikki elsker aakren din og ferer fint med den. Derfor maa me elska hesten og tala med honom som eit menneske, skal han faa den rette trivnad og gjeva oss lykke. Alle gamle folk hava vyrdt hesten og vanvyrdt den, som foor stygt med honom.

Eg maa her koma ihug eit stev fraa mi fødebygd til ein hesteplagare.

Ute so stend'e hesten din,
han er baade vesall og vaat'e:
men du sit'e inne i drykkjestoga
og er baade glad og kaat'e.

Det var stygt, syntest folk, at eigaren sat inne og livde vel, og at hesten hans stod ute og leid vondt. Og dette sama synest visst alle.

Daa eg var liten, vardt det ofte sagt til meg: »ver god med hesten, barnet mitt; for han kjem fyrst paa domedagen og klagar deg for si harde medferd«. Hesten vardt av dei gamle tenkt mest som eit menneske med mannarett og ofte liksom bjørnen med ti mans styrke og tolv mans vit. Og »han er so fager og klok, at han maa vera skapt til annat en slæp og træl«. Ja, dette er sant. Flogvitet synest aa gneista utor augom hans; og kunde han tala, maatte der i hans ord vera eld og glod. Og so den sprett og spenn i kver sen og sege og led og ledamot! Der er mønsterformir aa sjaa og ynde og adel i den heile holdning. Magti er so stor, at ho maa ut, og derfor dansa dei og kara med framfoten og frøsa gjenom dei utblaasne naseborir. Det smittar aa sjaa slikt, og det er inkje under, at hesten alltid hever vorit eit mønster til likning for diktaren. Stridshesten vardt reiknad mest jamgod med stridsmannen i agande stordom. Og som stridsmannen fylgjer han 70

stridens gang og lyder trumma og halvmaanen; og naar han hever tent ut og hender til aa koma atter aat legret, so verdt han gripen av dei gamle minne og steller seg inn i slaglina med dei unge.

¹ nemleg bukken og Pluto.

Klokkemakaren.

70

(1866).

Her paa ei austlendsk bygd var i dette mannaminne ein mann, som het Olaf Berge. Han var fjerde sonen paa ein liten gard, so han hadde ikki arven aa taka til, og derfor sagde han, daa han var so framimot vaksen: »her er ingenting aa vera etter for meg her heime; eg lyt til byen og sjaa, um det ikki skulde vera større utveg der«.

So foor han til byen daa; men han var endaa uviss um det, han skulde taka seg til; lærdom var han ikki lagad for, endaa han hadde lett for aa lesa; men han var hendig, so han hadde lært aa gjera alt det, som høyrer til ein gard, sosom aa snidkra og smida og sauma baade med naal og bust. Han hadde jamvel gjort ei stoguklokke, som vel ikki var fin og heller ikki fullgod, men som endaa gjekk utruleg godt. Handelen hadde han og hug til, og det største næmet hans laag kanskje nettopp der; for um det var berre ein kniv han kaupte og selde og bytte, so skulde han alltid tena ein skilling paa den. Han hadde derfor alt lagt seg upp ikring eit kuverd, so han var ikki so stor fanten endaa, naar han kom til byen.

Men han likade ikki handelen heller so i det smaae; og det var langt fram til⁷¹ aa faa somange pengar under hand, at han kunde handla større. Han gjekk derfor inn i garvarlære og handlade berre med eit og annat smaatt attaat.

Men han likade ikki garving heller, og so gjekk han inn i urmakarlære og var der eit aars tid. Han tok seg so vel fram der, at meistaren sagde til honom ein dag: »naar du hever stadet ut læra di, so kann der verda mykit til mann av deg; men du maa ikki halda paa med denne klokkeplanen din. Haldt deg til den javne praktiske gjerning og drøym ikki um aa faa slikei sangklokke istand. Den er ikki til nokonting, og umaken løner seg aldri«.

So vardt han skriven ut til soldat; og daa han var leid, for han fekk høyra ille for klokkeplanen sin, so vilde han ikki ganga inn i borgarkorpset, men

vervde seg. »Det gjelder inkje uprøvat«, sagde han, »og eg fær vel tid aa læra nokot og finna ut det, eg er best lagad for«.

Ja denne sangklokka. Det var ei stoguklokke, som spilade ein slaatt etter slaget, han hadde høyrte der upp i si bygd, daa han var mindre. Og dette gav honom inn den tanken aa gjera ei, som kunde spila ein vise- eller salmetone. »Kvert aar eg er heimatter, høyrer eg paa denne klokka«, sagde han, »og det er liksom klokkemakarens aand eg skulde høyra. Han hev liksom lagt den etter seg i spilverket sit; mi skal tona atter i ein betre song«. »Det er synd om deg, som er slikein flink gut, at du skal fara etter slike grillur«, var svaret han fekk av den gamle meistaren sin, som han sagde dette til. Han hadde lov til aa koma dit paa verkstaden og sjaa etter og læra meir, naar han hadde tid.

Daa han hadde tent ut, foor han heimatter um vaaren, og var der paa garden hjaa broderen sin i slaatten um sumaren. Der vardt han kjend med grannedotteri Anne, som berre var ei smaagjente, daa han fyrst foor heimantil. Hennar fader var daud, so ho hadde fengit fadersarven sin. Den var heile tri hundrad daler, so det var mykit til gjente der i bygdi; og ho var fin og so klok, at ho kunde alt det, som høyrde ei gild gjente til. »Eg hever sjølv lagt meg upp inn paa tusund daler«, sagde Olaf med seg sjølv, »og fekk eg hena, so kunde me kaupa ein liten gard. Det er so vaalundt i byen og, og eg er ikki so frisk og sterk, naar eg er der«.

72

Ja, han sveiv daa etter Anne, og ho skynade snart tanken hans, og meinte at Olaf kunde vera likso god som nokon annan. Det gjekk som av seg sjølv dette, alt til det var avgjort altsaman.

Dei gifte seg daa, og det gjekk godt nokre aar frametter. Det var gode aar, og der var meir timber i skogen, en han trudde, og han ytte av garden meir, en folk vaaro vane til det der i bygdi. Anne var lykkeleg til aa ala upp buskap, og han hestar. Og naar han bytte hestar, so gjorde han det for det meste so godt, at han hadde den fjorde gilde hesten for ingenting, naar han hadde bytt tri gonger. Naar mannen siter med ein stor gard, og ikki tarv sjaa for mykit paa fodret, so kann det endaa vera ein ærleg handel, og det var ingen som kunde segja annat, en at Olaf var ein greid kar.

Daa han no hadde greidt det verste for seg og saag, at han naadde fram, so tok han til aa tenkja paa klokka si atter. Han tok og til aa lesa meir, og alt dette gjorde, at han ikki dreiv garden som fyrr, men tidt gjekk i tankar.

So kunde han sitja heile dagar med eit klokkemønster, han sat og gjorde seg upp. So tok han det sundt og so sette det ihop atter og stelte med spilverket. »Gud betre meg for deg, Olaf«, sagde Anne tidt, »du er ikki som i gamle dagar, og du ser det gjeng tilatters med oss kvar dag«. »Vent no«, sagde Olaf, »so skal du faa sjaa, at eg gjerer nokot, som eg baade kann gilda meg av og tena pengar med. Denne tanken stend for meg; eg kann ikki faa honom ifraa meg, fyrr alt er gjort«.

Men ingenting vardt gjort. Han reiste til byen med mønstret sitt, og kostade pengar ut paa mange maatar, og Anne gnaalar og sutrar, og Olaf gretnar og leidnar. »Der er ingen stor tanke i deg, kjering«, sagde han ein dag. »Aa nei, kven kann venta slikt af kvendfolk«. — »Er slikt store tankar«, 73
meinte Anne, »so er me kvendfolk kloke, som ingre hava«.

Og slikt tok det eine ordet det andre, som tidt kann henda millom dei beste parfolk. Men so var det ein kveld, Anne kom upp paa loftet til 'n Olaf, der han sat og stelte med spilverket sit, og ho spende etter det med den eine foten. »Er du vitlaus, kjering!« kvad Olaf i, »rører du det, so veit du ikki, kvat eg kann gjera. Eg varar deg, og du veit, eg er ikki aa fjasa med, naar eg rett verdt aalvor. Høyrer du, kjering! Det maa hava vorit du, som sette det i ulag her ein dagen, daa det vardt skuldat paa smaaungarne«.

So reid dette av for den gongen; men det vardt kaldare og kaldare millom deim. Olaf var ikki den, som trættade »med born og kvendfolk«, men han kunde gjeva eit og annat vranget ord ifraa seg, naar Anne, stakkar, mulde og mol; for det er ikki so godt aa vera kone heller, naar mannen slikt slær seg paa underlege ting, og det gjeng attende med huset. Og det verste var, at ho tok til aa fæla for vitet hans. »Gud betre meg for oss«, tutrar ho ein dag for seg sjølv, daa han var ut i skogen, »um eg no brende mønstret hans upp, so kanskje han kom ut or alle desse tankar, naar det reint kom burt for honom. Han er strid; det han vil, det vil han, og han kunde gjera det verste baade mot meg og seg sjølv. Men nokot maa eg finna paa«. Og dermed tok ho spilverket og heiv det lukt paa elden.

Um kvelden kom Olaf heimatter, og daa han spurde etter spilet, som han ingenstad kunde finna, svarade Vesl'olaf: »fa'r! mo'r brende det upp i dag«. Olaf vardt kvit som krit; og daa han fekk mælet for seg, sagde han: »ja no Anne, no er det ute millom os; eg toler ikki aa sjaa deg for augo mine etter denne dag. Ut, ut or huset med deg; og vil du ikki ganga, so hentar eg

lensmannen og kastar deg ut. Det verdt vel bygdesladder, men det fær vera det sama. Vil du taka med deg den minste gjentungen, so gjer det. Du veit eg lyt syrgja for deg og alle; eg veit mi plikt. Gakk til han storbonden, Svein Sandbu! han vil kunna gjeva deg raad no likso vel som daa han eggjade deg upp mot arbeidet mitt ved aa læ aat det. Gakk til kven du vil, men kom ikki til meg! kann ikki du koma ut i kveld, so kann eg! men i morgon tidleg, naar eg kjem atter, stryker du«. Og dermed gjekk han.

Olaf stod fast, og alt det Anne gret og let, so var det som aa tala til steinen; og naar Anne kom inn, so rømde han ut, og ut fraa huset laut ho. »Det er følt aa sjaa seg nøydd til aa gjera slikt«, sagde han, »men det er raadlaust med det. Ho kunde likso gjerne hava tekit livet mitt«.

Daa han no hadde fengit skipat til huset atter, og stelt det paa beste maaten med hena og borni — for han var snild og godhjartad —, so tok han paa etter minnet aa gjera mønstret sitt oppatter, og han gjorde det nye betre en det gamle. Han fann knipet med tanken sin, og til byen foor han, og synte det fram, og den gamle meistaren hans sagde: »ja, ja, dette er godt og vel, og det kann vera ein forvitenskap, men der er ingen nytte med det«. Det var likevel nok for 'n Olaf. Det var ikki meir han vilde. Og han fekk seg ein verkstad der heime paa garden og tvo tri læregutar, og desse songklokkurne, som sidan vardt kallade Bergsklokkurne, likade folk so godt, at han fekk god avsetning paa deim, og tente upp atter sine gamle tap. Og dermed tilgav han Anne og. »Hadde ikki ho brent upp det gamle mønstret«, sagde han, »so kanskje eg aldri hadde utfunnit det rette knipetaket med det. Det er fyrst naar det leitar paa, me finna det beste«.

Menuetten til Steinberg.

(1861).

Me vita alle, at vaart land er rikt paa lundar til visur og feleslaattar, og at alt dette kann verda grunntonen i store musikkdikt, liksom vaart folkemaal maa verda grunnmaalet i bokleg dikting; men liksom tungemaalet maa klaarast og møykjast upp og verda fyllt med store tankar, so det liksom skjelder i si fylle, fyrr det kann verda ei sann dikting, soleides maa vaare norske tonar og slaattar berre vera eit to for vaare lærde og aandfulle musikkdiktarar, fyrr ein rett norsk musikk kann koma fram. Dette

musikalske grunnto vil kjennast atter, men det vil ingen kunna visa, kvar det ligger i musikkstykket, men det vil vera innvovt som eit fint flor i det, som ei blaa luft skjelvande yver det, nett som med den sanne dikting.

Med denne menuetten til Steinberg er det so: han klinger med fyrste ljod, som han likt alt fullkomet skulde vera heime paa den heile jord; men legg ein nærare merke til honom, koma mange av vaare eigne tonar piplande fram liksom oppkomur i sandbakken, og ved gjennomgangar og oppløysing av skrik-ljod ero vaare gamle feleslaattar kjennande.

Denne menuetten fekk eg fyrst høyra her nord i denne dal, og det i eit hus, som var likt menuetten. Der hingo dei beste maalarstykki kring veggirne; husbunaden var den beste, og tavlur og bøker i dei fleste livande maal laago paa desse bord med kniplingsdukar. Borni lovade det beste i livet, og mannen var av dei dugelegaste i landet, og det endaa til mange slags ting i kunst og vitenskap; kona var likso gild paa sin vis, men hena var eg ikki so sæl aa sjaa, daa ho var burte. Der sat eg i dette drivhus for gode tankar og saag burt paa fjølli og hørde denne menuetten.

»No skal du høyra denne menuettens historie«, sagde mannen.

»Steinberg var fraa upplandet inn med Mjøsen einstad, og det er ikki lenger sidan han livde, en at fader min kann minnast, at han vardt hentad lang veg for aa spila i dansar. No veit du, det er so paa den kanten av landet, at den gamle folkemusikk med slaattar som myllargutens ikki lenger ero høyrande der; men at det er kunstmusikk paa ein maate med valser, menuetter, og i den nyare tid endaa françaiser og slikt nokot. Men Steinberg var den mannen, at han meir en dei andre kjende baade til folkemusikk og kunstmusikk, og derfor hørde eg fader sagde, at han der paa bondebygdi var navngjeten vidt og breidt, og hentad, naar det skulde vera gildt. Soleides sveiv og dreiv han burt sitt liv denne merkelege mannen, alt til han vardt sjuk og kjende paa seg, at han skulde døy, daa bad han um blekk og pen og papir og reiste seg upp i sengi og skreiv denne menuetten; og so seig han tilbake og døydde«.

76

»Ah!« sagde eg, »fyrst daa hadde han fengit lagt atter si sjæl i desse tonar, so at ho kunde klinga, um han var burte. Denne menuetten hadde visst lengi legit og brunnit i hovudet hans; men han fann ikki den form, han lengi hadde søkt, fyrr ljuset skulde slokna; og han fekk liksom ikkje døy fyrr«.

»Legg no berre merke til denne menuetten«, sagde mannen vidare, »so skal du høyra, at han liksom er ei avprenting av livet: fyrst er han vill og ustyren, so verdt han sterkare og sikrare som ein annan mann, og so liksom visnar og døyr han burt«.

»Det er sant«, sagde eg, »men den mannen døyr ikki so snart«.

Du døyr for ditt liv.

76

(1867).

Ja, det er andre, en hermenn, som falla i striden. I livsens daglege strid falla fleire, en me tru. Bokmannen, som helseslit seg med sin tanke og pen, han fell i denne strid likso vel som sjomannen i eit skipsbrot og lotsen for aa frelsa skipet. Handelsmannen, som seler usunn vare, og garvaren, som misser helsa si, bøygd yver »bukken« sin, dei falla liksovel i denne strid som jagaren fallande utyver fjøllet og fiskaren og køyraren, som i kjøld og styggvedr draga paa seg turkesjuke, eller steinhoggaren, som fær lunga si full af steinmjølet. Den stille reikenskapsmannen, som sjuknar af arbeidet 77 sitt, fell liksovel i denne strid som lækjaren, naar han sjølv verdt sjuk og døyr, for han ser til sjuke. Endelaust vilde det vera aa reikna upp alle deim, som slikt døy for si livsgjærning. Den, som leser dette, kanskje gjeng med si banasott for sitt dagverk. Den, som prentar dette, andar inn forgift af blybokstavarne, og kanskje eg paa min maate tek for hardt i med dette livsverket mitt.

Aa liva til gagns, det slit og riv,
me starva og stræva saart.
Og det, som tidt er vaart beste liv,
det kostar oss livet vaart.

Men aa døy paa denne vegen er aa døy vel. Derimot er det aa døy ilt for dei mange, som missa helsa si, for dei gjera forlitet og liva for vel. Og det er truleg likso mange av deim, som døy av det aa liva for vel som av det aa liva for daarlegt. Rust eter upp meir jarn en det, som verdt slitit burt.

Av eit marknadsbrev.

77

(1860).

For alt det store og gilde ein kann sjaa med augom og høyra med øyrom og lukta med nosom og smaka med gomom og kjenna med fingrom! Det kann sviva rundt for ein heimføding, som ikki hever vorit ute i livet og staalslitit seg so, at han berre geispar og gapar aat allting. Ja, det er inkje under, at mangein mann øydelegger sine pengar i marknaden og kjem heim atter ør i hovudet. De skulde sjaa hovudstaden i marknaden! Gasljøs loga paa kvaare sida av gata inn med dei tri- og firhaage hus; det er, so det yr og kryr med folk gangande og køyrande; ein kann verda trødd ned, og der er ein larm og eit staak som inn under ein stor foss. Det lyser med fullt av gasljøs inn i krambudirne og fram i vindaugs-glasi, store som den største stogudyrr, og der blenkjer i gasljøset alt det finaste som til er av ty og klæde og all den husbunad, som upptenkjande er. Alt det, eg hever høyrte um guten, som vardt teken inn i berget og skulde faa kongsdotteri, det er som ingen ting imot dette, som glitrar og glør igjenom desse spegelklaare ruturne, store som ei laavedyrr og kostande yver hundrad daler. Det glimar som naar morgonsoli skiner i doggi paa ei eng full av blomar eller paa ein rimfrosen skog med hangande istappar eller inn i vindaugo paa eit stort hus, eller kveldsoli glimar paa vatn og sjo. Men det er umogelegt aa maala slikt, for med alle dei bilæti, eg brukar, ero de like vise, naar de ikki sjaa det sjølve.

78

Det beste er endaa med desse store vindaugom, at ein kann sjaa seg sjølv millom all den stasen.

I marknaden er her no framifraa, for daa skal kver mann hengja ut og bera fram sitt beste; det er liksom byen daa teker paa seg dei rette sundagsklædi, for um sundagarne elles er her meir daudt en dei andre dagar, av di alle daa kvila; her er vel daa ogso fagre og fintklædde folk aa sjaa gangande og køyrande, men det er ikki det liv som paa verkedagarne. I marknaden derimot er her baade stas og strævande liv og fleire folk en vanlegt fraa alle landsens kantar med det framande i maal og tonefall og skurden paa klædom, fraa Gudbrandsdølen med den side kjolen sin etter utlensk skurd fraa krigen halvt annat hundrad aar sidan, til Valdrisen og Sogningen med den raude pigghuva si og buksurne skinnlagde for slitet. I

dei svenske bønder med sine knebuksur og den side kvite kufta kjenna me oss sjølve atter fraa ei eldre tid. I maal og klædebunad hava dei Svenske meir en me haldit paa det gamle. Bundingsvotten og den felte stakken og den side skinnkufta med ulltafs gjerer dalakulla til ei augnesyning av dei sterke kvendi mange hundrad aar sidan. Her sviva dei kring i sine store sko med sine fine fletningar av haar til klokkeband og slikt nokot; men smaae ero dei for det meste, og det er sjeldan aa sjaa av deim slike dunsegjentur som ⁷⁹ her ifraa upplandet. Naar Valdrisa kjem liksom Sætersdøla lutande, av di livet paa stakken ligger oppunder armarne og tyngjer bringa ned, daa er det tidt som eit høyllass med ein liten topppluvad gut sitjande uppaa. Det er ikki lett og fint eller elegant, det er synd aa segja, og det er heller ikki laglegt; det er den fine byskurden hundrad aar sidan, som enno henger atter upp i avdalarne, endaa det var vel ikki so ravgalit daa, ettersom me sjaa paa maalarstykki.

Det er gildt aa driva gjenom all denne bylgjande mengdi, som vaggar og bøygjer seg att' og fram, som naar det blæser i skogen. Fagre og velklædde folk og lysande andlit og livande augo møta og fara ikring ein. Det er ein livande og vandrande skog, og alle sjaa ikring seg med ein smil kring munnen, liksom dei vilde gjera narr av seg sjølve, som driva so.

Men det gildaste av alt er no paa det sokallade Youngstorg, for der er alt det fælaste, som til er, og vel so det. Der er maalarstykke yver krigen paa Krim og i Italia, og der er apekattar og ulvar og fire reinsdyr med ei Finngjente, som gjæter deim, og der var ein villstyring eller harlekin med spettutte og droplutte klæde fraa kvirvil til ilje, som slog paa trumma og gjorde alle dei gap og galskapar, som til var, for aa narra folk inn aa sjaa. Der kom ein stor gild hest køyrande, og daa han saag denne bajassen, so frøste han og grov med framfoten og saag so spottande ut og vilde ikki ganga fram, fyrr denne laattmakaren var gjengen inn; men daa gjekk hesten nokso staselegt og storagtigt fram. Det var liksom hesten skjemdest og heldt seg for god. So var der ein islensk vedr elder saudbukk aa sjaa, og st. Olafs fall paa Stiklestad, og so var der eit anatomisk musæum, og so var der ei rundkøyrring eller ein karussell, der folk sat og køyrde i ring og i ring; heile huset sveiv med flagg paa; der var eit staak, so det kvein. Og so var der ein dansesal, som het Odeon, med kongens navn i med gaseld baki salen, og so saud gamle konur kaffe utanfyre og selde sirupsdrikk, og so var der ein ⁸⁰

Jøde, som selde rakeknivar ut paa trokki eller tunet, og so var der ein annan Jøde med ei elektrisermaskine; han glodde og skreik, og folk lo, so dei mest vilde rivna. Det urde og det krudde med folk; men ingen gjorde den andre nokot vondt, og so var der politi eller uppsyn ridande og gangande, som alt imillom tok ein full mann og førde honom ned paa raadstoga for aa sova ut, liksom naar ein stengjer inn grisen.

Husvære i Kristiania.

80

(1865).

Kristiania aukar paa alle kantar. Der du nokre faae aar sidan saag aaker og eng og berghausar og aur og yre, der ser du no hus og utlagde gatur og byrjan til ein by. Er det sant, at byar og daa mest hovudstadar ero tummestokken for eit land, so maa Kristiania godt og greidt visa, at landet vaart er fort framvaksit i desse seinare aar. Og er det likeins sant, som det er sagt, at eit maal nytt oppdyrkad jord paa landet snart visar seg i eit nytt hus i den næste byen, so kunna me av Kristiania sjaa, at her i dei siste aar maa vera mange maal oppbrotne og grunngravne landet ikring.

Underlegt er det, kvat det kann koma seg av, at dei fleste byar under desse luftstrok hava sine beste hus i vest og sine verste hus i aust. So er det og i Kristiania. Armare folk fara elles til alle utkantar og bu der i smaae pyntelege hus so godt dei kunna. Det er heller ikki greidt for slike folk aa leiga seg eit folkelegt hus inne i tykke byen. Me kunna vita dette berre av det, at grunnen der er so dyr.

Det er ikki for smaafolk og fatikfornæme, men berre for store aa bu paa slik ein dyr grunn. Derfor fara og folk til utkantarne, der prisen minkar av, ettersom du kjem lenger og lenger ut. Og so gjerer no dette og sitt til det, at der maa vera bygt av stein ut til ein oppdregen ring fraa midten. Dei fara daa,⁸¹ til dei koma ut ikring denne steiningen. Dei fara fraa stein- eller murheimen til treheimen. Det er for eldens skuld, at byen slikt er avgrensad i ein steinheim og ein treheim.

Dagsverkarar og andre arbeidsfolk fara jamvel utum treheimen til jordheimen, der mange bu liksom i jordkjellarar. Dette er mest paa austkanten og daa mest no paa ein stad som heiter Kampen. Det er paa mange maatar ein villmansby det enno, endaa der finst sume fine hus

imillom. Der verdt snart ein folkeleg treheim der og, og so kjem daa jordheimen eller kjellarheimen til aa draga seg endaa lenger burt.

Mange av desse jordbuar ut i kjellarheimen ero tidt gode sjølvstendige folk, som heller vilja bu som moldvarpen i holet sitt en leiga seg inn i eit trengt rom saman med mange andre. Dei ganga den lange vegen til arbeidet sitt, eller dei mura og timbra paa alle dei nye hus derikring, og so koma dei daa heimatter um kvelden til kjellaren sin med den matbiten til sine, som dei hava tent um dagen. Daa eg eingong foor derikring og saag etter, fann eg ein av desse jordbuar, som eg syntest var ein sann mønstermann i sitt slag; vel var han skapt, og klok saag han ut, og forstandigt lagde han sine ord. Det var ingen mann av herkemugen, for alt det han budde som reven i hola si og var tilsmurd med leir og søyle, so du knapt kunde sjaa, anten sko og klæde vaaro holutte eller heile. »Denne leira her er verre en vondt«, sagde han, daa han grov av seg sjølv med eit grev, og saag, at eg hadde store tunge klumpar paa føterne mine, og glatt og gleid som eg skulde stiga paa saape. »Her er ikki steinsett her, skulde eg tru«, lagde han smilande til.

»Aa her kjem snart den tid«, sagde eg; »men maa eg sjaa inn i huset ditt?« »Hm, det er skam aa syna slikteit hus, men eg hev selt det no«. »Det er større skam aa liva paa andre«, svarade eg; og dermed gingo me fram inn med den bytta med utslegne botnen, som stod upp til skorsteinspipe fraa jordtaket der inn i bakken.

Der var ein slags vegg paa nedsida liksom paa ein annan jordkjellare, og 82
dyrri var ikki so reint laus og full av sprekkir endaa. Du maatte luta deg for aa koma inn, men du turvte daa ikki reint krabba heller. Paa høgre sida var eit litet glugg med glas i, og der hekk ein liten raudvoren klut ned etter glasruta liksom til gardine. Der var murvegg paa ein maate inni, og upp i den eine kraa ein eldstad med klæde til turking yver, med kaffekjetilen paa glodom, og smaaborn ikring vermande seg paa fotom.

Fotespennet til sengi var inn imot eldstaden, so der maatte kunna vera varmt der. Rya eller det grove teppe til yverbreidsle var hengd framfyre sengeromet, so eg berre ned mot sengestokken fekk glytta og sjaa inn i sengi. Det var klint til sengklæde, var det; men det var daa alltid klæde og ikki reint berre boset som i eit annat bøle. Der stod ei liti kiste framfyre sengi, det var den einaste husbunaden eg saag, og ned i denne maatte vel

matstellet liggja. So stod der ei øks og eit grev og ein spade, og so laag der sagbord paa steinar til benkir langs den stutte murveggen.

Kona stod ned med bekken og tvo; ho saag sterk og god ut. Borni vende seg fraa gruva og saago med kloke eldfulde augo mot meg; friske og sterke vaaro dei med blom paa kinn. Eg lyfte paa hatten til helsning aat veslegjenta, som saag ut til aa kunna verda ei dros, og aat smaagutarne, som eingong kunna koma til aa sitja til doms yver meg sjølv og styra land og rike; for der var magt og merg og eld og glod i deim.

Alle desse dyrehus og dyreleger, sosom: hide for bjørnen, gren for ulven, letter for grisen, bøle for mus o. s. v., alle desse dyreheimar ero daa likvel daarlege hus mot den verste mannaheimen. Mannen er meir frammenkt en nokon annan skapnad, liksom han og er betre og klokare paa alle vis. Alle desse mannahatarar, dei kjenna likso litet til dyr som til mann, naar dei segja, at mennesket er det største uting, som til er.

Til fjølls.

83

Til fjølls, til fjølls, uppyver dal og lid
og yver bekk og aa med straumen strid,
og so frametter kult og knatt og koll
med bakkedrag paa mosegrodde voll.
So lenger burte ser du topp og tindar
med kvite band ikring som breide lindar,
og svarte ryggar att og fram seg krossar,
og millom sidebeini storknad' fossar.

Du gjeng og stend, og fram du strævar paa,
og set deg ned og kringum deg lyt sjaa.
Du pusten er og aldri nok kann faa
av dette syn, som sigler i det blaa.
So leitar du ikring og ser og gjeng
og legg deg ned paa mjuke moseseng.
Du skjelv av liv, og hjarteslaget læter.
Det svarte blod verdt raudt i denne æther.

Naa, kjære bymann, gakk ei styrd og stiv,
men kom her upp og kjenn eit annat liv!
kom hit, kom hit, og ver ei daud og lat!
kom kjenn, kvat d'er, som heiter svevn og mat,
og drykk og tørste og det heile, som
er liv og helse i ein hovudsum.

Og tanken, denne fugl fraa ljøs og dag,
her slær han sine sterke vengjeslag,
og fyker fortare en alle vindar
burt yver alle desse haage tindar.

Det var ki under, fjøllets gut var kar,
og stødt paa slettelandet herre var,
og bar der ned sitt vit og tungemaal
paa odden av sitt gode armestaal.

I skogen.

84

Den bekken som siklar
so speglende rein;
den dropen, som tiklar
fraa stein og til stein;
den straumen, som glitrar
og idar seg hol;
den dropen, som titrar
i dogg og i sol;
den straalen, som gidrar
paa skjelvande fjord;
den skuggen, som didrar
og frynsar sitt flor;
den duva, som nuslar
og tutrar so glad;
den vinden, som tuslar
med blikrande blad —
alt tutlar og tullar
og trallar meg linn,
alt sutlar og sullar
og svæver meg inn.

Langs ei aa.

84

Du skog, som bøygjer deg imot
og kysser denne svarte aa,
som grever av di hjarterot
og ned i fanget vil deg faa,
lik deg eg mangein munde sjaa,
og allerhelst i livsens vaar,
at han den handi kyste paa,
som slog hans verste hjartesaar.

Storegut er bukjær.

84

Han Storegut ingenting drog seg fraa;
 i elsk han til alt var bunden,
 baad' folk og fe, baade store og smaa,
 ja endaa katten og hunden.
 Det hjarta, som elskar, for alt maa slaa.

Han vaksen var upp baad' med saud og geit
 og bukken med skjegget lange.
 Han saag det, at bølingen mykit veit
 og gjeng der med tankar mange;
 sjølv grisen er klok, um han enn er feit.

I fe som i folk er eit hjartelag;
 dei kunna i elsk seg gilda.
 Du ser, at dei hava eit mannadrag
 og graata, so taarir trilla.
 I alt, som hev' liv, er det sama slag.

85

Som smaagut han gjætte; daa lærde han
 med bølingen stødt aa spraaka.
 Og alltid det sama so gjorde han,
 naar sidan eit naut han raakad'.
 Med allting han talar den gode mann.

Og vyrdnad han lærde av velverd ku,
 av hesten han lærde sansa,
 av lambet han lærde seg lett aa snu,
 av bukken aa hallingdansa.
 Sjaa livet ikring deg, so dansar du!

Og raakad' det til, han ein mann fekk sjaa,
 som hesten sin slog og plagad',
 so kunde han hesten spretta ifraa,
 og lasset i kneiken draga.
 Den veike skal hjelp av den sterke faa.

Og gjætt' han um vaaren, naar sjoen gauv,
 og bølingen solten stunde,
 so braut han av raunen det vesle lauv
 til kui, som stod og drunde.
 Mot bøn av den soltne ver aldri dauv!

Og glad var hans bøling i guten sin,
 og rundt seg um honom kransad',
 og kyste hans hender og blomekinn
 og upp etter honom dansad'.
 Det hjarta, som elskar, kver skapnad finn.

Han livnad vardt upp kver ein einast vaar,
 naar kid han seg saag aa kjæta.
 Dei sumrar han gjekk liksom sjuk og saar, 86
 naar inkje han fe fekk gjæta.
 I Borddalen gjæt' han det siste aar.

Nasjonalitet.

86

Me meina og tru det gjævaste er
 aa vera ein Norigs mann.
 Ja denne heimen oss fyrst er kjær;
 men vita me maa, at den store verd
 er berre vaart store fedraland.

Dei største tankar me alltid faa
 av verdsens det store vit;
 men desse tankar dei brjotast maa,
 lik straalar av soli, me alltid sjaa
 i kver si bylgje faa kver sin lit.

Kosmopoliten.

86

Han elsker verdi breidt og vidt.
Han elsker so det landet hitt,
at reint han gløymer landet sitt.

Daa Olav lærde lesa.

86

Dei segja, at livet det lid og det skrid
og fram mot eit betre seg søkjer.
Min ungdom fall inn i den underleg' tid,
daa fyrst upp til oss det kom bøker.

Daa vardt det forlitet, at mannen var klok,
og tankar i mengd kunde hava.
Nei, visdomen maatte han finna i bok,
og folk skulde læra aa stava.

Ei bok var ei ære; eg minnest det tidt:
i høgsættet sat ho som gjesten.
For det var med lærdomen komit so vidt,
at folk skulde ganga for presten.

87

Eg lærde aa lesa. Eg fekk meg ei bok.
Og raude bokstavar var dygdi.
For endefram var det, han laut vera klok,
ein son av dei beste i bygdi.

Men so sagde far: »det er alt utan naud!
Verdt lik meg og fylg meg paa ferdom!
Kast boki, min gut; eg gjev presten ein saud,
so slepp du fraa all denne lærdom.

So fær han ein bukk denne mann, som er halt,
eg meiner«, sa' far, »denne Gunnar.
So gjev han deg lærdom; han kjenner til alt,
og stødt kjem or bøker med grunnar«.

Ja Gunnar var klok, um han endaa var halt.
Og Gunnar var komen fraa Froland.
Han lærde meg mykit og lærde meg alt
um Goliat, Samson og Roland.

»Og sjoen«, sa' Gunnar, »er fælände stor,
so Bandak ein dam er imot'n.
Og kongerik' store her finst paa vaar jord,
tenk Rusland og Halland og Toten!

Og langt imot sud der ei slett er so vid,
— sosant som ei bøkerne ljuga, —
at der du kann sjaa yver kongerik' ni,
og kyrkjur somange som tjuge.

Her heime er smaatt; det er alt som ei mus
mot fælaste uksen, som olmar;
for dyr er aa finna so store som hus,
og fiskar so store som holmar.

88

Og Mimring var slik, han var større en tri,
og stor som ei tunne var hatten.
Seks alnir var Goliat, Nimrod var ni,
og Viderik Værlandson atten.

I hornet bles Roland, der saarad han laag,
so hardt, at det huskad' i haugom.
Og mannen, som Mahomed sagde han saag,
var tusund av mil millom augom.

Fraa Serkland til Valland sprang Rolv i eit laup
med tusund af stridsmenn paa skjoldet.
»Um Gauksto var graut og um Tinnsjo var saup,
eg aat meg ki mett«, sagde trollet«.

Um Gunnar var gamall, han endaa var glad
og snildaste mannen, eg kjende.
Han lærde oss lesa, og visur han kvad,
og rispur han fann utan ende.

Kver bok las eg ut. Eg i boki var glad,
men gladare endaa i hesten.
Og naar me kom upp og vardt stelte i rad,
so vardt eg den fremste for presten.

Eivind Aalandslid.

88

Eivind Aalandslid det var ein spretten kar,
under bjelken godt han slengde.
Mangt eit taket tok han, og so seig han var,
at han beste karen sprengde.
Eivind ute var, naar nokon var i naud,
kaupte garden hans og hest og fe og saud.
Kunde han ei daa
 beste kaupet faa,
mannen smurd' han upp og dengde.

89

Eivind var imillom Skiens by og Mo
rikaste og »beste« karen.
Og den stakkars krok, som kom i Eivinds klo,
han var seld og fantefaren.
Gjeva nokre pengar, det var Eivinds vis,
og so hest og smør og skinn til dubbelt pris.
 So paa alt den fant
 tok i garden pant.
Slo so til seg heile garden.

Stødt so er det slikt, dei hava fælt til vinst,
slike sterke rike karar.
Eivind lagde upp, so kaksen hadde minst
fem og tjuge gode gardar.
Kaupte' han ein hest, ell' um det var ein gard,
stelte han seg so, at sumt han skuldig var.
 Kom so folk med krav,
 dengde han deim av.
So med hogg og slag han svarar.

Ingen kunde søkja Eivind for ein rett.
Alle tømde vardt og tvegne.
Futen, skrivaren og prokurator lett
vordo til hans side dregne.
Saki vreid dei burt og upp og upp den skaut:
han deim hestar gav og store feite naut.
 Folk slik urett bar,
 daa dei rædde var
for aa verda helseslegne.

Men daa var det eingong, gamle Ivar Aa
so til Storegut'en talar:
»vil du krevja Eivind, skal ein bukk du faa.
Han meg eiger hundrad dalar.
Naar du skræmer Eivind, som eg veit du kann, ⁹⁰
verdt du for det attaat til ein frægdamann«.

Storegut vardt glad.

Fort han foor avstad.

Spræke gut ei lenge sadlar.

Naar so Storegut'en kjem til Eivind daa,
han for honom liksom kjæler.
»Eg skal krevja deg fraa honom Ivar Aa«,
muslar han for seg og mæler.
»Kom i loftet upp, skal du bitaling faa
til den gamle skarven, denne Ivar Aa«,
Eivind gav til svar;
for han er den kar,
han for dengjing aldri fæler.

Naar dei kom i loftet, laasen med eit slag
slo han i, so huset riste.
Og han segjer: »no du læra skal i dag
det, som aldri fyrr du visste.
No skal du for gamle skarven Ivar Aa
di bitaling her paa reide handi faa.
Men eg trur med meg,
dette krav av deg
jamen verdt paa meg ditt siste«.

Men han Storegut han stod og flirde kaldt.
Varmer ord han ikki trengde.
Med den vinstre hand ein tunneseikk med salt
tok han og paa oksli slengde;
svingad' sekken upp til munnen som ein dram,
leikad' der paa golvet med 'om att og fram.
Daa vardt Eivind bleik,
og paa folk han skreik.
Her var den, som Eivind dengde.

Svint av kista si han hundrad dalar tok,
— pengar tunge er aa bera. —
Og han Storegut'en varmt i handi skok, 91
sagde: »me skal vinir vera!«
Men han Storegut'en svarad': »no skal du
um fraa alle dine vonde vegir snu!
Ser eg ikki, fort
at det verder gjort,
skal med meg du faa aa gjera!«

Olav høyrer musikk og song i byen.

91

Den fyrste gong eg kom til byen,
daa var eg alt ein vaksen gut.
Fraa fjøll, som stinga upp mot skyenn',
lik bekk mot fjorden rann eg ut.
I dalen der og upp paa flyenn'
eg las og kvad so mangt eit dikt,
og hadde mykit høyrte um byen,
men trudde aldri det var slikt.

Daa fann eg det, som fyrst eg drøymde,
 daa eg til kyrkja hadde køyrt.
 Daa høyrde' eg klaart det, tidt eg gløymde
 og hadde som i berget høyrte.
 Daa var det slikt, at taarir strøymde;
 for alt forklaarat daa eg fann.
 Og i mitt minne det eg gøymde,
 so eg det aldri gløyma kann.

Um fossegrimen mang ein talar;
 men han fekk aldri hugen min. —
 Aa ja! naar hyrding-gjenta jalar,
 det kann vel vekkja hugen din,
 og likeins, naar i djupe dalar
 det kjem av tonar som ei flod.
 Men annat er i desse salar
 med tonar utav eld og glod.
 Det tonar er paa annan maaten,
 en dei som vekte fyrst mit mod.
 Det annat er, en daa i baaten
 fraa lid eg høyrde ludrens ljod,
 aa—haa! ja det er annan laaten!
 — nei aldri det eg gløyma skal —;
 for slikt det er, at jamvel graaten
 kjem fram i reine tonefall.

92

Gamle moder.

92

Du gamle mo'r! du sliter arm,
 so sveiten er som blod,
 men endaa i ditt hjarta varm.
 Og du meg gav min sterke arm,
 og dette ville mod.

Du turkad' taarir av mi kinn
so mangein herrens gong,
og kyste meg som guten din
og bles meg uti barmen inn
min sigerfulle song.

Og gamle du, du gav til meg
mi mjuke hjarterot,
og derfor maa eg elska deg,
kvarhelst eg vankar paa min veg,
um so paa villan fot.

Gamle Olav sonlaus.

92

»Eg stend som paa roti eit turkat tre,
naar det er kvistat og kartat;
so flekkjer det borken og rotnar ned
og ligg der soppat og svartat;
so gjeng det i mold som ein morken ved.

Ja dei, som eg elskad', dei døydde av,
den eine etter den annan.
Han gleda tok atter, som gleda gav.
Men underlegt er for mannen
aa ganga som eg paa si eigi grav.

93

For sonlause mann er einsamt og audt,
der vonlaus han gjeng og veiknar.
Alt ligg her ikringum meg svart og snaudt.
For blikrande blad eg bleiknar.
Eg fæler eit liv, som for meg er daudt.

Og soli er kald og maanen er varm.
 — Dei straalarne ei meg høva. —
 Framfyre meg ser eg min likferdskarm,
 og gamle minne meg kjøva,
 og staven ei styrkjer min gamle arm.

I minste straaet eg snaavar i koll,
 so valne er føterne mine.
 Og tanken flyt burt som vatn i saald,
 den eine og alle hine.
 Og maten i munnen verdt som til mold.

So ber eg paa son min med skjelv i kne
 og dimmande auga taarett.
 So firar i gravi eg beini ned,
 og leser so fadervaaret.
 So kjem eg snart etter i herrens fred.«

Attersyn.

93

Eg tenkjer paa so mangein sloknad dag,
 og liksom sky og skodd for vindens drag,
 so gamall daarskap gjenom minnet jagar.
 Det godt, eg stundom gjorde daa og daa,
 er hist og her ein flekk av himlens blaa,
 som fram igjenom skoddeheimen dagar.

Eg frisknar upp og kjenner meg som ny.
 Men so i ville jag kjem atter sky,
 og himlens blaa for meg verdt atter burte.
 Det graanar kring meg, og eg fryser bleik;
 det bit i bringa, at eg var so veik,
 at slikt i striden min eg synda turvte.

94

Aa minnast hat og harm er sjukt og saart.
Det dagar upp og lagar seg til klaart,
og sky og skodd som røyk til himils fara.
Og alle dei, eg elskad', stiga fram
fraa blaae djup ved myrke skya-tram
og paa dei gamle spursmaal kjærlegt svara.

Dei dala ned og leika til og fraa
og med den gamle elsken paa meg sjaa,
og kviskra til meg um dei gamle tider.
Det heile liv kjem att i solblank dag
med tungsinn i sitt fagre andlitsdrag.
D'er søtt, um endaa det i hugen svider.

STEINAR SCHJØTT.

Millomaldren.

94

(1882).

Liveigenskapen kjem upp. Germanske folk vandrar inn i det romerske rikjet.

Inkje rikje hev voret so sterkt som den gamle romerske republikken, daa den var i si vælmagt. Stormennerne var dugande menner, som kunne gaa i fyreenden for folket sitt baade i fred og ufred, og bønderne var frie gardbrukarar, som hadde mykje aa tapa, um rikjet miste vælferdi si. Korkje den greske falanksen elder Hannibal elder Simbrarne kunne raa med Rom i den tidi.

95

Men etterkvart miste dei frie bønderne gardarne sine, og stormennerne fekk all jordi og dreiv jordbruket i det store og hadde trælar til allslags arbeide. Fyrst som republikk og sidan som keisardøme breidde Rom sitt velde ut yver Spania, Frankrike, England og store stykkje av Tyskland og mange andre land, men alle stader vart det frie bondestandet tynt, og jordbrukaranne vart mest liksom trælar. Daa vart det so tungt aa liva for ein simpel bonde, at alle vilde strøyma til byarne; for der var det lettare aa livnæra seg. Difor var styringi rædd, at landsbygdi skulde koma til aa liggja reint i øyde, og ho fastsette, at bønderne ikkje skulde hava lov til aa flytja. Soleis kom liveigenskapen upp. (Umkring 3 aarhundrad etter Kristus). Dei liveigne hørde godset til og vart selde med godset liksom buskapen. Men sidan var det lite magt i det romerske rikjet, endaa romar-keisaren hadde fullt einvelde og raadde yver mangfaldige land. Germanske folk braut inn og fløynde yver Sud- og Vesteuropa, og det vestromerske rikjet gjekk under (i

det 5te aarhundrad etter Kristus). Germanarne busette seg no i dei landi, som fyrr hadde høyrte under Rom, og skipad fleire mindre rikje der.

Daa Germanarne vandrad inn, var dei frie menner, og kongarne hadde ikkje stort aa segja. Men sidan tok kongarne seg mykje jordegods og tok skatt av dei innfødde, og desse lystrad dei likso mjukt, som dei hadde lystrat den romerske keisaren. Soleis aukad kongsmagti. Kongens menner tok seg og jordegods og vart liksom odelsbønder, og dei let dei innfødde bønderne dyrka jordi aat seg som liveigne.

Dei germanske innvandrarar var skilde i fleire mindre folk, som kvart hadde sin lov og talad kvart sitt maalføre. Dei innfødde hadde dei same lovarne, som dei hadde havt, medan dei stod under Rom, og talad det romerske maalet. Der trengdest mange aarhundrad til aa semja desse ulike folk ihop til heilvaksne nasjonalitetar. Det var tvo ting, som hjelpte til aa 96

Lensvæsenet.

Lensvæsenet kom upp paa den maaten, at kongen innsette ein greve (elder hertug) til aa styra for seg i kvart landskap og lønte dei paa den maaten, at han gav dei bruksretten til noko jordegods. Dette jordegodset kallad dei len (elder feudum); kongen vart lensherre, og den, som fekk bruksretten, kallad dei vasall. Denne skulde hjelpa lensherren sin, og kunne krevja studning og vern av honom. Leni kom snart til aa gaa i arv, og vasallarne fekk heile landskap i len. Vasallarne gav burt mindre len til andre, som vart undervasallar, og desse fekk vasallar under seg att. Slikt gods, som ein hadde full eigedomsrett til, het allodialgods (odelsgods), men dei, som aatte sovoret gods, anten dei var Germanar elder innfødde, kunne ikkje i lengdi halda seg sjølvstendige i desse ville tiderne og nøyddest til aa verta vasallar under grevarne elder kyrkja. Alle smaabønder og leiglendingar vart liveigne, anten dei var Germanar elder innfødde. Paa slutten vart all jordeigedom til len, mange embætte og vart len, retten til aa verja kaupmenner, hava bakaromn og slikt vart burtgjeven som len, og jamvæl mange byar gav seg under ein lensherre. Heile samfundet vart upp i berre herrar og tenarar. Lengst nede var dei liveigne bønderne, yver dei stod lensherrar og yver dei andre lensherrar, og soleis oppetter til kongen, som var den øvste lensherren; men hadde lite magt, daa han berre raadde

yver dei vasallarne, som stod endefram under honom. I Frankrike laut vasallen fylgja lensherren sin, endaa um han vilde slaast med kongen sjølv. Vasallarne og lensherrarne var ein lens- elder feudal-adel, og kongen var berre den fyrste adelsmannen. I slutten av det 10de aarhundrad var lensvæsenet fullt utviklat.

Det gamle sjølvstyret, som Germanarne hadde havt og sett i verk paa tingmøti sine, hørde upp, og lensherrarne raadde, som dei vilde, kvar i sitt landskap. Kwart landskap fekk sin lov og vart som eit rikje for seg sjølv. Lensherren sette upp ei borg paa ei høgde midt i lenet, og omkring den livde fatige, liveigne bønder i smaa kot og laut finna seg i allslags hard medferd av lensherren sin. Dei hadde ingen aa klaga til, daa lensherren var den einaste, som hadde rett til aa verja dei, og naar naudi vart dei for stor og dei tok til vaapn, slo lensherren ned som ein hauk ifraa borgi si; i den sterke brynja var han sjølv trygg og hogg ned bønderne som bu-fe.

97

Men endaa var dette tilstandet i mange maatar eit framstig mot fyrr. Trælarnе i det gamle romerske rikjet hadde det mykje verre enn dei liveigne no. Trælarnе hørde til ein einskild mann, som kunne selja dei, men dei liveigne var stavnsbundne og hørde til jordi, og eingong i tidi skulde det laga seg so, at jordi kom til aa høyra til dei. Liveigenskapen vart for trælarnе ein yvergang til aa verta frie menn.

I det gamle Rom søkte alt det, som var stort og megtigt, til byarne, og paa landet budde berre trælarnе, og store landskap kom til aa liggja for fefoten. No busette lensherrarne seg paa landet og livde der eit meir heimslegt husliv med kona og borni, og folkemengdi aukad paa att. I det austromerske rikjet og i Asia raadde einveldet alle stader; men av lensvæsenet skulde sjølvstyret eingong veksa upp. Dei store vasallarne, som stod under same lensherren og hadde len, som paa lag var like store, kallad dei for jamningar elder pairar, og lensherren kallad dei ihop til raadlegging. Soleis fekk vasallarne vera med i landsstyringi.

Lensvæsenet var liksom ei jarn-lekkje, som heldt alle landskapi ihop til eit rikje, til dess den tidi kom, daa dei kunne veksa ihop.

Den romerske kyrkja.

Den romerske kyrkja samlad alle folk i Vesteuropa under seg. Ho hadde umsut med, at dei, som vandrad inn, lærde so mykje av trui, som raad kunne

98

vera, dei vart mildare i seder enn fyrr og lærde aa lystra, og det vart liksom eit stort broderskap millom folki. Kyrkja bergad dei, som var i naud og leid vondt, ho hjelpte dei, som vart ute for urett, og kyrkja var demokratisk: der kunne sonen aat den liveigne bonden koma seg upp i høgdi radt til pavestolen og verta Guds jarl paa jordi og yver all verdsleg magt, og alle, høg og laag, laut lystra. Ho var aandsmagti paa den tid.

Riddar-adelen.

Under krossferderne i det 11te—13de aarhundrad vart det mange forandringar med lensvæsenet og rikslivet. Mange av dei store vasallarne fall, og naar ætti døydde ut, vart godset smaabytt, elder kongen drog det inn. Mange laut selja godset elder setja det i pant til aa faa pengar til ferderne; mykje av dette godset kaupte kyrkja, og mange byar og gardbrukarar nyttad no aaføret til aa sleppa fraa lensherrarne sine og kaupa seg frie.

I den tidi kom riddar-adelen upp. Dei godseigaranne, som hadde raad, kostad seg hest og vaapn sjølve og fylgde kongen, naar det var ufred. Denne adelen var fælt mangment i ymse land og fekk tidt betre opplæring og meir kunnskap enn den gamle lensadelen, men var ikkje so rik. Daa desse adelsmennerne kostad mykje paa seg i kongens teneste, slapp dei for det meste aa betala skatt av herregardarne sine. Presteskapet slapp og aa betala skatt av si jord. Soleis vart det tvo samfunds-klassar med ser-retter.

Tridjestandet lagar seg til.

Byarne kom seg og upp ved dette leitet. I det gamle romerske rikjet hadde dei mykje sjølvstyre, og mange byar i Italia fekk hava sjølvstyret i fred under folke-vandringarne. Mange nye byar kom upp paa den maaten, at haandverkarar og kræmarar sette seg ned omkring borgerne, og lensherrarne gav dei mykje fridom, daa han kunne hava stor nytte av dei. Desse borgarar, som dei kallad seg, passad paa, naar lensherren var i knipe, og tok seg større rett; dei vann seg sjølvstyre og fekk liveigenskapen i byarne avteken og bergad dei liveigne, som rømde fraa herrarne sine, og naar dei drog ut mot lensherrarne og vilde riva ned borgerne deira, kallad dei dei liveigne til vaapn og gjorde dei frie.

99

Daa borgaranne hadde mykje til aa strida med, lensherrar, bispar, urettferdige lovar og røvarar og ufred, laut dei verja seg, som best dei

kunne. Borgaranne slo seg ihop i haandverkar-lag, so dei betre kunne halda paa den retten, dei hadde vunnet, og handla og arbeida etter eget tykkje. Desse lag gav mange forskrifter for lagsmennerne, korleis dei skulde klæda seg, kor mange tenarar elder hestar dei maatte halda, naar dei skulde eta til middags, leggja seg o. s. b. Alle haandverkarar laut vera med i eit lag. Hadde til dømes skomakaranne eit lag i ein by, kunne ingen driva skomakar-haandverket, mindre han kom med i laget. Men i slike urolege tider trengdest slike forskrifter. Handelen og rikdomen aukad paa, og byarne fekk raad til aa kaupa seg fribrev av lensherrarne, elder so gjorde dei seg frie med vaapnmagt, og daa gav kongarne dei fribrev, av di dei vilde stydja seg til byarne mot lensvæsenet. Jamsides med adelen og presteskapet lagad det seg i byarne til eit tridjestand, som med si pengemagt kunne vera ei motvegt mot lensvæsenet og adelen, som hadde si magt fraa jordeigedomen. Etterkvart, som kunstmennar, diktarar, vitenskapsmennar, lækjarar og fleire kom til, fekk tridjestandet større magt, og feudal-adelen, som fyrr raadde grunnen aaleine, vart no undantrengd, so han fekk mindre og mindre rom aa raada for.

I Italia vart fleire byar, som Venedig, Genua, Florens og Milano, sterke fristatar, og her var ein heimstad for den italienske fridomshugen 1). I Frankrike var kongemagti for veik; men kongarne gav byarne fribrev, og der 100
hjelpste borgaranne sidan kongarne mot feudal-adelen. I England var kongemagti for sterk, og der gjorde byarne samlag med dei store godseigaranne mot kongemagti og var med og grunnlagde den engelske folke-fridomen. I alle land var framgangen aat byarne til bate for den aalmenne framgangen, endaa det ikkje var alle stader paa same visi.

Lags-aand i millomaldren.

Det fylgde med straumdraget i millomaldren, at alle, som vilde liva trygt og verka stort, slo seg ihop og skipad samlag. Prestestandet i den romerske kyrkja var som eit rikje for seg sjølv, ikkje franskt ikkje italienskt, ikkje tyskt, men eit presterikje. Der var munkelag, riddarlag, haandverkarlag og fleire lag. Der var so sterk lagsaand, at dei, som hørde til same laget, var liksom brødrar, endaa um dei ikkje hørde til same folket. Ein engelsk riddar hadde større aandeleg sameige med ein spansk riddar enn med ein engelsk borgar. Kvart lag stridde for sine fyremaal, og der var større hat

millom samfunds-klassarne enn millom folki. Adelen slost snart med kongarne, snart med borgaranne elder bønderne. Dei liveigne sette upp mot herrarne, lensherrarne og vasallar slost, og kyrkja brende dei, som hadde ei onnor tru.

Den nasjonale einskapen veks og sprengjer lensvæsenet og den romerske kyrkja.

Under all den striden trengdest det hardt til større einskap og samhelde i kvart rikje, og det var ymse ting og, som gjorde at alle dei smaarikje som lensvæsenet batt ihop til store rikje, nærmad seg til kvarandre, so alle smaa-folki i eit land paa slutten kom til aa kjenna seg som eit stort folk. I England var det engelske maalet raadande, i Frankrike det franske o. s. b., og naar det eine rikjet hadde ufred med det andre, vart det større samkjensle imillom alle landskap i kvart rikje. Men heil og full einskap kunne det aldri verta i eit rikje, naar lensherrar raadde som smaakongar. Lensvæsenet var i fyrstningi som ei jarn-lekkje, som heldt alle landskap ihop til eit rikje. Men no, daa landskapi heldt paa og skulde veksa ihop paa naturleg maate, var denne jarn-lekkja, som skar seg inn millom alle lemerne av den store riks-kroppen, ei hindring, som meinkad den naturlege vokstren.

101

Under dette arbeidet fram mot den nasjonale einskapen grunnlagde England folkefridommen sin. Kongemagti var sterk der, og ættefaren for kongsætti hadde herteket landet, og lensadelen fekk ikkje so stor magt der, men i 1215 tvingad den engelske lensadelen og prestarne og borgaranne kong Johan Landlaus til aa taka ved det store fridomsbrevet (magna charta); i det stod det, at kongen ikkje kunne krevja nye skattar, mindre eit ting av dei beste geistlege og verdslege mennerne samtykte. Dei verdslege tingmennerne kallad dei lordar, og tinget kallad dei parlament. I 1265, daa Henrik den tridje var konge, vart det innkallat til parlamentet tvo riddarar fraa kvart grevskap og repræsentantar fraa byarne. Dette vart grunnlaget for det engelske underhuset; det tinget, som lordarne og bisparne sat i, kallad det yverhuset. Fraa den tid hadde England sjølvstyre og var fast ihopbundet. Folket livde godt, og dei engelske bogeskyttaranne, som dei tok av den frie millomklassen, var kjernen i den engelske heren og ei vern for fridomen. Under rose-ufreden i det 15de aarhundrad døydde mesteparten av

storadelen ut, og liveigenskapen vart avteken etterkvart. Trælarne var longe sidan frie i England.

I Frankrike var kongemagti veik og folket meir trælkat enn i England, difor kunne ikkje Frankrike med ein gong naa fram til folkefridom, men det var naudturvelegt fyrst aa styrkja kongemagti. Her gjorde borgarane samlag med kongen mot lensherrarne, og kongen fekk soleis meir magt. Filip den fjerde (1285—1314) gjorde ende paa kyrkjeveldet i Frankrike og tilstemnde den fyrste riksdagen. Men riksdagen fekk aldri stor vyrdnad. Kongarne skreiv ut riksdag, naar dei sjølve vilde, og kunne gjeva lovar riksdagen uspurt. Yver-domstolen, parlamentet, i Paris fekk ein liten part i lovgjevingi, men elles styrde kongarne, mest som dei vilde, og sistpaa vart Ludvig den 11te (1461—1483) sterk nok til reint aa kua feudal-adelen. Kongarne gav dei fleste liveigne fri, so bønderne kom til aa staa under kongen og ikkje under lensherrarne, men sume stader heldt liveigenskapen seg radt til den store revolusjonen. Trældomen hørde upp alt i det 13de aarhundrad.

102

Dei tvo store magterne, som raadde i millomaldren, lensvæsenet og den romerske kyrkja, var utlivde baae tvo, daa det leid mot slutten av millomaldren. Lensvæsenet laut fira for folkefridomen elder for eineveldet, som hadde den oppgaaava aa vera ein høveleg yvergang til fridom. Den romerske kyrkja var ingi aandsmagt lenger; ho var steingjengi i ei daud tru, og det romerske presteskapet var ikkje eit rikje for seg sjølv lenger paa den maaten som fyrr og kunne ikkje halda folki ihop til eit stort broderskap. Liksom oppfinningi av krutet var til mein for feudal-adelen, vart bokprentar-kunsti til mein for kyrkja. Opplysningi breidde seg ut, og her og kvar tok dei til aa tenkja sjølve yver trui, som Wyclif og Huss, og den store kyrkjeboti, reformasjonen, lagad seg til. Daa sprengdest kyrkja, og folki tok seg den trui, dei likad best. Kyrkja og presteskapet vart meir nasjonale.

Men heiltupp øydelagt var korkje lensvæsenet elder den romerske kyrkja. Leivningar av lensvæsenet hev haldet seg radt til vaare dagar, og den romerske kyrkja hev endaa ikkje gjevet upp den tanken aa leggja heile verdi under seg att.

1) Umkring aaret 1300 kunne byen Florens senda ut 30,000 mann og landdistriktet 80,000. Republikken hadde større statsinntekter enn England og Irland hadde under dronning Elisabet fleire aarhundrad

seinare. Paa Ull-verkstaderne arbeidde det 30,000 mann, og Florens hadde 80 bankar. Byen var so demokratisk, at det vart fastsett, at ingen adelsmann kunne veljast til dei største embætte.

Napoleon i Russland 1812.

103

(1882).

I Juni gjekk Napoleon yver grense-elvi Njemen, og vart forbinad, daa han ingen fiende møtte. Ein her vart send mot St. Petersburg, men kunne ikkje sleppa fram. Napoleon sjølv gjekk med hovudstyrken, 300,000 mann, mot Moskva. Russaranne berre drog seg attende og hadde med seg elder øydelagde alt, som etande var, og paa dei uhorvelege vidderne drog Franskmennen fram og fann korkje mat elder fiendar, og dei leid mykje vondt, takom-til av solsteik og regn og takom-til av kulde, mangfaldige vart sjuke, og hestarne sturtad i tusundvis. I august kom dei til Smolensk ved Dnjepr-elvi. Russaranne tvingad daa den øvste herføraren, Barclay de Tolly, til aa prøva eit slag; etter ei hard slaasting laut Russaranne gaa attende, øydelagde alt, som dei ikkje kunne taka med seg, og kveikte eld paa byen. Napoleon totte fyrst det var uraad aa gaa lenger fram os seint paa aaret, men han kunne ikkje styra seg, han vilde til Moskva, som Russaranne heldt for ein heilag by og for den rette hovudstaden; kom han dit, tenkte han Russaranne vilde taka mot den freden, han baud. So bar det fram att, mange døydde, sistpaa var 100,000 mann gjengne med. Endeleg vart Russaranne harme, for di dei allstødt drog attende, og vilde vaaga eit slag til aa berga Moskva. Aleksander laut setja Kutusov yver heren, og 7de september biad han Franskmennen ved Borodino, 14 mil fraa Moskva. Det var omkring 130,000 mann paa kvar side. Soli skein klaart: »Det er Austerlits' sol«, sagde Napoleon. Fraa 6 um morgonen til svarte natti slost dei. Det var eit av dei fælaste slag, etter krutet vart oppfunnet. Meir enn 70,000 falne og særde laag paa slagmarki. Kutusov laut gaa attende og kunne ikkje berga hovudstaden, men heren hans var ikkje øydelagd.

Napoleon gjekk no mot Moskva og var viss um, at her skulde soldatarne hava nøgdi av alt heile veteranen og kvila seg ut, og at Russaranne vilde beda um fred. 14de september kom han fram aat portarne. Han ventad nokre timar paa, at raadsmagti skulde koma ut med lyklarne og beda mjukt um naade,

104

so som han var vand med andre stader. Ingen kom. Daa sprengde dei portarne og gjekk inn. Ingen gjorde motstand; det var gravstilt. Av 300,000 menneskje var knapt 20,000 att i byen. Um kvelden tok det til aa brenna i byen, men dei vyrde det ikkje stort, og Napoleon tok herbyrge paa Kreml, der dej russiske keisaranne fyrr hadde butt. Natti etter brann det paa fleire hundrad stelle paa eingong, det tok paa aa blaasa hardt, og det var umogelegt aa sløkkja. Rostopschin, som hadde hovdingskapen i byen, hadde fenget folk til aa kveikja eld paa husi. Paa fem dagar brann heile byen so nær som Kreml og ein femtepart af husi.

Napoleon baud fred, men von Stein, som han hadde jagat fraa Preussen, fekk Aleksander til berre aa tinga for eit syns skuld, og Napoleon let seg narra til aa vera i Moskva radt til ut i oktober. So sende Kutusov bod um, at no fyrst tenkte Russaranne paa aa slaast for aalvor. So laut Napoleon skunda seg heimetter, fyrr Russaranne stengde vegen.

Av dei 300,000 var no berre 100,000 att, men Russaranne vart fleire og fleire. 13de oktober sette det i med snø, og 19de oktober rømde Napoleon Moskva og var so uppøst, at han sprengde Kreml i lufti. Han vilde taka vegen til Smolensk lenger sud, men Kutusov tvingad han til aa snu. Daa laut han gaa same vegen, han var komen, men der var allting herjat og øydelagt. Kosakkarne hogg inn natt og dag, og det var umogelegt aa finna mat og høy. I november bar det til med streng veter, og daa vart det eit grysjelegt tilstand. Mange av soldatarne kastad byrsurne og foor umkring etter mat og hus, og kosakkarne og bønderne slo dei ihel. Um natti laut dei sova ute, og um morgonen saag ein liki, som dei atterlivande hadde lagt liksom ein vegg til aa faa livd mot snoi. Naar heren tok til aa marsera um morgonen, so krabbad dei, som ikkje orkad aa fylgja, etter ferdi so langt dei vann, og naudbad hine um aa berga dei. Men kvar tenkte berre paa aa berga seg sjølv. Naar nokon seig ned, so hende det jamleg, at hine reiv klædi av han, endaa fyrr han var sloknad, og hadde paa seg sjølve. Hestarne sturtad, kanonur og vogner stod etter paa vegen, og heren hadde ikkje hestfolk meir. Ved Beresina, ei elv, som renn ut i Dnjepr, kom russiske herar fraa Donau og Finnland til aa fanga Napoleon, som berre hadde 12,000 vaapnføre menner att. Men daa fekk han hjelp av 20,000 mann fraa den heren, som han hadde sendt mot st. Petersburg, og fekk bygt tvo bruer yver elvi, og 27de november gjekk han yver. Folk og hestar trengde seg fram um

105

kvarandre, alle vilde fyrst yver, mange vart ihelklemde. Ut paa dagen rauk den eine brui, og mange druknad. Mangfaldige vart etter paa den øystre sida og vart drepne af kosakkarne.

No aukad kulden paa til 20—30 gradar, heren vart uppløyst, og kvar for seg drog seg etter landevegen so godt han kunne. Dei fleste hadde slitet styvlarne av seg og laut tulla klutar um føterne. Dei hadde paa seg alt det, dei hadde att av herfanget fraa Moskva, og ein kunne sjaa soldatar i kvinnfolkkjolar, husarar i pretekjolar elder klædde som jødiske rabbinar. Mange staukad fram med blaastr (koldbrand) i føterne, forutan mæle og samling. Napoleon sat i ei vogn tagall og stirde ende fram for seg. Femte desember reiste han fraa heren sin i Smorgoni i Lithauen og kørde ukjend i slede radt til Paris. Paa 13 dagar kørde han den lange vegen. Det var lukka, at Russaranne og leid so mykje, at dei mest ikkje var gode til aa forfylgja. Endeleg naadde leivningarne Njemen; marsjal Ney, »den djervaste av dei djerne« og prins af Moskva, var den siste, som gjekk yver.

I Sibiria.

105

(1885).

Sibiria er eit uhorveleg stort land, 40 gonger større enn Norig, men det ligg nørdest i Asia og hallar nordetter, og korkje fjell elder skog liver mot den isande kalde nordanvinden. Store stykkje av dette landet er øydemarker av snø og is, og mykje er berglende og steinutt. Men i synste-luten av landet er det fagert og godt lende mange stader og høveleg varmt, paa lag som i Tyskland. Faa land i verdi er det so gresgrendt som i Sibiria. Endaa i vaare dagar bur det berre væl 3 millionar der (ein halv gong til so mange som i Norig), umkring 12 menneskje paa ei rutemil. Til aa faa folk til aa bu der hev den russiske styringi i noko yver 100 aar sendt allslags brotsmenn dit. Der er 5 klassar av brotsmenn. Den eine er slike, som fær lov til aa gjera, kva dei vil, men er under uppsyn av politiet.

106

Den andre klassen er slike, som vert innskrivne i ein av dei sibiriske bataljonarne; dei er under overlag streng tugt, men fær lov til under tilsyn aa skriva heim og faa brev fraa heimefolket.

Tridje klassen er nybyggjarar, som fær jord og hus av styringi og slepp aa betala avgift i dei fyrste aari. Naar dei hev voret der i 10 aar, fær dei same avgift og rett som bønderne paa keisar-godsi.

Fjorde klassen er dei, som vert sette til aa arbeida i bergverki. Det er mest røvarar og mordarar og andre grove illmenne, som kjem der. Dei er heiltupp rettlause, er utanfor loven, fær laak kost og strengt arbeid og hard medferd, so dei for det meste berre held ut nokre faa aar. Dei fær ikkje brevsendast med heimefolket. Dei er liksom livande jordad. All si tid er dei under jordi og kjem ikkje upp, fyrr dei hev mest stridt av; so fører ein dei paa hospitalet og let dei slokna der.

Femte klassen er og slike, som er dømde for grove lovbrod. Dei lyt gjera det tyngste og grøvste arbeidet paa tugthuset og hev allstødt lekkjur paa seg.

Ingen fær lov til aa koma heim forutan løyve av styringi.

Soldatar med ladde byrsur fører fangarne til Sibiria. Der det ikkje er jarnveg, lyt dei gaa tilfots, med lekkjur paa, naar dei kjem gjennom ein by. I allslags ver lyt dei gaa, i brennande solsteik, storm og regn, um veteranen i knakande kulde yver veglause vidder, der nordanvinden gjeng gjennom merg og bein og berre einkvar staken syner leidi. Soleis gjeng dei dag etter dag, maanad etter maanad, tvo aar og væl det, naar dei skal austlengst i Sibiria, forutan stans fraa otta graa til svarte kvelden, 3—4 norske mil um dagen; gjennom myrke skogar, sandmoar og steinlende gjeng ferdi i eit masande, kvar lyt bera eit knyte med klæde og mat for eitpar dagar. Stundom hender det, dei ikkje naar fram til hus og lyt sova ute um natti.

107

Fraa ei englandsferd.

107

(1879).

Sundag morgon fekk me sjaa land. Fyrtaarnet paa Orfordnes lyste i morgonsoli, og ei laag grøn strand gøymde seg halvt i skodda. Ei stund etter kom me inn i Thames, men daa var skodda so tett, at me kunne ikkje sjaa stort. Eimskip og seglskip møtte me rett som det var, men ikkje so mange, som eg hadde tenkt paa ei elv, som kjem tvert igjennom den største byen i verdi. Lenger uppe vert elvi smalare, og daa kunne me ender og daa timja landet, det saag ut til aa vera grønt og flatt. Eg stirde alt det eg var

god til, og totte det var harmelegt, det skulde vera slik skodde. Naar det ikkje var anna aa glaama paa, stirde eg ned i vatnet. Det var fallande sjø, daa me siglde uppetter, so alt det ureine vatnet med avfallet fraa dei 4 millionarne, som bur i London, kom rennande ut imot oss. Elvi var som ei graa velling, og best som det var kom det veltande upp fraa botnen ei brunsvart gyrme, som putrad og saud i kvervlar langs sidurne paa skipet. Og so muskeregn og skodde oventil!

Det gjekk fælende smaat uppetter. Sistpaa stod Albion fast med atterenden, og daa dreiv fyre-enden langsam nedetter med straumen, til dess skipet hadde svingat heilt rundt. Kapteinen gjorde nokre slag med propellen, men gamle England hadde fenget for fast tak i oss. Der laut me daa liggja, til det tok til aa fløda att.

108

Klokka var omkring seks. No var eg i London, men det var stilt som i ei kyrkje. Det var sundags-kvelden, og tallause kyrkjeklokkur ljomad nære ved og langt burte og bar gudstankar og bønner fraa 4 millionar menneskje med seg til oppheimen.

Gjenom London fraa Millwall doek til Cannon street.

Um natti, daa det vart flod sjø, gjekk Albion i dokki. Eg gjekk upp paa dekket um morgonen og saag meg omkring. Det saag ikkje so faarlegt ut endaa. Eg hadde tenkt folk skulde renna kvarandre i koll berre av hastverk, men det gjekk liksom heime paa lag, og sjauarar og andre folk saag ut plent som heime.

Ein Svenske og eg skulde taka ein kabb ihop eit stykkje paa vegen, so eg vart reint eismall. Kofferten vart etterset av ein tollmann.

Med ein gong stanad det. Ei haand kom innigjenom glaset og vilde hava seks pens (mest ei halv krone). »Kva skal den tjoveradden hava pengar etter?« spurde eg.

»Det vet inte jag«, sagde Svensken og betalte. Han hadde ikkje voret i London fyrr han helder. So bar det til aa køyra, men rett som det var, stanad det att.

»Tri pens av kvar«, sagde det, og inn kom ein neve.

»Kva skal no den skogrovaren med pengar att daa?« sagde eg.

»Det vet inte jag«, sagde Svensken reint like glad og flidde ut pengarne.

»Skal det halda paa lenge so, sagde eg, vert eg snart raka fant«.

»Ja, den som vil reisa i England, lyt hava pengar i kvar fingertuppen«.

»Det skulde no vel ikkje vera skarvar, som hev gjort avtale med kabbmannen og lagt seg ihop um oss væl?« sagde eg.

»Det vet inte jag«, sagde Svensken og var like nøgd. Eg kunne skyna han hadde fleire pengar enn eg. 109

Sidan gjekk det daa forutan stans. Fyrst kom me gjennom nokre stygge og skitne smog, men so kom me ut paa ei lang fri gate (commercial road). Alle stader handlad dei med kjøt elder grønt. Fine hus var der, men ikkje store. Ikkje var det so overlag mykje folk aa sjaa helder. »Me fær nok sjaa større hus og meir ferdsl, naar me kjem lenger inn«, sagde Svensken.

Uhorveleg store hestar kom dragande paa vogner so store som eit lite hus. Eg hadde aldri tenkt ein hest kunne verta so stor.

Svensken gjekk av paa eit hotell, og so var eg daa aaleine att med kabbmannen. Han hadde det verste skarveuppsynet eg hev set. Alle andlitsdragi skreik etter pengar. Me køyrde til ein jarnvegs-stasjon og kom fraa ei dokk, men kva stasjonen og dokki het, visste eg ikkje; eg hadde høyrte namni fleire gonger, men ikkje so tydelegt, at eg kunne hugsa dei. Det var ikkje rare greidur aa fara so i ein by som London, der jamvæl Engelsmenner tidt tullar seg burt, for di alle folk uttalar namni so utydelegt, at det er uraad aa skyna dei, naar ein ikkje kjenner dei fyrr.

No kom me inn i dei gjævaste gaturne i London, og smaatt gjekk det mange stader, daa det var stor ferdsl. Endelig stadnad kabben, og eg gjekk ut. »Er dette jarnvegs-stasjonen?« »Ja«.

Kabb-mannen tok ein halv gong so mykje av meg, som han skulde. »Ærlighed varer længst«, for di ho vert minst brukad, segjer dei. Eg prøvad paa aa gjera nokre innvendingar med den vesle engelsken, eg kunne, men han firad ut ein lang kjeft, og eg laut fira for »det livande ords« magt. Eg grundad paa, um eg skulde kalla paa ein politimann, som stod attmed, men det kunne ikkje nytta, daa eg ikkje visste, kvar eg kom fraa. So laut eg betala daa. Ein sjauar tok kofferten min, og eg ruggad etter, med endaa lettare pung og endaa tyngre hjarta, enn daa eg gjekk umbord paa Albion i Kristiania.

Paa Cannon-street-stasjonen.

Eg hev mange gonger voret nøydd til aa fara med vaar norske »hovedbane«. Det er ingi moro aa koma ned paa »hovudbane-stasjonen«, skulde eg tru, og det varde lenge, fyrr eg vande meg til alt det staaket der.

Ein av dei fyrste gongerne — eg kunne vera umkring 18 aar —, hadde ei frue paa Vinger bedet meg kaupa 12 gardin-haldarar, 6 store ringjur, og for ein dalar med agurkar, umfram noko glasty og meir slikt, som ho hadde skrivet upp paa ein setel og sagt eg kunne gaa til ein kaupmann med.

»Det gjeng nok i vadsekken dykkar«, sagde ho.

Eg fekk ein mann, som hadde voret opppassaren min nokre aar fyrr, daa eg budde i Kristiania, til aa kaupa desse greidurne, og bad han for all ting koma tidleg paa stasjonen. Eg var nede et kvarter fyre tidi og ventad paa han; 5 minuttar fyre trænet skulde gaa kom han farande med 2 store kassur og ei mindre paa ei haandkjerre. Stasjonen var full av folk og ferdagods; korleis eg kom umbord med alle tølerne mine er ei rein gaate for meg, og eg totte den gongen det var eit mirakel. Daa eg sat i vogni, var det liksom eg var sloppen ut or ein stor faare, og eg gav opppassaren, hadde voret, ein dalar i drikkepengar, so glad var eg. Eg hadde voret so skumpad hit og dit, at det verke i sidebeini lenge etter, men slikt er smaating, naar ein berre hev bergat livet.

Meir enn ein gong, naar eg skulde kaupa billett paa den stasjonen, hev det voret so fullt med folk, at det er so vidt eg hev komet fram til gluggen, fyrr det vart for seint. So hev eg stridt meg fram med armar og bein og stelt meg upp ved ei dør, som gjeng ut til trammen og trænet, og tenkt som so, at naar dei let upp døri, skal eg vera fyrstemann ut og faa meg ein god sess. Eg stend so trygg attmed døri, og ser og høyrer paa, kor folk skubbar og skumpar kvarandre, og staakar og skjeller og dragsar paa koffertar og kassur, so du kann gaa fraa vitet. Endeleg opnar det seg tvo store dører i dei tvo romi, som er eit paa kvar sida av der eg stend, og ein heil folkestraum styrmer ut paa trammen, dei sterkaste fyre, og hine etter, so godt dei kann, og ein tvo tri er vognerne fulle. Men mi dør vert ikkje opnad. Etter mykje kav og strid balar eg meg fram til ei av dei andre dørerne; i det same skal trænet gaa, og eg kjem paa hovudet inn i ei vogn; der er ingen plass, 5 mann paa kvar benk, og eg lyt staa. Ved Bryn gjeng det ein ut, nettupp han, som

sat i kraai burtmed glaset. Eg og ein til kappast um aa faa den tome plassen, og eg kjem fyrst. Der kann eg daa sitja i god ro og sjaa utyver det fagre landskapet med aakrar og engjer, bekkjer og skogar.

Men ein skal aldri takka for tidleg her i verdi. Ein stor diger Hedemarking kjem ruggande burtetter golvet, som ei dragkiste i sjøgang, og tred paa føterne til alle dei, som sit i vegen og ikkje fær føterne fort nok inn under benken. Han kjem burt til glaset, som eg hev skuvat ned til aa faa frisk luft, og stikk hovudet ut til aa sjaa seg um, m'a. Kroppen hans fyller heile glaset, og han klemmer beini mine inn mot kanten paa benken, so eg sit so fast som i ei skruv-tvinge. Føterne hev eg bergat, medan tid var. Eg held paa reint aa kovna, der eg sit, men det er ingenting aa gjera ved det, daa karen er dubbelt so stor som eg. Han er liksom »heime« paa banen, han, m'a, og eg og andre, som han ikkje kjenner, er framande, som ikkje hev noko der aa gjera. Dessimillom flyg trænet stad, og kastar upp fine sandkorn, som fyk langs med vognerne. Endeleg fær Hedemarkingen eit sandkorn i augat, og det eit, som var stort nok, for no slengjer han seg ned og gnikar seg i augo, og taarne trillar.

Slike minne hadde eg fraa mine jarnvegs-ferder heime. Kann det vera so fælt paa den vesle hovudbane-stasjonen heime, der det berre gjeng ei 6—8 træn um dagen, tenkte eg, korleis skal eg daa greida meg paa Cannon-street, der det gjeng 1100 — elleve hundrad — træn kvar skapte dag? Eg vart noko bringeklemd, daa eg kom ruggande inn. Klokka var 10, og klokka 12,12 skulde trænet til Dover gaa, so eg hadde god tid. Eg sette meg ned paa kofferten og saag meg um. Det var ei uhorveleg hall med glastak. Træn kom og gjekk, rett som det var, og kvar gong peip lokomotivet, so eg vart reint hovudtullad av all den pipingi, og det var ein dur heile tidi liksom av ein stor foss eit stykkje fraa. Heile flokkar av ferdafolk gjekk ut og inn. Eg kveikte paa pipa mi og saag paa alt dette ei stund, og eg vande meg etter kvart til dette livet, og daa eg hadde setet eit kvarters tid, totte eg det var fælt trøysamt. Her var det ingi skumping og skubbing, ingen som høystad og skreik, og ingen som flokkad seg ihop og stengde vegen for andre. Alt gjekk so jamt og stødt og fort og stilt, og det var godt rom aat alle. Det var mykje meir folk og mykje mindre braak enn heime. Eg reknad ut at det var 200 gonger som mykje braak paa hovudbanestasjonen, etter maaten*). Klokka 12 kaupte eg billet i ein glugge, synte fram billetten til ein jarnvegs-mann,

og han sette eit nummer paa kofferten min og gav meg same nummeret, og meire bry hadde eg ikkje av den. Eg fann ved ei grind eit skilt, som det stod »til Dover« paa, so eg slapp aa spyrja meg fram. Her stod eg og passad paa. Eit træn kom susande inn, og endaa eit og lagde seg ved ein lang tram. Grindi gjekk upp.

»Dover?« sagde eg til ein jarnvegsmann og peikad paa det eine trænet.

»Ja«.

»Ingi trænskiftning?«

»Nej«. Og stad bar det med ein gong.

*) Rekningi er soleis: 100 gonger so lite folk og dubbelt so mykje braak, ergo braakar ein Nordmann, som reiser, 200 gonger so mykje som ein Engelsmann. Denne rekningi er likso paalitande som mange andre. Det tryggaste var kannhenda aa dividera med 100 elder so paa lag.

ARNE GARBORG.

Eit tidskifte.

113

(1877).

»Romantikken« var atterslaget etter den store klokskapselder »uppklaarings«-tidi, som braut upp i Europa med Voltaire og hans folk, og som kom til utslag i den store franske umstøyten og døydde ut daa noko seinare. I denne tidi var det, at dei store fridomstankarne kom upp etter den myrke og bundne tidi, som heiter millomaldren. I millomaldren var det kjensla og hugleiken, som med sine draumar og syner hadde mest magt i livet; men klokskapstidi sette vitet, det kalde klaare mannavitet, i høgsættet, og meinte, at mannens sanne rett var den aa tenkja. Sine mønster og tankekjeldur fann ho i den store »klassiske forntidi«, som skulde vera grunnlaget for all rett sedskap og folkeskikk. »Kulturen« og kulturlivet kom no i velten. Kunnskap, klaarskap og klokskap var det, som gjorde mannen. Alt, som ikkje hævde ihop med mannavitet, var ovtru og kom i stor mismæting. »Folket« heldt dei no av, men paa den maaten, at folk skulde »uppklaarast«, faa »kultur«, d. e. den same klokskapskulturen, som daa var paa moten hjaa fin-verdi. Dermed dreiv dei fyrst av alt paa med aa faa utreinska all »ovtru« elder alt det, som ikkje beintfram kunne semjast med mannavitet. Kulturlivet var det sanne liv, kulturmannen det sanne menneskjet, og storheimen sjølv var kulturmannens fedraland, so dei hadde lite syn for det, som sidan kom so sterkt upp med namn av nasjonaliteten. Tidi var klar og klok, sumtid ovklok, men hugkald og hjartearm og med eit helder trongt og innknipet syn paa mannens rette haatt og natur.

Dermed laut ho døy, daa ho hadde boret fram det, ho kunne, i ættarlivet, dei store fridomstankarne, som aldri meir skulde slokna. So kom atterslaget, motstraumen, og snudde syn og tankar radt um. Det er alltid so med desse bakslag. Det, som fyrr hev voret i velten, kjem no or moten; men det, som fyrr¹¹⁴ hev voret mismætt elder gløymt, bryt upp att og vert reint gjævt og gildt. Det er paa den maaten, at sedskapslivet liksom spinn seg ut. Kvar tid tek sine tankar, tenkjer dei ut til alle kantar og paa alle leider, formar dei fram i filosofi, i vitenskap, i dikting, i liv, i riksstell, og so, naar det er gjort, so godt som det paa den tidi kann gjerast, kjem ei ny tid og ber upp andre tankar. Men etter den bryt so den fyrre tidi upp att paa nytt lag, og paa nye maatar, so dei gamle tankarne kann verta liksom betre utnyttad og utspunne, og so samde og sammeltad med dei tankarne, som sidan er komne upp. So alt fort, liksom i ein endelaus bylgjegang. Kvar tid legg sitt arbeid til, og so vert livet rikare og rikare. Men det usanne og yverdrivne, som er i kvar tid, vert liksom burtskylt og utreinskat. Dette kallar dei den »historiske utvikling« elder »framgangen«.

Etter »uppklaaringstidi« var det daa millomaldren, som braut uppatt, men i nye former, daa klokskapstidi laag imillom og hadde gjort sitt. »Mannavitet« vart liksom avsett, og hjartelivet, kjensla og hugleiken, kom paa nytt lag i velten. Folk vilde mindre tenkja no, dei vilde helder drøyma. Hadde uppklaaringstidi stridt mot ovtrui, so ho tilslutt kom i strid mot sjølve trui, so tok motstraumen no trui upp att, so han sistpaa kom langt inni ovtrui. Millomaldren vart paa moten, for der var so mange underfulle, ville og furdelege ting, so mange »draumar«, og dertil dette løyndomsfulle halvmyrkret, som den drøymesjuke tidi var so glad i. No kom »folket« ogso i velten. Fin-verdi var leid av det kloke og kalde »byliv«, og saag det rette mannalivet hjaa folket, som livde meir eit »naturliv«, friskt, uskadt, reint, skuldlaust og varmt, dertil fornt i svipen, barnslegt, kravslaust og hyggjelegt, plent som paradisiskt; dit lengtad dei no, og drøymde seg dette »naturlivet« tie gonger so godt og fagert som det var. Dei lagde elsk paa alt, som hørde folket til, livet, trui, ovtrui, tankeløysa, gamalldomen, alt ihop, — raaskapen med sumetider. Men under dette fann og denne tidi ein stortanke, som skulde liva etter henne; det var nasjonalitetstanken. Likeeins¹¹⁵ fann vitenskap og kunst nye og rike kjeldur her. Den historiske lærdomen tok eit stort stig fram; kvart folk tok til aa leita etter sitt upphav og sine

minne. Dermed vart fornheimen kjend og kjær, ikkje den gresk-romerske, som var meir skyld med klokskapstidi, men den tysk-nordiske (germanske), som var meir skom og meir rik paa underfulle segner og draumar, som dei no likad so godt. Dermed fekk dei og auga paa folkediktingi, som sidan hev skapt fram so mykje gildt, tilmed ein heil ny vitenskap. Det, som klokskapstidi kallad folke-»ovtru« og førde strid mot, vart no reint gjævt, ja mest noko heilag, med di dei eit bil trudde, at alle dei segner og visur hadde »gjort seg sjølv«, elder var lagad av heile »folket«. Drøyming, lengt og kjenslur var det, som tidi traadde etter paa alle leider; difor hadde ho meir hug til aa tenkja paa forntidi enn framtidi. — Det er denne tankestraumen, som heiter »romantikken«.

Romantikken var mest sterk, men og mest vill, i Tyskland; derifraa drog han til Danmark og gav ei merkjeleg vekkjing og liksom fræving til aandslivet der. Han skapte Danmarks boklege gullalder.

Fraa Danmark kom straumen til Norig. Han braut upp i Welhaven og vann snart magti yver heile aandslivet vaart. Væl livde han eit bil mest paa danske tankar. Men daa romantikken i seg sjølv hadde dette draget mot det serfolkelege elder nasjonale, var det greidt, at dei norsk-romantiske bokmenn snart maatte freista aa finna paa noko norskt aa dikta og skriva um. Og dei fann meir enn dei sjølv hadde ventat.

Me hadde her alle dei ting, som den tyske romantikken hadde drøymt um. Me hadde ein fornheim, full av sogur, segner, store hendingar, store menn, skaldar, kongar, gudar og vikingar. Me hadde eit folk, som enno, aa kalla, livde i fornheimen (elder millomaldren), i eit liv for seg sjølv, stengt inne i tronge dalar, sermerkt og fornt i sed og skikk, i tru og tankar, i liv og ferd og tungemaal, so naturfriskt som det kunne finnast. Me hadde ein glimande skatt av gamal folkedikting, me hadde folketonar, fulle av all den villskap, hugleik og sorg, som romantikken so godt likad, me hadde folkeleikar, folkedansar, »folkedragter« og all ting. Romantikk-straumen var det, som gav folk syn for dette og fekk det framdreget, og ettersom det kom fram, fyllte det, og stemplad, heile aandslivet vaart, fraa Welhavens romancer til Ole Bulls slaattar og Tidemanns maalarstykkje; det vart paa sin maate ein gullalder, dette med.

Men daa laut det koma ein mann, som kunne finna ei høveleg form for denne norske romantikken. Og han kom. Daa folkevisurne vaare, og

eventyri, og folketonarne, var komne upp, og daa dertil Keyser og Munch hadde teket til aa draga fram fornsogurne vaare, so alt liksom var i lag, — daa kom Bjørnstjerne Bjørnson.

Til ungguten.

116

(1877).

Les og lær og tenk, og vert aldri trøytt. Me maa arbeida oss upp. Skal du vinna nokon veg i livet, so maa du vera klok. Du maa hava kunnskap og tankar. Du maa vera iminsto aandeleg jamgod med dei hine; elles vert du etterliggjande og lid vondt. Men vil du vinna fram med noko sjølv, daa maa du vita og skyna meir enn storhopen.

Det er slikt, me hev aa gjera i verdi. Me skal læra, tenkja og arbeida. Difor hev me vitet vaart, at me skal bruka det. Det er det, som gjer mannen til meir enn dyr. Du skal ikkje berre sjaa paa himmel og fjell og gras og sjø, du skal skyna dei, du skal vita, korleis alle desse ting heng ihop. Du skal vita, kvifor vinden bles og regnet drys og skogen veks og folnar og vatnet silrar og renn og. speglar av baade himmel og jord. Men fyrst og seinst skal du sjaa paa mannalivet og tenkja etter det. Du skal vita, korleis folk liver og fer aat, og kvifor dei liver og fer aat so. Difor hev me saga, og difor hev me dikting og kunst. Soga syner deg det store livet, ættarlivet i sin breide blenkjande straum; av den skal du læra, kva ætti kavar med og kavar for, og korleis ho skal vinna fram til det ho lengtar imot. Men av diktaren skal du læra, kva det er som bur inne i kvar mans eigen hug, hans traadom og tanke, hans von og vit, alt, som ligg i mannens natur, baade godt og galet. Av diktaren skal du jamvæl læra aa skyna deg sjølv, for det er han, som liksom granskar innsida av livet.

117

Les aldri ei bok, utan du gjer deg sjølv greide for, kva der stod i boki, og koss boki etter ditt vit var. Du kann læra mykje endaa av ei klen bok, berre du les med vit og ettertanke. Men les du som ein tull, daa hev du vondt endaa av dei beste bøker.

Men av bøker vert ingen fullvis. Ei bok er ikkje til anna, ho skal læra deg upp til aa sjaa og so til aa læra av sjølv dei ting, du ser og høyrer ikring deg. Den som er klok, han legg merkje til tusund ting, som faamingen aldri

korkje ser elder gaar, og dermed lærer han og fær tankar, kvar han snur seg.

Og so rik og stor som heimen og livet vert, naar du ser paa det med klaare tankar og »uppletne augo«. Faavisingen gjeng gjennom verdi som eit naut, og hev ingenting for det. Han gjeng or verdi att so god som han kom, han. Han er plent som ein blinding, som kjem inn i ein stor og fager by. Den blinde gjeng gjennom gaturne han liksom andre; men naar han fer av att, so hev han ikkje meir godt av det, enn han aldri skulde ha voret der. Men den kloke, han ser, gleddest og lærer.

Det er ein ting. Men her er meir aa hugsa.

Mannen er ikkje sett i verdi einast for si eigi skuld. Vil du vera det du skal, daa maa du stella deg so, at du og kann vera til glede og gagn for andre. Og her er det, du helst skal bruka vitet ditt. Ein klok mann kann mangeleis vera til gagns, og kann faa mangt fram. Er det ikkje landet, som treng til deg, so er det bygd i elder grend i elder dine eigne husfolk. Allestader er noko aa gjera, som er godt, d. e. som er til gagn elder hugnad for folk. Og ingen er so arm, at han ikkje kann hjelpa til, hev han vitet og lærdomen til det. Du minnest vel »gamle Olav sonlaus«, som Vinje syng um; han laag paa legd, han stakkaren, og kunne endaa gjera like for seg.

118

Det er so mangt aa tenkja paa no, som ikkje var fyrr. No skal ein mann vera med i heradsstyret, han skal vera med i ymse andre møte, og han skal vera med i sjølve rikslivet, um det so berre er til aa »stemma« paa ein valmann. Med alt slikt stend faamingen reint oppraadd. Han veit ikkje kva han helst skal meina og gjera, og er det daa ein mann, som kann telja væl fyre han, so kann han snu og sveiva han nett som han sjølv vil. Difor er faamingen i grunnen alltid ufri. Men den, som hev lært og tenkt, han kann sjølv finna ut, kva han skal gjera i ymsekvart tilhøvet, og kann daa vera sin eigen mann, og vita, at han gjer det som rett og godt er.

Mannen er sett i heimen til aa læra det som er sant, gleda seg i det, som er fagert, og arbeida for det som er godt. Og den, som er klok og vis, og som attaat legg si magt paa aa vera til hjelp i alt godt verk, som han kann hjelpa til med, — han er slik som mannen bør vera.

Kunnskap.

118

(1880).

All lærdom og vitenskap gjeng i grunnen ut paa det aa skilja og samla: skilja ting fraa ting, samla fleire ting ihop i klassar; skilja klasse fraa klasse, men samla klassarne ihop att, etter som dei stend kvarandre meir elder mindre nære, i større og større og djupare og djupare samanheng. Det aa finna samanhengen i tilværet kann ein segja er vitenskapens endemaal; men det aa skilja, granska kvar ting og kvar liten del for seg, gjennomgranska alt det einskilde, — det kann ein segja er vegen.

Verdi ikring oss ser for det fyrste augnekastet forunderleg vill og ugreid ut. Det er tusund ting um kvarandre, alt liksom i røre. Der ligg ein stein, der stend ein hest, der gjeng ei elv, der flyg ein fugl. Du stend og stirer paa alt dette og er like klok. Det fyrste du maa læra er aa skilja kvar ting væl utifraa alle dei andre ting, du ser; og det gjer du paa den maaten, at du legg merkje til alt det, som denne tingen er ulik dei andre i. Men paa den maaten vert du liksom kjend med tingen, »lærer tingen aa kjenna«. Du hev fenget tak paa visse kjennemerke, so at um du ser tingen ein annan gong, so vil du kjenna han att. Du hev med andre ord fenget ei fyresyning um tingen; tingen hev skapat seg um til eit bilæte i deg sjølv, som du no liksom eig. Men dermed hev du og lært so mykje, at du kann taka til aa »samla«. Det er ikkje berre denne eine tingen, du kann kjenna att, naar du ser han fleire gonger; men ved dei kjennemerki, du hev fenget i deg, kann du og »kjenna att« andre ting, som maatte likna denne eine. Du hev lært ein hest aa kjenna; men raakar du so eit anna dyr, som hev same kjennemerki som denne eine, »kjenner« du det dyret med. Du tek i tanken dette nye dyret — elder rettare denne nye fyresyning — og legg til den fyrste, og soleis held du paa og »samlar« og set i rekkje og rad, til dess du hev ei aalmenn fyresyning um ein klasse, ikkje berre ei einskild fyresyning um ein einskild ting. Og denne klassen, denne tankebolken, gjev du so eit namn. Du kallar det »hest«. Og fraa no av kann du trygt segja, at du kjenner det dyret. Du kjenner ikkje berre ein einskild hest, men du kjenner »hesten« i det heile. Du kjenner alle hestar. Du kann alltid segja um det elder det dyret, at det er ein hest elder, at det ikkje er ein hest.

119

Men ved aa sjaa og samanlikna alle desse hestarne hev du og fenget klarare skilgrein paa, kva det er som er dei rette kjennemerki for ein hest. Det, at du i det heile kann samla fleire einskilde fyresyningar inn under ei aalmenn (eit »umgrip«, ei »skiljing«), kjem seg av, at du er fødd med denne gaava til aa samanlikna, leggja ihop og draga ifraa (abstrahera), som me kallar vit. Eit dyr kann og kjenna ein einskild hest, fleire einskilde hestar, men kann — etter som dei fleste trur — ikkje samla desse serfyresyningar inn under ei aalmennfyresyning, og difor fær dyret helder aldri »kunnskap«. Men du hev alto denne gaava til aa samanlikna og abstrahera. Den fyrste hesten, du saag, var kanskje svart. Næste hesten, du ser, kann vera kvit. Du vil daa vera i tvil, um denne kvite er av same slaget som den svarte. Men den tridje hesten, du ser, er brun. Og den fjorde blakk. Men i alle andre ting er desse hestarne like. Saa vaagar du deg daa endeleg til aa draga den slutning, at liten hev ingenting aa segja. Det er hest like godt, kva lit han hev, berre han hev dei andre kjennemerki. Der veit du strakst noko meiri um, kva det er, du skal kjenna ein hest paa. Det er ikkje paa liten. Og soleis kann det vera med fleire ting; ein hest kann vera stor, ein annan liten; ein kann hava langt og stridt haar, ein annan stutt og fint; — du lærer aa draga alle slike tilfellige ting ifraa, so du tilslutt berre fær att dei kjennemerki, som alle hestar hev tilhopes, — og daa hev du naatt upp til den reine aalmennfyresyning, »umgripet«, klassen — elder lat oss segja slaget; du hev eit stykkje »kunnskap«.

Og paa same maaten ber du deg aat med alle andre ting, som du finn. Du skil dei fyrst ut, samlar dei so i tanken til eit »slag«, og fær paa den maaten dei visse kjennemerki, so du alltid kann kjenna kvar ny ting av same slaget. Du fær fleire og fleire »umgrip«, du »lærer«. Tanken din vert »rikare«, »vidare«, større. Alle desse umgripi er liksom serskilde tankebolkar elder tankerom, kvart med sitt »innhald«. Og di fleire slike tankerom, du fær, di »klokare« er du. Hev du eit slikt »rom« for alle ting, du ser ikring deg, so du alltid veit aa innføra kvar ting paa sitt rette rom elder gjeva kvar ting »sitt rette namn« etter sine visse klaare kjennemerke, so er du vis.

Men naar du fær fleire »umgrip«, so lærer du og aa samanlikna desse seg imillom, for at du kann skilja imillom dei, og for at dei ikkje skal renna ihop. Du veit, kva ein hest er ulik ei ku i, ei ku ein hest i o. s. fr. Men paa den maaten fær du og etterkvart ei meining um, kva dei liknar kvarandre i. Og

snart kann du samla fleire slike »slag« ihop til ein større klasse, som hev visse store kjennemerke tilhopes, endaa dei i mangt er ulike, og som skil seg sterkt ut fraa visse andre ting, du kjenner. Du kann t. d. samla dei ulike slagi »hest«, »ku«, »bjørn«, »katt« o. s. fr. ihop i ein klasse, som du kann kalla »dyr« i motsetning til »plante«, »stein« o. s. b. Di meir du soleis kann samla i storklassar, og di gløggare du samstundes kann skilja millom alle dei serskilde slag, di klokare er du.

Soleis ber me oss aat, ikkje berre med ting, men og med tilfelle. Du ser ein mann dett i vatnet. Naar han vert dregen upp att, er han livlaus. Du legg merkje til dette tilfellet, det er noko nytt og underlegt. Og du vil strakst koma til aa meina, at det er vatnet, som hev drepet mannen. Du er fødd med den tanke-grunnlov, at kvar ting skal hava si orsak; og naar du altso ser eit slikt tilfelle, vil du strakst søkja orsaki i det, som ligg nærmast for haand. Ser du det same tilfellet fleire gonger paa same maaten, vil du samla desse einskilde tilfelli i noko aalment, som me her for det fyrste kann kalla »regel«, og som svarar til den »aalmenne fyresyning« elder »umgripet«, som me fyrr hev havt. Hev du naatt til den, so segjer du, at du veit noko; du veit, at naar det og det hender, so vil det og det fylgja etter: naar ein mann dett i vatnet, so vil han bliva.

Me fær her mest likso mange aalmenne »reglar«, som me fyrr hadde aalmenne fyresyningar (umgrip), og so kann ein paa same maaten her samla fleire reglar i større sam-reglar, elder grunnsetningar. Aa kjenna til desse er ikkje berre nyttigt, men naudsynlegt; livet krev det til kvar dag og stund.

— Alt dette, som me her hev skildrat, gjeng no til det jamne for seg i tanken vaar, utan at me sjølve legg vidare merkje til det. Det gjeng av seg sjølv; me er soleis laga. Me veit ofte ikkje greide paa, korleis me hev komet til aa »vita« desse ting dessmeir, og allerminst gjer me oss greide for, kva me byggjer kunnskapen vaar paa, elder kva grunnar me i det heile hev for oss. Denne »kunnskapen« er difor ikkje kunnskap i sann meining; det er berre som ein praktisk kjennskap, ei uklaar, ugjenomtenkt røynsle, som nok kann hjelpa oss i livet, men som ikkje rett kann opplysa elder frigjera vaar aand, og som helder ikkje hev den rette kunnskapsens glede.

Det er vitenskapen, som forklaarar »kjennskapen« til »kunnskap«.

Vitenskapen gjeng same vegen som det naturlege vit: fraa den store, ville natursamanheng gjennom utskiljing og ordning til ein klaarare og meir

gjenomlyst tankesamanheng; men han gjeng vegen paa ein annan maate. Det naturlege vit »lærer« utan aa vita av det, utan aa tenkja paa det, og det vert daa deretter, uklaart og paa eit raam; ein veit ikkje sjølv greide paa sin eigen kunnskap; men vitenskapen lærer med fullt og klaart medvit: veit, at han vil læra, veit, at han lærer; veit, kva maate han lærer paa, reglarne, han gjeng fram etter, og grunnarne, han byggjer paa; difor veit han og alltid kor mykje han veit, og kann skilja klaart millom det, som han veit, og det, som han ikkje veit, millom det, som han er stød paa, og det, som han berre tenkjer seg til elder trur. Det er dette klaare medvit, denne faste, gjenomtenkte framgangsmaaten og denne gjenomførde kontrol med seg sjølv, som gjer vitenskapen til ei slik aandsfrigjerande magt. Det kann gjerne henda, at det ikkje er so fælende mykje, ein i likefram meining »veit«; men sjølv den maaten, ein veit det paa, gjev daning og aandsfridom, gjer det, ein hev lært, til sann kunnskap.

Ein kann hava daning paa denne maaten, um han ikkje er lærd, ein kann vera lærd, »boklærd« yver maate, og endaa vera utan daning. Det er godt aa kunna mykje; serleg kann det vera praktisk nyttig; men for sjølv

123

Studentertiv.

123

(1883).

Det leid til joli, og Daniel Braut hadde fiktat seg ihop ei heil gjeld. Livemaaten hadde voret skral, og han hadde svoltet meir enn ein gong; men han hadde daa paa ein maate bergat seg. No tok det til aa myrkna. Den eine etter den andre reiste fraa byen, og sume skulde vera burte lenge; dessutan hadde han med brennande skam lagt merke til, at kjenningarne hans rymde for han, naar dei saag han; andre hadde beint ut sagt, at dei kunne ikkje laana han fleire pengar. Han kjende seg meir og meir arm, meir og meir forkomen. Han sparde og knipte paa den siste halve dalaren sin som ein prakkar. Han livde paa vatn og turt braud; men tilslutt fekk halvdalaren ende likevæl, og so stod han der, reint paa berre bakken. Det var ein sur sluttdag i januar. Han var svolten og han fraus; ved hadde han ikkje; den siste braudskanken fekk han gøyma til i morgo. Att og fram i gata gjekk han og slong, slunken og hol, vaat paa føterne; middag hadde han ikkje

fenget paa fleire dagar. I kveldingi luskad han inn paa kaffikjellaren, snikjande og rædd som ein svolten hund; der var ingen, han kjende. Skulde han prøva um han hadde kreditt? Han vaagad ikkje. Ein vart so underleg modlaus, naar ein ikkje aatte mynt . . . Han gjekk. Dreiv att og fram paa gata og tenkte paa, um der daa ikkje skulde vera ein einaste, han kunne gaa til. Daa hugsad han sine gamle vener, Ole Bentsen og Peter Dirk. Gudskelov! Der var ein utveg. Dei var visst i byen, og dei hadde pengar. Dei vilde ikkje segja nei til ein gamall kammerat. Han vart so glad og lett, at han sette i veg med ein gong for aa finna dei. Dei budde paa Hægdehaugen. Men daa han kom der upp, var dei ikkje heime. Tung og trøytt gjekk han heim¹²⁴ og lagde seg; men han var so svolten, at han ikkje fekk sova. Han maatte tilslutt upp og eta i seg den siste braudskanken sin, og daa sovnad han endeleg, og sov tungt og lenge.

Han stod upp, rasande svolten, drakk tri glas vatn og ruslad i veg. Daa han kom upp til Hægdehaugen, var Ole Bentsen og Peter Dirk just utgjengne. Dei kom att ut paa ettermiddagen ein gong.

Daniel var so klar, at han knapt kunne halda seg uppe. Men time etter time maatte han gaa og venta, svabbande i snøsøyla gata upp og gata ned, til dess han kunne tru, at dei var heimkomne. Det var ein syrgjeleg dag. Han kunne ikkje eingong drøyma, utan um mat, og tanken hans stod som ei u-trekt klokke.

Tilslutt kunne han ikkje meir. Det sleit for brystet av svolt; han svimrad av trøytteleik; yver augo laag ei heit tyngd som av feber. Klokka var 4; han fekk upp og høyra etter. Med møde og stræv naadde han huset; han var so veik i knei. Gudskjelov, dei var heime. Han pustad ut so godt han kunne, og stivde seg upp; han vart med eingong so bljug. Det var nok ikkje sagt, kor vælkomen han vilde vera her helder; desse kararne hadde han aldri havt noko lag med, og no kom han for aa laana pengar . . . Men ein fekk gjera seg hard. Han bankad paa og steig inn. Godkveld. Der var myrkt inne; dei kjende han ikkje; »godkveld?« sagde dei spyrjande. Det brann koseleg i omnen; her var so varmt, at Daniel svimrad. Han gjekk fram og tok Ole Bentsen i haandi. »De kjenner meg kanskje ikkje att?« spurde han, og maalet hans vart mot hans vilje so holt og klagande. Peter Dirk, som laag burt i sofaen og røykte, reiste seg og kveikte ljøs; Ole Bentsen drog etterkvart kjensel paa Daniel og sagde: »Aa, — er det . . . so sjeldsynte folk,

som er ute og gjeng?« — Daniel raudnad og sagde, at dei budde so langt av leid . . . han hadde ofte tenkt aa sjaa uppum dei, men . . . tidi . . . so gjekk han burt og helsad paa Peter Dirk. »No, kor gjeng det?« sagde denne. »Aa takk«. »Sit ned;« han sette seg. 125

Ole Bentsen og Peter Dirk saag paa guten, glytte so til kvarandre med eit talande augnekast. Dei hadde høyrte, at det skulde staa smaatt til med Daniel Braut, og no fekk dei sjaa det. Han var gul; kring augo laag ein breid, sjukleg ring, og dei raude, ruskutte skjeggfliserne gav andlitet noko vilt og forkomet. Peter Dirk vart so teken av det, han saag, at han gløymde seg sjølv og spurde Daniel, um han vilde hava eit glas øl. »Takk!« sagde Daniel og vart raud av gleda. »Eg trur me hev etter ei halv flaske øl sidan middag«, sagde Peter med ein uroleg glytt burttil Ole Bentsen; denne nikkad. »Me held middag heime sumetider, maa de vita«, sagde han til Daniel; »ein maa laga munnen etter skreppa, som dei segjer.« — »Det er væl so«, svarad Daniel; han vart gul att. Peter Dirk drog upp den halve ølflaska og slog i; men han slog berre i til tvo. Dei vil ikkje drikka med meg, tenkte Daniel; — men dess meir fær eg! »Ver so god!« sagde Peter til Daniel og Ole. »Nei ver so god du«, sagde denne til Peter. Peter tok glaset, nikkad til Daniel og drakk; Daniel reiste seg, steig ustødt burttil bordet, tok glaset med dirrande haand og tømde det. Aa kor det smakad, og kor det gjorde godt. Den, som no hadde havt eit stykkje mat til! Med det same saag han, at Peter berre so vidt hadde smakat paa sitt glas; Daniel forstod, at han hadde farete galet og orsakad seg —: »Det er godt aa faa øl, naar ein er tyrst«, sagde han. — »Aa ja—a«, sagde Ole Bentsen.

Daniel gav seg til aa røda. Ølet gjorde han modig, og so galdt det aa faa kararne i godlag. Ole Bentsen sette seg i ruggestolen framfor bordet og tagde; Peter Dirk lagde seg i sofaen og røykte og svarad ja og nei. Dei forstod so godt, kva han vilde. Han hadde heile dette underlege, uhyggjelege lag, som merkjer armingen, naar han er ute og skal »slaa pengar« og veit, at det er smaatt med kreditten, — dette snakande og nærsøkne og paa same tid underdanige; han pratad og pratad um slikt. som dei kunne lika, gjorde seg kjend og kammeratsleg, og heldt med dei i eit og alt 126 liksom hunden, som dillar med rova. Dei sat og ynskte fyren til Hekkfjells berg og vart meir og meir tagalle, og Ole Bentsen tenkte med seg, at folk,

som stelte seg slik, at dei kom i beit, og sidan vilde liva paa andre, dei fortente aa svelta.

Daniel forstod, at dei ikkje brydde seg stort um det han sagde, og daa ølet etterkvart seig av han, vart han tagall og arm som fyrr. Han sat og liksom seig ihop paa stolen, og mælet vart veiktt, sviktande og holt. Han fekk mindre og mindre mod til aa spyrja um pengar; men . . . skulde det ikkje gaa an aa setja seg til aa venta til kveldsmaten kom? Daa kunne dei ikkje for skam skuld anna enn beda han med seg. Ole Bentsen og Peter Dirk sat og gjorde augo til kvarandre. So reiste Peter seg upp og saag paa klokka. »Kor mange er ho?« spurde Ole Bentsen. »Halv seks«, svarad denne. »Aa, so mange?« sagde Ole; »ja daa fær eg nok til aa lesa.« »Ja, enn eg daa?« sagde Peter Dirk. Daniel forstod. Han vart myrkeraud i andlitet og stod upp. »Ja . . . lid det so langt, so . . . fær nok eg og . . . heim og arbeida«, sagde han. — »Aa ja, det er lang veg«, meinte Ole Bentsen. — »Ja.« Daniel stod og vreid seg; skulde han vaaga det —? Aa ja. . . han fekk ikkje meir enn nei; og han kunne ikkje gaa heimatt med tome hender. Hastande, snaavande lagde han i veg: »Eg hev langt heim, ja, og so skulde eg dessutan heilt upp i Professorbyen . . . eg hev ein kjenning der, som eg skulde hava nokre pengar av, men han var ikkje heime i dag, og no maa eg —. Men seg meg . . . for aa sleppa aa gaa den lange vegen . . . det er myrkt no, og stygt føre . . . De skulde ikkje kunna hjelpa ein kammerat med eit par mark til i morgo, de?« Han stod og fingrad og snudde paa luva si og saag ut som ein tjuv. »M—nei«, sagde Ole Bentsen stilt og blidt, »sanneleg um eg hev so mykje. Eg hev ventat pengar no i fleire dagar; men eg forstend ikkje, kva dei tenkjer paa der heime.« Ole Bentsen laug, men han laug, so han hadde sine ord frie. Og for aa vera trygg for Daniel sidan, lagde han til: »eg hev sanneleg sett meg i so mykje skuld no, at naar eg hev pengar, so gjeng dei med det same. Men, korleis er det med deg, Peter? Hev du noko?« Peter Dirk sette upp eit skjemtefullt andlit, drog fram pengeboki si, opnad ho, krenge ho, spilte augo upp liksom i forundring . . . det datt ut ein knapp. Peter Dirk blistrad. Daniel lo, haast og saart. Men Peter sagde ingenting um, at dei pengarne, som hadde voret i boki, dei laag no etter nedi lumma hans. »Naa, ja-ja«, sagde Daniel med bibrande munn, »so fær eg burtum den andre . . . det er litt langt, men . . . ja, takk for i kveld.« — »Sjolv takk. Væl heim!« — »Takk. Godnatt.« — »Godnatt, godnatt!«

127

Han steig ned troppi med ryggen krylen av skam og svikne voner. Han gret mest, daa han kom ut. No hadde han gjort seg til bikkje for aa faa eit bein, og so hadde han ikkje fenget det. Seint og syrgjeleg slong han ned etter gata. Ein full mann stansad upp midt framfor han og sagde: »er' u rædd, gutt?« Daniel rymde yver paa den andre sida. Tvo glade unge herrar kom spantande og røykte sigarar, som luktad svimrande sterkt; dei fyllte upp fortoget, so Daniel maatte ut i gata. Tenestgjentur kom berande med mjølkespann og korgar fulle av braud og flaskur; det var so vondt aa sjaa; augo hans saug seg fast i dei korgerne. Alle folk hadde mat; alle folk livde godt; ingen hadde ein bite til honom. Utanfor ein husholdningshandel stansad han; kraambudi var full av folk. Han saag med svoltne augo paa all den maten, som vart langad ut yver disken, braud, smør, ost, pylsesnabbar, ølflaskur, kaffifjordungar, gryn, erter, flesk, egg; og han stunde høgt av hunger. Med ein saar sukk drog han seg ifraa døri, men stansad ved vindaugat. Han studde seg til veggjen, han var so trøyytt. Akslerne verkte, knei vilde snart ikkje bera han. Litt mat, litt mat; aa, berre litt turt braud og eit glas vatn! Han stirde med feber i augo paa alle dei gode ting, som var uppsette i vindaugat; der var store glas fulle av kjeks, drops, sviskur, sukker; paa ei snor øvst uppe hekk digre spikelaar, og i ei stor korg var der udstilt braud, store, lækre braud, brunsteikte og ferske, braud til aa verta galen av. Han stod og stirde og drøymde, og tenkte seg den tingen aa klemma ut ei rute . . . med ein tjøreklut, so glaset ikkje skulde singla . . . og taka — taka det braudet der, som laag so gullfagert og lokkad; so vaknad han, kulsad og fraus, samlad seg ihop, og sjanglad i veg att. Han fekk gaa heim og leggja seg. Han var sjuk. Den, som berre kunne faa sova.

128

Ned gjenom Homannsbyen saggad han i seine stig; gata var full av folk, og alle skulde dei heim og eta. Det var kaldt og surt, men ljøs var der i alle viudaugo, og ei søt lukt av friskt braud og andre matvarar slog ut av kraambuderne som luftningar fraa paradis, kvar gong dørerne gjekk upp. Kvar skulde han gjera av seg i morgo? — Kanskje . . . naar han vaknad, kom postmannen med ein gul setel —: »Til hr. stud. filos. D. Braut er ankommet brev, paategnet . . . 10 spd.« 10 dalar, braud, smør, mjølk, nei øl, litt ost, nei, helder ein pylsestubb . . . eta godt . . . so til skomakaren . . . nye sko, tvo dalar . . . so middag . . . aa, aa, middag! god varm middag; kjenna seg god og mett; og so ei ærleg pipe! — Nei, nei; det nyttad ikkje aa

drøyma. Det vart berre verre med det. Ikkje tenkja paa mat. Ikkje tenkja paa mat.

Der heime, der hadde dei det godt. Alltid sitt visse bord aa gaa til . . . det kunne vera trongt i andre maatar; men dei hadde alltid mat. Kneip det, kunne dei slagta ei ku. Dei svalt ikkje. Det var ikkje for ingen ting, at dei gamle heldt braudet heilag, og talad um heilage uksar . . .

Homers kjempur naar dei vart svoltne, so sette dei uksar paa spit, brasad og steikte og aat, fylte seg med ungt kjøt og med den søte vin. Det var minst fyre aa vera kjempe paa den maaten. Daniel saug paa tunga si; han kjende smaken av ungt kjøt og søt vin, so tennerne hans vatshaglad.

Han seig paa, seig paa, som eit klokkeverk, naar det eingong er komet i gang. Han var so hol, han totte, han vilde gaa av paa midten. Og akslerne verkte som der kunne vera eld i dei. Sigarrøyk dreiv sterk og svimrande ikring han, so ofte han møtte folk; pianospil klunkad ut til han fraa alle stovur; det var so vondt aa høyra. Der inne sat folk og hadde det varmt og lognt, skulde eta godt til kvelds. Han fraus; han kjende den snøsure januarlufti like inn paa skinnet. Han var komen ned i teatergata; det tok til aa bera imot att; men han var for trøytt til aa gaa seg varm. Ingenstad kunne ein gaa inn helder, naar ein ikkje hadde pengar. Der uppe laag Trefoldighedskyrkja, der var ljøs. Der kunne han gaa inn og kvila seg! Der kunne ingen jaga han ut, um han ikkje hadde pengar, og kanskje han der kunne raaka ein mann, som vilde laana han tolv skilling! Han drog seg inn. Der var vist bibellesning. Den fyrste tome stolen han saag, seig han ned i. Aa, so trøytt han var. Der gjekk feberskjelvingar gjennom han; han svimrad, som han kunne daana; seig ihop der han sat, og leet att augo. Men for dei attletne augo dansad i lange rader braud, gulbrune, vælsteikte braud, braud i korgar og braud i kassar . . . Den, som hadde eit. Den, som fann eit slikt paa bordet sitt, naar ein kom heim! Ein kandidat kom upp paa preikestolen og lagde ut noko, som Daniel ikkje fekk greide paa. Han hørde sumt av det; men sumt kom burt i den omen fraa alle veggjer, som svarad talaren paa kvart hans ord, helst naar han talad høgt, og gjorde, at talen liksom maatte vassa seg fram gjennom ein tung motstraum; — og sumt kom Daniel ikkje til aa høyra fordi den svidande svolten hans drog tankarne hans burt. Med ein gong kvakk han upp og gav seg til aa høyra etter. Talaren fortalde um sume, som livde vilt og sette alt sitt gods til; og naar dei hadde øytt upp

129

alt det, dei aatte, so tok dei kanskje klædi av kroppen og gjekk til pantelaanaren med for aa faa noko aa synda fyre! Pantelaanaren! Det var ordet, som vekte Daniel. Der var ein utveg! Endaa kunne han faa mat, fyrr han gjekk i seng! Hadde han berre noko aa setja i pant? — Bøkerne kunne det ikkje nytta med; dei var gamle og skrale; vinterfrakken — trong han altfor¹³⁰ hardt til; klokke hadde han ikkje . . . men duskeluva! Duskeluva kunne han setja i pant! Han reiste seg upp, kunne knapt staa, men tok seg paa tak; ut av kyrkja bar det, heim etter duskeluva, og so til pantelaanaren so snøgt han orkad.

Norsk fedralandssong.

130

Gud signe Norigs land,
kvar heim, kvar dal og strand,
kvar lund og lid.
Han lat' det aldri døy,
han verje bygd og øy,
han verje mann og møy
til evig tid.

Me fekk det høgt og fritt,
me fekk det vænt og vidt
med hav og fjell.
Det stend so trygt og godt,
det stend so reint og blaatt
rett som eit gudeslott
med solskinstjeld.

Det er vaar elsk paa jord,
det er vaart beste ord,
vaar trivd og trygd.
Storfrægdarmenn dei var,
som fram til oss det bar;
det er vaar ættargard
til fridom bygd.

Stort arbeid ned er lagt
til landsens fred og magt
fraa tid til tid.

Det kostad tusund aar
i kav fraa vaar til vaar,
i strid so tung og saar,
fyrr me vart fri'.

Her ligg dei grav i grav,
fraa heid og ned i hav,
som stridde so.
Gud sign' kvar ærleg svein,
som søv der under stein,
Gud sign' dei kvar og ein,
der dei er no.

Men landet, dei hev rudt,
det vil me verja trutt
til siste stund.
Vaar elsk og beste agt,
vaart liv og all vaar magt
skal vera Norigs vakt
til siste stund.

I kjærleik varm og mild
me legg vaar vilje til,
daa veks det fram.

Daa fær det bløma blidt,
daa fær det spyrjast vidt,
og alltid standa fritt
for naud og skam.

131

Her stig det stort og blaatt,
 vaart fagre heimlands slott
 med tind og taarn.
 Og som det ervdest ned
 alt fagarar' led for led,
 det byggjast skal i fred
 aat vaare born.

Ole Bull.

131

Stilt som ei susing det flyg og flyr
 gjenom dalen roleg og trong:
 her sloknad eit lysande eventyr,
 her døydde ein daarande song.
 Viking han fór paa havsens straum,
 ligg no paa tilja stiv; —
 men verdi skalv i hans toneflaum,
 og Norigs djervaste ungdomsdraum
 blenkte gjenom hans liv.

Fager var guten, stortenkt til sinns,
 meir enn ein spilemann; —
 aldri saag du stautare prins
 vinna med song sitt land.
 Lagde til havs ei regntung nott,
 draugar spottad og song;
 han strauk upp med ein huldreslaatt,
 saag all verdi i graat og laatt
 for sin fot med ein einaste gong.

Fór gjenom heimen paa havstraum salt,
 stod med eit smil paa tilje:
 Norig, hans land, skulde eiga alt,
 so var hans varme vilje.

Lange, eventyr-store aar
bar han so lett, den guten;
sylvglans tok væl hans rike haar,
men augo var som ein solmild vaar,
straalande sælt til slutten.

Ned han seig i ung Norigs famn,
kviler der blidt i ro;
segni hev teket hans store namn,
evigt liver han no.
Stort han vaagad og stort han vann,
det er eit sannsagt ord;
aldrig saag me djervare mann
leggja ut for aa vinna land,
difor nemnest han stor.

Y M S E S T Y K K J E .

Bukken og bekren, som bygde upp eit hus paa ripleheidi.

133

Hans Ross.

(1869).

Bukken og bekren bygde upp eit hus paa ripleheidi. So kom ikornet.

»Maa eg vera i Huset med?« sagde ikornet

»Ja kva et du?« sagde dei.

»Toll og konglar og kva eg finn«, sagde ikornet.

»Ja, du maa vera i huset med«.

So kom røysekatten. »Maa eg vera i huset med?« sagde røysekatten.

»Ja kva et du?«

»Myser og meinkjettur og kva eg finn«, sagde den.

»Ja, du maa vera i huset med«.

So kom tordivelen. »Maaeg vera i huset med?« sagde han.

»Ja kva et du?«

»Myk og myhankar og kva eg finn«, sagde tordivelen.

»Ja, du maa vera i huset med«.

So kom reven. »Maa eg vera i huset med?« sagde han.

»Ja-a kva et du?«

»Lam og kidungar og kva eg fær«, sagde reven.

»Ja-a, du maa vera med«.

So kom bjørnen. »Maa eg vera i huset med?« sagde bjørnen.

»Ja-a kva et du?«

»Bukkar og bekrar og kva eg finn«, sagde bjørnen.

»Nei, du maa inkje vera i huset med«.

134

Ja, med di han fekk no ikkje lov, so vilde han taka paa dei. So sette dei paa han heile denne krigsmagti, som dei hadde teket inn i huset sitt: Ikornet upp-etter veggen etter byrsa, tordivelen inn i augo hans med myk, røysekatten inn i nosi til aa blaasa. So tok han ut og ut-yver Ramnedjuv og slo seg ihel: so fekk Sigrid Djuvi seg ein ny feld.

Hans Ross.

Fraa Sunnmøre.

134

Hans Mo

(1879).

Du kjenner Bergensleidi? Ikkje det. Jau, der er det graatt i graatt; tronge sund millom nakne skjer og holmar; innklemde viker millom verbitne nesoddar, som det stend smaa hyttur paa. Du lyt sjaa vel aat, vil du uppdaga dei; for dei er mest ikkje til aa skilja fraa steinom. Du ser ein liten tjørebrædd baat ut med vesle naustet; so veit du, det er manns heim. Nokolite graa-seid paa ei trode under stoverafti, ei ku og ein saud elder tvo, som stend paa neset og ser paa eimskipet, — so heve du dei ytre herlegdomar paa alle desse smaae skarve plassom. Grønmark elder tre finst ikkje; berre lyng og stein. Jamen er det kaldt og stuslegt aa sjaa.

Men alt naar du kjem til Nordfjord, lettnar det; du fær anda, for det opnast, og det fagre landet der inne ser paa deg med store augo gjenom dalar, som mynner ut mot havet. Under Hornelen er det stort, og fjordarne nordyver derifraa breider seg ut millom romfræge strender, som du kann skoda ut og inn yver so langt, at du møter den myrke rand av furuskogen inn i landet. Og naar det so ber nord um Stad, er lands-laget i heile si bygning so ulikt knausarne paa Bergensleidi, at det er som du skulde vera komen til utlandet. Alle fjell er rundbygde med breide barmar; det er grøne kjeglur med blaae toppar og solglime paa snøen deira um kveldarne som elden yver Vesuv.

Fraa Storfjord gjeng Voldsfjorden og Ørstafjorden baee tvo mot aust inn i landet. Voldsfjorden er den lengste, men Ørstafjorden den fagreste. Det er makalaust finbygde fjell og smaadalar med kvite fossande elvar og lauvskog, som helsar deg paa alle kantar.

135

Liadalsnipa paa nördre sida stend lodrett, elder kannhenda ho luter seg litevetta fram yver fjorden. Det er herdar og hals og hovud paa henne med kvite skydottar til sine tider fløymande kring andlitet som eit skaut. Ho er sopass nipe, at ho syner seg nokre mil »ut um land«. Røyken fraa ljoren i Liadal kurlar seg upp under nasetippen hennar, medan fjorden ligg stavstill nedunder og speglar av det heile.

Ein fjordung veg av strandi er liksom nedsnødd elder yversaadd med eit mangedubbelt lag av uhorvelege steinar — myrkeblaae i grjotet yver alt. Det er digre kultar, klokkur og klovningar. I raset ned fraa storfjellet upp yver, som dei ein gong i tidi hev flaknat ut ifraa, kann ein sjaa, kor dei er komne dansande med noserne mot kvarandre, so at tipparne er avstøytte til steinmjøl, og dette, som i flaumen hev rynt ned millom steinarne, hev sidan grasgjenget og stikk no sine friske grøne straaduskar upp or dei svarte hol og klufter. Det er naturlivet, som liksom spottar sine hindringar og sjølv i denne jøtunheimen veit aa halda seg fast med kroken sin.

Elles er det fagre, smilande strender inn etter med skiftande lauvskog av bjørk og hegg og suraplar millom smaaelvar, som sturtar seg ned i fjorden, so du liksom tykkjest kjenna skvetten deira paa panna di, naar du kjem roande langs med landet i solsteiken. Eg hev aldri annan stad faret slik veg.

I mannaminne skal ingen vera burtkomen paa Ørstafjorden, undanteket ein mann fraa havøyom, som med heile huslyden sin bleiv der ein sumardag i svartestilla! I baatleidi der attmed land ligg ei lite meinflu, som heiter Tvaaren. Mannen skulde vera so sjørædd, at han selde rubb og stubb der ut med havet og kaupte seg ein heimstad i Bjørdal, som er den øvste fjellgarden i Ørsta. Det var paa flyttevegen til den nye heimen sin, han bleiv paa Tvaaren. Han kjende væl ikkje det vesle verset, som far min las aat meg fyrste gongen eg fylgde honom framum der, og som eg tykte var eit dikt.

136

Der ligg ei flu so vand aa sjaa
i Ørstafjord.
Ho nemnest Tvaaren.
Men berre du med baaten ror
deg kyrkja fraa,
so er du fri av faaren.

Hans Mo.

Sveits.

136

Matias Skard

(1872).

Uppi høgste knuten av Alpom ligg det eit lite land, klemmt inne millom Frankrike, Tyskland og Italia. Det er Sveits. Sveits er eit bergland og likjest i mangt vaart eget land. Det er eit av dei vênaste landom i verdi. Nede i dei rike, vokstlege dalom smøygjer elvarne seg fram millom dei mangbøndte gardom med aaker, eng og sume stader vinberg. So gjer elvi byks paa byks ned gjennom dei fagre fossarne, til ho trøytnar og tek seg ei liti kvild i eitkvart djupt, lognt vatnet; for slike er Sveits fullt med. So skundar ho seg vidare. Upp gjennom liderne veks det fager skog med eik, bok, kastanje o. s. b. So ris det agande fjellet ende til vers lik ei megtug kjempe. Til krune hev kallen isbreden, og som sylvhaarlagdar slengjer bekkjerne fraa bredden seg ned kring akslerne paa honom, der dei fossande dansar, til dei er berre fraud og vert burte i lufti. Stig ein uppaa høgdi, ja der og er det væl fagert.

Det er dei store, graae, nakne fjellvidderne med dei djupe rivnom og dei himmelhøge fjelli, som gøymer toppen i skyom; og so dei store snjo-flæerne og isbredarne, der aftansoli speglar seg med makalaus glans og gløder, so heile viddi ser ut som eit eldhav.

I dette vesle, fagre landet bur det eit lite, gjævt folk. Kvar dei er ættad fraa er uvisst.

137

Fraa dei eldste tidom budde dei i landet og styrde seg sjølve; det var eit reint bondefolk. Det bergutte landet nøydde dei til aa bruka seg. Dei livde mykje av slaatt uppi Alpom, der det mest ikkje var framkjømt for sjølve geiti, og av aa veida steingeit i bergom. Dette var liv, som lærde dei aa nøyta seg og ikkje verta handfalne elder forveike, um det og saag halvoret ut. Det fortelst, at dei sume gonger laut skjera seg i føterne og blodvekkja seg, so dei skulde hanga betre paa, naar dei kleiv og gjorde vaagsprang fraa pall til pall. Dette livet gjorde dei kverve, hardbalne, gløgge og livfulle. Der olst og fridoms- og fedralandshugen fram; for han aukast nett, naar livet krev mans hug og dug, so ein lyt vigja heimen med stræv. So var det i Sveits. Ein sagamann segjer um Sveitsaranne: »dei talar ikkje mykje, men dei hev tankarne med seg. I dei einslege hyttom sine hev dei godt tilføre til

aa tenkja i fred, og tankarne ber dei fram aat kvarandre, naar folket fraa bergom kjem saman ved kyrkja høgtidsdagarne«.

Matias Skard.

Maalet hennar mor.

137

Anders Reitan

Maalet hennar mor me vil
aldri, aldri gløyma!
Kor det gjeng i verdi til,
det vil tunga gøyma!
Der me fekk i modersarv
alt det beste, hjartat tarv!

Harald aatte ikkje staa
betre til sitt yrkje;
Olav og ved dette maal
bygde upp vaar kyrkje;
tunga talad, borne log;
folkelukka aldri dog.

Me, som her ei mor hev aatt
upp i desse dalar,
aa, me veit, me veit det godt,
kor so hjartat talar, —
veit, at maalet hennar mor
hev for oss dei rette ord.

Anders Reitan.

Balder.*Ingvar Bøhn*

Og Balder var fager som dagen er ny,
og Breidablik borgi den ljose;
det lyste um jord, og det glødde i sky.
Der grodde med lilje og rose.

Og alt som var syndigt og ureint og stygt,
det stokk for dei straalarne klaare;
og Aasgard og mannheimen kvilde seg trygt,
der beid ikkje sut elder taare.

Hans ord er som gull, skiler striden i hast,
og sæla um strenderne sviver.
Daa seig han paa baar. Men i graaten det brast,
i himmel og jord det som liver.

Dei gret baade æser og mannen i mold,
dei gret baade bjørker og lindar
og fuglen og fisken og steinar og staal,
det gret baade skyer og vindar.

Det glitrad i engi dei taarerne so,
smaasymrurne bøygde seg under;
so gret dei for Balder, dei græte enno
um sumar ved jonsokestunder.

Med' liderne blømer og jordi stend brur,
og alt uti glansen maa skina,
ligg taar yver skog, yver engjer og urd;
og stundom det gjeng deg som hine.

Naar allting i fagraste sumar seg klæ'r,
 og songen i lundarne læt'e,
 og vænleik ikring um deg armarne slær,
 og doggi av blomarne græt'e;
 daa bivrar i hugen, — du undrar deg paa — 139
 og andlitet gøymer i hendar:
 i sælaste stunder so graata du' maa
 for fagnad, som aldri seg endar.

Ingvar Bøhn.

Kivlemøyarne.

139

Olaf Sveinsson

Det var i tronge Kivledal i Skorves bratte lid,
 der sat ein sundags morgon fin ein gong i forne tid
 tri møyar unge, fagre, smaa, med trillar-horn og lur;
 buskapen sin der gjætte dei upp med den store urd.

Men kyrkja under lidi laag og stod med taarnet fast;
 ho mange aar hev traassat traust dei drjuge gygra-kast;
 dit dølen drog med fegen hug den ljose heilag-dag,
 og høgt fraa fjellet svarad ned dei djupe klokkeslag.

I bjørkeskogen fuglar song, i doggi soli brann,
 og bekkjer ned av fjellet sprang og hekk som kvite band;
 og Blaamann uppi høgdi hekk med lange horn og skjegg.
 Han røynte der i nuten, han, sin spræke geitelegg.

Snart kom paa veg i sundags-stund han Per, den dalens klerk;
 aalvorleg inn aat kyrkjedør han steig med bok og serk,
 og klokka ringde saman ho, og folki gingo inn,
 og klerken med si heilag-bragd trod fram paa plassen sin.

Daa strøymde det fraa møyarne ein slaatt so klaar og rein,
 ein ljod so fager og so saar, som gjekk til merg og bein.
 Han strøymde yver dal og vang i bjørkesusen ned —
 det dirrad, svarad, og det klang fraa berg og stein og tre.

Ja, tonarne dei strøymde paa, dei trillad og dei kvad,
 og mjukt og saart dei lokkad heim, dei log, dei gret, dei bad,
 dei minte og dei manad mildt, dei hug og kjenslur batt,
 og kvar ein ting, som ljodad fyrr, han lydde og tagnad radt.

I kyrkja tonarne gav svar i kvart eit veggjamot, 140
 og kvar ei sjæl, derinne var, dei rørde i hjartarot;
 paa heilag-ord og messe-song dei miste all sin gaum,
 for alle tankar laugad seg i denne toneflaum.

Ja som ein kvervel slaatten for og veggjemillom sveiv,
 han heile folkemugen med seg ut or kyrkja reiv.
 Men Per han etter rørd og bleik daa ut or kyrkja trod,
 paa flokken ropad faafengt han, for dei som naglad stod.

Daa lyfte, ram og ill i hug, si hand den klerkemann,
 og lyste desse møyar smaa i Guds og pavens bann:
 braadt høyrdest som ein toredur upp i den svarte nut,
 igjenom dalen gjekk ein sukk, og tonen døydde ut.

Og sidan den usæle dag dei møyar stend i stein.
 — Men skam faa denne klerke-eid, som gjorde dei
 slikt mein.
 Ein ser dei enn den dag i dag, med hornet sitt dei stend
 og skodar kalde fraa sitt berg utyver Kivle-grend.

Men slaatten, som dei tullad ut, han ljodad hjartesaar
 i dalen under Skorves nut i mange herrens aar.
 Enn leikande i dødens hug og spilemannens streng,
 i gjentesong og fløyteljod ein ljom av honom gjeng.

Olav Sveinsson.

Sumardagen.

140

O. E. Følsvik.

Sumardagen
 kom med ljøs, og lauvet spratt i hagen.
 Søte angen strøymmer kring meg, kvar eg gaar,
 skogen stend so drjupande med gull um haar,
 sjøen sitrar,
 blomen opnar seg og doggi glitrar.

Fossen durer,
 bekken spilar millom stein og urder;
 jordi fyrr i dauden laag so kald og stiv,
 no ho fenget hev so hugnadsamt eit liv;
 raun og heggen
 blomar seg uppunder bergaas-veggen.

141

Songen strøymmer
 ut fra kvart eit bryst, som ungdom gøymer;
 tonebaara gjeng so sterk og stor
 liksom orgelstraumen i eit kyrkjekor;
 fuglesongen
 blandar seg med mjuke fløyteklaangen.

Stunder slike
 er som minningar fraa himmerike.
 Naar um kvelden himmelfreden hev seg lagt
 ned-um kvart eit hjarta med si milde magt,
 fær ein gøyma
 sorgi si, og all sin saknad gløyma.

O. E. Følsvik.

Me flyt paa stølen.

141

Jørund Telnes

Blomen lyser, lauvet sprett,
upp aa stølen no me set.

Rundt i heimen

ligger eimen.

Fuglen kvitrar

tjørni glitrar,

uppi fjelli.

Nuten speglar seg i fjord,
snøen ned fraa fjelli glør.

Tusse guten

læt i skuten,

gygri lokkar

i solvarme bakkar

millom fjelli.

Jørund Telnes.

Harde-Aslak.

142

Johannes Skar

(1878).

Det er segner til, at Aslak skal vera fødd paa Frøysnes i Sandnes sokn i Byggland. Med' han var smaagut, vart han innteken i Drivslidfjellet paa Austheidi millom Telemork og Sætisdal. Ingen visste, kor han var. Han voks her meir i sjau vikur, enn han fyrr hadde gjort i sjau aar. Han vart ein utifraa vaae; rysen raadde ikkje med han lenger og bad so smaatt og vænt, at han vilde taka derifraa. Aslak gjorde so. — Med vegen millom Drivslidfjellet og Austad er det ei myr; ho kallast Surtemyr. Paa hi led av Surtemyr ligg det ein stor stein; det er mange hestelass i han. Fraa fyrste upphavet laag han ikkje der; han laag paa Heidestad-kleivi. Daa Aslak var komen so langt paa heimvegen, tok han steinen og skaut han yver myri. Paa

kleivi ligg vegen yver eit slatberg, det synest enno ei for elder eit fotfar etter Aslak i berget. Han gjekk beint utfyre flogfjellet med Austad-kyrkja; men han gaadde seg og slog neven so sterkt i bergveggen, at han vart hangande. Gripet synest enno. — Aslak vart gift til ein gard i Austad, som heiter Ækra; denne garden ligg eit godt skotmaal fraa kyrkja.

Eingong drap Aslak ein mann; han vart dømd livlaus. Daa folk samnad seg og elte han, rymde han av upp i kyrkjetaarnet. Dei gjorde manngard kring um kyrkja. Aslak synte dei, at han hadde med seg staaibogen sin; han radde brunnsraata paa Ækrunn' med tri piler. »Hev du fleir piler?« ropad dei til han. »Eg heve etter ei til kvar av dykk«, svarad han. Daa foor dei heimatt kvar til seg; men Aslak vaagad seg ikkje ned or taarnet. Med han sat der, krotad han ut tvo dørskid, som vart uppsette, ei paa kvar led av songhusdøri i kyrkja. »Dei stod der, alt til eg var ein vaksen mann«, segjer ein gamall Sæbygg. »Dei var so vænt utkrotad og maalad, at det var eit under aa sjaa. Det er ingen, som kann gjera sovoret no. No er dei burte; det var underlegt, at dei tok dei burt; dei var so væne aa sjaa«.

Paa vestheidarne heldt skjoldmøyarne seg. Dei var vênare enn andre kvende, store og sterke. Kvila elder sengi deira er aa sjaa paa heidi midt upp for »Støylehommen«. Ho er hoggi i fjellet og er seks alner lang. Støylehoms-nuten ris upp dikt inn med, paa vestledi av dalen, paa snid for Austad-kyrkja, der sat dei tidt og spilad so vænt. Dei reid yver heidarne og bles paa horn. Det er mange som kann slaatten deira enno: han heiter »skjoldmøyslaget«; han gjekk so vænt, at folk laut graata, naar dei hørde han.

143

Aslak vilde av og prøvast med skjoldmøyarne. Daa han kom upp aa Skomedalsheidi, gaadde han dei; han hørde, det dunad; skjoldmøyarne kom ridande mot han og bles skjoldmøyslaget: det gjekk so syndleg og duneleg. Aslak hopad seg ned til Skomeaai, ho renn so logn og djup. Han ventad dei med »Loninn'«; der kunne dei ikkje koma yver; Loninn' var for breide og djupe. Aslak hoppad yver vatnet, attlengjes og framlengjes og erte dei; men daa snaavad han og datt i velten; og fyrr han kom seg upp og raadde med, braut dei seg aa han og hogg han i mange luter.

— Etter som andre fortel, fekk Aslak sin bane eit stykkje vestanfor Loninn' paa Austegards-heidi i Aaserall. Der er ein gard i Horn-nes sokn paa Blaamansbygd, som heiter Kallhovde. Baade mannen der og sønerne

hans var kjempekarar. Aslak reiste til Horn-nes ting og vilde prøvast med Kallhovde-kjempurne.

Han fann Kallhovd'en paa tinget. Dei rauk i ota; Aslak drap Kallhovd'en; sønerne hans baud vondt. Aslak gav seg paa heimvegen; han tok heidarne nordetter. Kallhovdekararne klædde seg ut som møyar og elte etter. Dei stod han att tidleg um morgonen; han laag og drakk i ein bekk. »God morgon!« ropad Aslak, daa han gaadde dei; »er Kallhovdemøyarne so tidleg ute?« Dei braut seg aa han og drap han der. Den kvelven, der dtte hende, ber namnet Harde-Aslak.

Skjoldmøyerne saag sin siste dag paa Støylehoms-nuten. Ein Sundag med' presten preikade i Austad-kjyrkja, fekk aalmugen høyra so vænt eit spil:¹⁴⁴ det var skjoldmøyarne, som sat paa Støylehoms-nuten og spilad skjoldmøyslaget. Folket kunne ikkje sitja stille; dei gjekk ut den eine etter den andre. Presten varad dei med; men sistpaa stod han einsaman etter i kyrkja. Daa gjekk han ut paa kyrkjegarden og bannstøytte skjoldmøyarne; dei gjekk i stein; etter som andre segjer, døydd dei og vart nedsette med Tjoste-bekk; der er ein støyl ikkje langt ifraa Støylehoms-nuten.

Kufta til Aslak var aa sjaa paa Austad for nokre aar sidan; ho var av grovt, grønt klæde. Det var so mange skurdar paa henne, at det var kallegt aa sjaa, mest paa bringe og armar; sume var berre som ein styng etter ein knivsodd; sume var eit par finger lange og sume endaa større.

Sverdet til Aslak er enno til. I den tidi, daa det var sed, at brudgomen vigde med sverd ved beltet, var det jamt utlaant til brugomssverd. Naar det hekk paa veggjen, riktad og knakad det i det, kvar gong det kom ufred. »No kjem det ufred; det riktar i Kalde-dreng«, sagde dei gamle.

Ingen veit, kor lenge det er, sidan Harde-Aslak livde; det var i fyndeheimen, som dei segjer, elder so langt tilbake i tidi, at mansminne ikkje kann rekka til. Den kyrkja, som er nemnd so tidt attved segni um Aslak, skal vera den same, som enno stend i Austad. Ho skal no rivast ned og ei ny koma i staden. Det er ei uvand liti firkantad, solbrend kyrkje, som er bygd av svære furustokkar. Vaapnhuset elder kyrkjesvali ris upp yver kyrkjetaket: dette er taarnet; det kvesser braadt til, og er ikkje høgt.

Fraa det fyrste folk kann minnast, var veggjer og skjeldtile elder himling skipat med myrke rosur og sverrar, som grivlad seg burtetter og krøkte seg i kvarandre. Botnen var kvit, noko-lite blaa elder blaamengjen. Midt

uppunder skjeldtilet var det maalat ein stor fugl med flakte vengjer. Glasi var smaae. — Paa kvar led av songhusdøri stod eit dørskid, som nemnt er i segni. Kvart skid var seks-aatte tumar breidt paa lag. Øvste enden paa dei gjekk ut som tvo ormar elder hanehalsar; dei slengde seg mot kvarandre yver inngangen. Heile den breidsida, som snudde mot aalmugen, var utskori. Utskurden liktest mykje utskurden paa vaapnhus-døri i denne kyrkja. Ho er øksad upp av ein einaste furustokk, so vidt ein kann sjaa. Fraa fyrst sveiv ho inn; men sistundes presten Anker Bruun livde, elder fyrstundes Arneberg var prest her (1824—28), vart det gjort umbrot med dette; døri skulde sviva ut, og same gongen vart ho klovi og umgjord til ei tvidør. Paa baae luterne vart noko av skurden burtpløgt, daa dei vart innfelde i dørngaatten. Kvar lut er nokorleis 10 tumar breid; del er prydde med rosur og grivlur, som sverrar seg burtyver og smøygjer seg yver og under kvarandre. Grivlurne heve voret maalat, sume raude, sume gule, sume blaa. Paa den eine enden av kvar lut elder halvdør er det avbytt ei tavle so stor som ein femtepart av heile sida; paa desse tavlurne er det utkrotat mansbilæte.

Paa den eine tavla er det utkrotat ein bakkunden mann med fire ormar kringum seg. Dei bryt seg aa han: ein stikk han i bringa, ein i herdi, ein i magen, ein i leggen. Ein annan mann stend attved, laus, men han ansar dei ikkje.

Paa den andre tavla er det utkrotat ein mann, som ligg paa ryggen bakkunden. Ein annan stend til skrevs yver han og ristar upp bringa paa han med et sverd; tvo armar kjem kremande og vil liksom meinka han i det; kroppen, som armarne høyrer til, er komen veg. Eit kvende stend og held ei skaal yver den bakkundne mannen.

I det bilet, daa presten Dahl hadde provsteveldet i Sætisdal, og Møglestue var prest i Byggland (1840—61), vart mangt umvølt og umgjort i kyrkja. Provsten tok opphavstaket i denne saki, er det sagt. Det vart paahogget større glas; veggjerne vart maalat einlitt gule og skjeldtilet kvitt. Dei tvo dørskidi vart tekne burt; det vart daa meir sjaaleg framyver til altaren. Det er von til, at dei vart selde ved opprop saman med gamle sagbord og anna, som var lausrivet av kyrkja. Kvar dei er komne av, veit ingen.

Johannes Skar.

Targei Gunnarsson Kollshus.*Johannes Skar*

(1879).

Det, som eg her vil fortelja um Targei Gunnarsson Kollshus, er meg fortalt av mor hans, ho gamle Annlaug Kollshus. Elles er det mange, som minnest han i Byggland; det stod ord av dette barnet. Umfram Targei er det nemnde tvo smaagutar til i denne fortelnaden; det er sone-sønerne hennar: Gunnar, tri aar um lag, og den yngste, snaudt aarsgamall. —

»Heve du høyrte maken: eg hadde ein gut, som kunne lesa, daa han var tri aar gamall. Naar far hans kom heim or skogen, laut han allstødt taka han i fanget og fortelja han um alt det, han hadde set: um tre og blomar og dyr og fuglar. Han var so lagad, at han vilde vita all ting, og det var ord i han som i ein vaksen mann. Me lærde han dei fyrste bokstavarne; men presten sagde, me maatte ikkje leita han formykje med lærdom; han maatte berre læra seg sjølv det, han rokk, sagde han. Og han gav seg ikkje; han lærde reinlesa.«

»Ein dag kom han so plent paa det, at han vilde i skule. Han nøydde paa syster si, ho Anne, som no er gift paa hin garden, at ho skulde fylgja han. Ho sagde, han var for liten endaa; men det hjelpste ikkje; ho laut finna ned dei nye klædeplaggi hans. Ho tvo og stelte han til og tok han paa armen og bar han til skulen. Daa var han fire vikur paa fjerde aaret.

»Der kjem det ein kalleg skulegut«, sagde Torbjørn skulemeistar, daa dei kom inn i stova; »kva vil du? vil du dansa og kveda?« »Du spør som du var 'kje vitug«, svarad Targei; »hev du høyrte, at nokon kom i skule og vilde dansa og kveda?« »Kann du lesa daa?« spurde Torbjørn. »Ja, noko-lite«, svarad han, og so las han upp dei tri fyrste bodordi; han las so radt, og aldri stiktad paa eit ord. »Men no kann du visst ikkje meir?« sagde Torbjørn. »Jau; eg kann ei bøn, som eg les fyre maten, og ei, som eg les etterpaa, og so kann eg lesa bøker«, svarad Targei. So fekk han vera med i skule. Lenger ut paa dagen skulde Torbjørn spyrja borni, og so spurde han ei jente, um ho visste, kven som hadde »skabt« og »gjenløst« og »helliggjort« henne. Ho var fjortan aar gamal; men ho visste det ikkje. Daa spurde han Targei, og han visste det alt saman. »Du er daa ei skam for alle folk, som ikkje kann svara paa det, som eit barn paa tri aar veit«, sagde Torbjørn til gjenta.

»Targei vilde vera som skulemeistaren i alt; strakst han reis upp um morgonen. vilde han faa vatskoppen sin og tva seg.

»Det var seks vikur fyre mikjaalsmessa, Targei kom til; han døydde aatte dagar fyre jol; daa var han sjautan vikur paa femte aaret. Det var som han visste, at han skulde døy. Gunni, morbror hans, fylgde han ut ein kveld; det var klaart, so det var so mange stjernur paa himmelen. »Aa sjaa for mange stjernur her er!« sagde Targei; »men no er det ikkje lenge atter, til eg skal dit upp; men du maa ikkje segja det med mama«. Han visste, eg hadde tatt vondt, naar eg hadde fengjet vita det. Ei vike etterpaa vart han kruslen; men han var ikkje vaakare, enn at han gjekk uppe. Han sagde sjølv, kva mat han vilde hava. Me trudde ikkje sjukdomen var speleg; han hadde berre som noko vondt krim. Folk sende so mykje til han: ein sende vin, det hadde ikkje me; lensmannen sende sukker; det var som alle hadde betre ynde til honom enn til andre born.

»Han var sjuk i aatte dagar. Den siste dagen, han livde, kom han og sette seg paa fanget mitt, og daa saag eg, han var vaakjen. Eg baud han noko drikkan og anna, som me hadde; men han vilde aldri smaka det. »Aa, gode mor«, sagde han, »du maa aldri bjoda meg nokon ting meir; du hev prøvat alt; du ser ingen ting hjelper«. Du veit, me prøvad han med alt, som var. Han for og ussad paa tilet eit bil utetter endaa; men lenger utpaa dagen vaaknad han, so han allstødt vilde vera paa fanget. Eg heldt han fyrst lenge; so lagde eg han paa fanget til far hans. Med' han laag der, fekk han liksom uvit. Me trudde han døydde, og me stod rundt kringum og gret alle saman, baade eg og desse hine borni. Daa slog han augo upp atter. »Er det meg, de græt for«, sagde han. »Ja, det er deg, me græt for«, sagde eg. »Aa graat ikkje for meg, no er eg snart god att«, sagde han, og reis upp og stod paa tilet og sette haandi i sida, som ingen ting var. Eg var so trotad og arm, og lagde meg hit-aa sengi. Daa kom han burt til meg — han var kjær i mor si; du veit, borni er soverne —; han rokk sengestokken med haandi, men daa seig han i kne frammed sengi. Eg reis upp og tok han i fanget, — og so somnad han so stilt; han ledad ikkje anten haand elder fot.

»Aa, som eg sytte! Eg totte aldri, eg kunne standa i aa vera inne i stova, naar eg kom ihug, at han hadde faret og ussat der. Eg totte, alle dei hine borni gjerne maatte hava døytt, naar berre han maatte livt. Eg hadde ikkje meir vit. Me sagde med presten, at han var fallen burt. »Var det det

ordgjetne barnet?» sagde han. »Ja det var det«, svarad eg. »Du syter vel daa«, sagde han; »men det maa du ikkje gjera; du kunne ikkje fenget han betre tilsett«. Og no vilde eg ikkje ynskja han tilbake for alt det, som til er. Han er væl faren. Ein heve meir sut med dei, som liver, enn med dei, som er falne burt.

»Denne litle Gunnar er so lik Targei; naar du ser Gunnar, heve du set Targei ogso; og denne litle i voggad heiter etter Targei«. —

Gamle Annlaug sat og voggad det minste barnet. Litle Gunnar hadde fyrstundes faret og ussat paa tilet; men han kom snart hit-til godmor si; han stod framfyre henne og studde hovudet i henderne sine og olbogarne imot knei hennar og glaapte so truget upp i augo paa henne, med' ho fortalde.

Johannes Skar.

Skotteslaget 1612.

149

(1879).

Kringum (»Kringen«) ligg halv-onnor mil ifraa Raamundgard; her skyt det seg fram ein bratt, diger krugg; det er den eine fjellsida, som sig uti dalen og velter seg kav aat elvi. No ruver det ikkje so sværande; for det gjekk ei jordskride i 1789, som sopad med seg skogen og gjorde det flatare; og no gjeng nyvegen nedunder etter elvi. Men i dei tidom hekk vegen uppi bergom og svingad seg omkring kruggen. Elvi heiter Logen, og her er ho stor og strid; for strakst nordpaa renn Otta attaat; ho kjem reisande fraa Vaage og Lom.

Daa bønderne kom aat denne kleivi, stadnad dei; det var tidleg dags. Men dei fann folk fyre seg. Og hit kjem no folk ifraa alle kantar. Det skulde vera bønder utor 6 prestegjeld i dalen: fraa Ringbu, Fron, Lesja, Dovre, Vaage, og nokre fraa Lom. Daa alt kom ihop, var det millom fire og fem hundrad av dølom.

Dei hadde ikkje stort anna enn økser aa slaast med; mest alle vaapen, som var noko tess, var ute i krig. Og attpaa alt: dei visste ikkje tal paa fiendom, dei skulde slaast imot. Ordet hadde gjenget fyre Skottom og gjort dei tallause. Alle hadde høyr't um denne avbragslege heren, ingen visste det, som var sant. Det vart ei spennning so stor, at ho leitad paa for mange;

sume tok paa aa murra, at det fanst ikkje raad. Men daa gjorde dei ein lovnad: »no vilde dei staa der dei stod, um so heile helvite kom«.

Ein bonde ifraa Ringbu heitte Per Randkleiv, han var lensmann; han var komen der med Ringbyggingom og Trøningom. Han og Lars Hage fraa Lesja tok styret.

Ein bonde til ifraa Ringbu, han heitte Arne Gunnstad, var den sterkaste av alle. Det gaar store segner um styrken hans. Han hadde mest aa segja næmst desse tvo.

Morgonen er blank med solskin. Bønderne pustar utatt og umraader seg lite grand; so reiser dei uppum vegen, høgt uppi, og tek til aa hogga timber. Sume hogg og sume dreg ihop. Dei dreg det utpaa brattaste bakken og legg det i digre lunner, mange lunner paa breidd; dei kjem rullande med store steinar og legg uppaa timbret, so tjukt, som det eig rom. Dei gjer ei breid og diger velte. Men under timber-lunnom laag det sleipe stokkar, som var ihopbundne og hekk utyver fjellet mest-som mange ormar. Paa desse sleipom ligg heile velta; ho ligg so laust, at det er berre nokre reip og stolpar, som held ho. Naar ein hogg av reipi og slo unda stolparne, so rullad det utyver alt ihop — og aat elvi. Dei tek bar og lauvbuskur og legg attpaa og gøymer burt alt saman, det ser ut som smaaskog heile bakken oppyver. Eit par mann stend att til aa løysa velta. Og ein stor flokk dreg uppum timbret og vil vera etter med øksom paa hoggande flekk.

150

Ein flokk dreg nordum og lagar seg til med store tre, som dei vil velta uti vegen, so at Skottarne skal ikkje kunna snu, naar dei kjem inni klemma. Ein annan flokk dreg sudyver i same ærend.

Det var med ein bonde utor Ringbu, som heitte Berdon Segelstad; han var den beste skyttaren. Han og tvo andre skulde faa skjota Sinklar. Daa segjer han Berdon: »Eg vil vera den fyrste, som løyser skot i desse leikje«, og det laut alle gaa under paa. Han hev høyrte, at Sinklar kann fri seg for skot; daa tek han sylv-halsknappen sin og tygg han ihop og køyrer'n stad inni byrsa. So gjeng han bakum nokre graner og murar seg upp som ein bringe av stein, og der stend han. — Gamle folk syner fram av dei same steinom endaa.

Dei laag der, men kunne ikkje sjaa, naar Skottarne kom; for vegen kom svingande og gjekk innunder bergehamrom, so han vart reint burte. Dei kunne ikkje eingong sjaa djuvet nedunder seg for alle smaaknausom, som

laag attfor. Men her galdt det um aa vita som paa ein prikk, naar Skotteheren var paa rette flekken. Og so var dei rædde noko anna, — at Skottarne kanskje kunne snusa det upp og gjera til inkjes alt ihop. Dei hadde høyrte um verlauparen og visste, at han foor fyre og var faarlegare enn alle andre. Daa tok dei tvo raad: 151

Det var med ei jente, heitte Guri, dei kallad ho Pillar-Guri; ho var innerleg god til aa blaasa i bukkhornstuten. Ho reiste tvert yver Logen og gjekk uppaa ein fjelltopp, heiter Selsjordskampen. Der stadnad ho og saag nord og sud, vidt yver dalen. Men naar ho fekk sjaa Skotteheren, skulde ho taka paa aa laata; ho skulde faa dei til aa gaa i andre tankar. Og paa armom hadde ho eit langt kvitt haandklæde hengjande; det skulde ho svinga umkring armen og stytta, etter som heren foor fram og kom næmare og næmare. Alt dette saag bønderne og høyrde.

Det ligg ei øy beint uti elvi, ho gjeng nordyver fraa Kringum eit godt stykkje; ho heiter Storøyi. Der utpaa fekk dei ein mann til aa rida paa ein kvit hest So er sagt, at han sat att aa bak og hadde hengt eit raudt, digert turklæde yver manken paa hesten; han vilde faa Skottarne til aa glaama etter seg. Han reiste nørdest nordpaa øyi, der vilde han venta, til dei kom ifraa nordantil; naar dei kom, skulde han rida fram og halda seg jamt med Skottom all vegen sudyver att. Men naar dei var komne aat det og det stelle, skulde han tversvinga; det var merkje for bøndom til aa løysa velta. Det hadde møtt fram gamle folk, som ikkje dugde vidare til aa slaast, og sume var for unge og sume rædde. Daa segjer han Arne fraa Gunnstad, at desse her skal taka med seg alle fille-gjeværi og utpaa Storøyi og skjota med laust krut. Men dei skulde staa so langt undan, at Skottarne ikkje rokk med kulom sine. Og etter di vart gjort. — Alt dette gjorde dei og var ferduge.

So vart det dag andre dagen. Det er 26de august, klaart ver. Men Skottarne kjem ikkje. Daa rid det ivegen ein av bøndom og skal kika etter dei. Han heitte Audon Skjenna og aatte heime ei halv mil nordpaa. Han kjem nord aat gaarden sin, og her fær han sjaa Sinklar, som mynstrar heren sin strakst utpaa vollom. Han held still og ser paa, til dei er ferduge. Daa kjem 152 Skottarne, dei kjem fort; strakst baketter fer dei yver ei bru — og fær sjaa han. Daa spreng-rid han attende. Men dei var so tett innpaa han, at dei ropad: »Sjaa buren renn unda paa ein pert!« (»Bur« er bonde, og »pert« det same som hest).

No kjem ein flokk av Skottom, det er innpaa 100 mann. Dei hadde brotet lag ved heren og foor eit langt stykkje fyre. Ho Guri ser dei, men tegjer still; desse utpaa øyi held seg rolege, han paa hesten røyver seg ikkje. Dei foor nedunder kleivi, merkte ingen ting og var trygge.

Daa kjem sjølv Skotteheren. Dei fer i ei lang line, kjem med styr og staak og er kaate; dei ridande er fremst.

Sinklar hadde høyrte, at bondeheren skulde vera langt unda seg reist; han sit trygg. Frua hans rid tett innpaa, og barnet i armom hennar. Daa tek ho Guri paa aa laata. Det var slikt eit tungsinn i tonom, alle stadnad og lydde. Skottarne svarar med ein frisk krigsmars. Daa lèt ho andre gongen, og same slaatten; men det er som liksom og graat gjenom heile dalen. Det vart so stilt etter tonom. Daa set Skottarne i med ein sterk krigs-mars og kjem aat Storøyi. Men her tek ho paa aa laata att. Og laatten er til endaa, han heiter Pillarguri-leiken. Den hin er Sinklarsmarsen. Spilemenner her i dalen kann dei baae tvo.

Daa smell det ifraa Storøyi; dei med laust krut skaut. Skottarne svarar og skyt med skarpt; men desse utpaa øyi stend like kjappe, det naar ikkje kula dit aat dei. Og laust-krut-kararne skyt ein gong til; og endaa ein gong. Og Skottarne tek av seg huva og helsar for kvart skot. Daa kjem han ridande den rare øyken; og Skottarne skrattar og svingar med huvom. Sidan so gjekk dei med huvom og helsad. Og so er dei under Kringum.

Sinklar og frua hans og den fremste flokken er alt komne framum velta. Der stend Berdon Segelstad, han spenner upp og tek sigte. Men det klikkar. Daa klemmer han aat andre gongen, — og det small. Sinklar fekk kula i skallen, beint yver vinstre augat; han gav ifraa seg eit stort rop og seig ned av hesten. Mange høyrde, han ropad: »Berdon Segelstad og byrsa hans!»

153

Daa tversvingad han, som reid ute paa Storøyi, og velta kjem veltande; ho køyrer yver ende og klistrar nedaat etter ein breid teig, — og so gjeng det rullande aat elvi. Ho sopad med seg mykje av Skottom. Men storslumpen stod att og saag paa, dei skalv som lauv. Og so tek dei spranget, — sume imot nord og sume imot sud. Men her møter dei bøndom, som kjem med øksom ifraa baae kantom og klemmer dei ihop att. No set dei beint upp yver bakken og lagar seg til og vil kjempa. Men daa kjem bønderne, som laag bak velta; dei kjem utyver i rasande renn og ropar høgt og gjeng paa; sume slær, sume hogg og sume skyt.

Her stend Skottarne ihopklemde og kjempar i yver ein time, og slæst baade kvast og godt; dei sel livet so dyrt dei kann. Men bønderne er for føre. Arne fraa Gunnstad gjeng fremst: han høgg den eine yver den andre. So er sagt, at han totte det var som naar han stod og klauv raa-gran heime, elder skar halm. Seks av bøndom ligg daude, og nokre hev fenget saar. Men av Skottom ligg det i haugevis. Daa er det ein flokk, som spring ut yver bakken og kav paa elvi; mange av dei sokk. Og bønderne skyt, so at sume stuper hovudstup uti. Men sume flyt og svem yver og kjem uppatt paa hi sida. Men her stend det bønder, som tek imot dei og høgg dei ned so tett dei kjem upp utor vatnet.

Det stend att ein liten flokk uppi Kringum; dei legg ned vaapni og fær fred.

— Ho Pillar-Guri heldt paa og let. Daa ser ho, at Logen renn raud av blod; ho kastar hornet attyver hovudet og snur seg um.

Og no tok ho paa aa graata.

Andreas Austlid.

Ein av gamallkaarne.

154

Andreas Austlid

(1878).

Me gjekk uppi gardom og var ukjende; best me gjeng, kjem me framum ein tvihøg byggnad; eg tok aat svali. »Det er folklaust der inni«, sa han, som fylgde meg, og vilde gaa aat hi stova; men daa hadde eg fenget upp døri. Det var ei diger, kvit stove; men framved peisen sat det ein kall og duste, og det gjekk ei liti gjente utpaa golvet og trippad og stelte; ho sette fram stolar. Daa me helsad, snudde han paa seg lite grand og vende seg aat peisen att. Han sat i ein tjukk armstol, som var drivande kvit, og so hadde han eit hestklæde under seg for aa sitja mjukt. »Du er gamall du«, sa eg, for eg totte det var stuslegt ingen sa noko. »Eg er sjau aar paa femte tjuge«, sa han. »Du rokk sagte 'ti, so du var med og kulast imot Svenskom au du daa, er det von«, sa eg. »Aa ja, eg var med saag paa«, sa han. Slikt bar det ivegen; men daa det leid paa, sat han og fortalde som ein ungdom.

»Det stod ved Onstasund siste slaget; det var paa haustsida. Depotbataljonen laag 'ti eit landskap, heitte Høland, og laag der og svalt; eg

var nok med av dei karom. Det var sendt ivegen aat Kristian etter mat aat oss; men med' dei var burte, kom det ei hard order fraa Onstasund, at me skulde koma. No gjeng vegen aat Onstasund 'ti ein diger halvrunder, mest som ein skulde reisa etter ein hesteko. Men hadde offiserarne voret lite grand kunnuge paa beinvegen, som gjekk yver fjellet, so hadde dei ikkje havt bo boret seg so dumt aat. Det gjekk i springmars med oss lange taki. Naar me for framum ein gard, var me innum og sa til hestar og karar, og dei maatte taka pakningi vaar og dansa etter, so fort dei var heime. Sume raakad til aa ha att ein liten bite i lumma, men storslumpen aatte ikkje maatsaai.

»Det var einstad eg sprang innum, der heldt kjeriingi paa og kokad vatsvelling: eg veit, eg totte denne velling saag so kvit ut, det var reine byggmjølet, ho brukad. Eg fekk ho til aa slaa 'ti ein kaffispilkum, og daa eg skulde kvitta det ut, tok ho ein riksbankdalar, som gjekk for 12 skilling den gongen. So var det andre dagen utpaa aftan; det var eg og eit par til, me flaug innum hjaa ei kjeriing og fekk ho til aa klina paa lite flatbraud aat oss, og lite øl fekk me attaat. Men som eg kom utatt, var det ein ifraa Leine i Kvam, rettugt ein før, diger kar var dette. Han hadde stupt fram med vegen og laag so lang han var og drog seg. For det var dei store, som rauk upp fyrst. Eg totte rett, det var synd aa gaa fraa han slikt au; men det var ikkje tid aa staa der og stira.

155

»Den same aftan skulde me yver Glaama; og med' dei heldt paa og sundad yver, gjekk eg utpaa ein pram, som var full med øykjer. Daa eg kom yver, so var det ein bakke, som folket laag og kvilde i, og det var sterk solsteik. Men eg veit, eg vart standande og stira, daa eg fekk sjaa dei; dei hadde siget ihop, og blodet det rann baade um munn og nase. Og eg totte med meg, at det stod ingen ting paa. Ja, so sette eg meg, eg au daa; men det vart paa same vis med meg; eg au seig ikoll og tok paa og blødde baade um munn og nase. Eg baade høyrde og saag, men um du hadde stadet med ein blank kniv og køyrt 'ti meg, eg hadde ikkje røyvt meg av flekken. Slikt laag me ei lang stund, men daa vart me reint gode att.

»Tridje kvelden kom me fram, daa stod slaget um morgonen. Dei, som var med med øykjom sine, meinte dei skulde sleppa med eit lite stykkje og tok ingen mat med seg; det gjekk reint paa livet med dei. No strauk dei ifraa øykjom og alt ihop og tok beinaste heimatt yver fjellet, det gjorde dei paa

væl so ein halv dag. Men øykjerne laut vera att og gjera tenest. Det var lagt bru yver Glaama, som laag laus paa baatar, men paa burtare sida hadde dei kastat upp ein skanse; der bak stod Norsken og snudde ryggen imot oss, men bringa mot Svenskarne. Skansen var so høg, at dei laut stiga uppaa ein pall for aa skjota. Paa sida vaar var det haugar, men uppaa der laag det 5 batteri med store kanonar, og skaut yver hovudet paa Norskorn. Dei hadde ikkje kulur aat kanonom, men dei tok ei 20 til 40 av desse digre gjeværkulom og ballad inni ein striklut og tjørebrædde heile greida, og so hadde dei som ein tretapp, dei sette etter til fyreladning. Naar dette vart utskotet, gjekk det fraa einannan og drap ned fælt. Det stod ei kyrkje tett attmed oss, og der hadde dei upplaget sitt. Eg var inni der, i sjølve kyrkja laag krutet, men uti svali laag det kulur; det var tvo lad, kvart so høgt som ein kar, med slike kulur. Det stod ein foorstakk attaat den kyrkja, og so mykje foor hev ikkje eg set samlat paa eit stelle. Det var aat kavalleriet.

156

»Daa me kom fram, lagde me oss forutan mat. Tileg um morgonen gjekk trumma, daa var det komet mat. Dei tok paa og delte ut strakst; dette var ved klokka 5. Men daa var slaget alt i gang, og aggedanten aat prinsen kom og sa, at det laut vera slutt. Daa vart loki attslegne paa kistom, og me stod like tome.

»Me stod under ein, heitte løytnant Seval, stod med ladde gjevær og var ferdige til aa rykkja fram paa timen det kom komando. Me stod attanfyre storkanonom og hadde ein havreaaker beint imot oss. Det var slikt regnver, at det skal leitast etter maken; det var so det rettugt hyljad. Me hadde ballat yver laaset paa gjeværom. Daa Svensken kom, kom han so aakren bognad. »Fram åt, gå på«, sa han. Men um heile furulidi hadde sett i og ropt, so kunne det ikkje vortet hardare, enn det ropet var.

»Det flaug ein tambur fyre. Daa var det ein av soldatom vaare, som gjekk burtaat kapteinen sin og sa: »Laan meg kanonen din lite du, so vil eg faa lov aa skjota denne tamburen, eg«. »Ja kann du skjota han, skal du faa 5 dalar«, sa kapteinen. Den hin rette paa kanonen og skaut tamburen tvert av i tvo stubbar. Det var det fyrste skotet.

»Det var berre lite grand me saag noko, krutrøyken lagde seg yver strakst. Daa dei tok paa med kanonom, skalv eg slikt, at Gud betre meg skulde eg koma inni slaget. Men det kann fulla henda, eg hadde fenget større mot daa.

»Men med' det rignde og dundrad og me stod og ventad, heldt Seval ein tale. Og det lystar meg aa høyra den presten, som gjer ein betre tale. Han grøtte no oss alle saman, og gret gjorde han sjølv med paa slutten. 157

»Det var so mykje paaferd med denne svolten. Det var eingong, eg og ein til stod vakt deruppe ovanfyre Onstasund. Daa kom det ei gjente gangande og bar noko supe i eit spann og ein tull med kake, som ho hadde i hendom; det skulde vera aat ein arbeidskar utpaa marki. Eg forlangte aa faa kaupt det; men ho svarad meg nei. Dermed sette eg gjeværet fraa meg og greip spannet og drakk utor paa lag det halve; det, som var att, fekk han kameraten min; og likso tok eg kaka, ho hadde. Daa eg gav henne att spannet, tok eg upp pening, fullkomet det, det var verdt. Ja, so tok ho imot dei au og so stirde paa dei lite grand. Nei, dermed so kastar ho skilingarne aat marki, tek spranget og tek paa aa stortuta.

»Det var ein, heitte Stor-per tambur, som laag 'ti eit kvarter paa vakt; han var ifraa Kolunn paa Fron. Naar han vilde, slo han, so ruturne sprutte utor glasom. Den gongen, daa han vart skriven, skulde han under maal. Dei brukad eit maal, dei kallad kraaka, som var tri alner lang; den hengde dei paa eine øyrat hans, og daa rokk ho nedpaa hælstiget. Best som dei heldt paa inne og puslad, kom det ei kule gjennom glaset og tok sjakoa hans Per. So sprang dei ut og stelte seg upp; daa kom det ei kule og tok ho att. Men han sette ho attpaa seg. Tridje gongen kom det ei og tok ho. Daa greip han ho att i sinne og tok i ei diger bøn paa at — »skal du ikkje sitja no!« sa han. Daa var det ein stor løytnant, som heitte Grønner: »Det blir farligt for mig og dig idag, Per«, sa han.

»Det var i eit slag sidan, prinsen stod og saag paa; og tvo offiserar av dei Norske fall. Daa sa han: »Aa lad de gode folk retterere; nu staar de der og tror, at de slaas for min skyld«. Daa var det oberst Hegermann, han svarad: »Aldeles ikke; det er deres lyst at slaas for sit fædreland«. Uppaa skansa hadde me nokre smaae kanonar. Det var ved ein slik kanon, d't stod ein løytnant og fyrad; han fall.

Det kom ein atti stellet hans, han au fall. So vart det sett der ein, heitte løytnant Kvikstad fraa Fron; men han stod. Folk saag, at han riste kulurne utor ermom sine so fort dei kom. 158

»Svensken gjorde den gongen, som han hadde gjort fyrr, han skaut for høgt; me høyrede det saud yver oss. Daa var det han Stor-per tambur, han

tok i og ropte alt det barken orkad: »Jau no gaar det godt, Svensken skyt i marki!« Det var ein ifraa Haland, heitte Ola Geitryggen; han stod inni ein ospelund og passad hesten aat ein kaptein. Kvisterne datt utor toppom, sa han, og naar han saag upp, var det mest som smaaflugestroder, som flaug.«

Andreas Austlid.

Østerdalen.

158

Ivar Mortenson

(1878).

Kjem ein noko vest i bygdom, so er folk mest like vise, kvar det er. »Det ber væl inn i Sverig det, von«, er det mange som hev sagt, naar eg hev fortalt, at eg var fraa Østerdalen. »Jaso, so du er fraa Australien, du«, sagde ein vestlending aat meg; »aa ja, det raklar mange langfarande folk her, men du ser daa mest ut som andre folk du; eg tenkte dei var berre svarte der, eg«. Han kjende Australia, han, men Østerdalen visste han ikkje dusti um. Og dei, som kjenner namnet og veit so vidt, kva leid det ber paa, dei trur no, det er berre svarte skogen all vegen her. Aa, de skulde sjaa hit oppgjenom au, folk, so skulde de nok faa sjaa baade fine bygder og høge fjell, og skogen daa — store furuskogar, mo etter mo inngjenom, og so oppetter flaae lider, liksom store aakrar; men naar du kjem noko oppifraa og ser utyver tretopparne alt burtetter, daa ligg det so vønt krune attmed krune, og det ser ut som store, svarte sjøar. Det er dygdi i landslaget her, desse store vide furumoarne og desse lange flaae liderne; det finst ikkje, aa kalla, flogbratte stup.

Her er ikkje mykje med gran. Men furuskogen er au staut, han stend høg og rak vidt inngjenom, og so frisk og lett som han er; det er helsesamt aa bu i furuskogen.

159

Folket er friskt og djervt; dei hev eit truget lag og ei stødleg ferd, det fylgjer ei god kome, med dei. Og ved heile stellet deira er det noko fint og samelegt; du kjenner som ein rein og frisk daam. — Du kjem inn i stova, ho er stor som ein hall, loftet lyfter seg heilt uppaat mønet, du fær anda fritt, som du var ute; det blenkjer fraa kvitskurad benkjer og det lange trauste bordet; golvet er straatt med friskt einebar, veggjerne er høvlad og jamt maalad med ljøs lit, og det sprakar og brenn paa den store vælbygde

skorsteinen, og alt er romsamt og skipelegt; det lyfter seg reint i deg, du vert so frisk og væl motad. — Og so paa sætrarne! der er alt paa same lag, men nettare og mindre, det er »villaer« liksom, etter maaten.

No er det au so lettvtint aa koma hit. Naar du tek med Rørosbanen oppetter og løyser billett til Veslelvdalen elder Tynnsæt, so kjem du beint upp i Østerdalen same dagen. Og er det daa so, du berre vil gjera deg ein sveiv til fjells som snøggaste, til aa draga frisk luft, so veit eg ingen stad so lagom no; og er det so du er hugad til aa fara lenger, so kann du sleppa deg ned att kvar du synest; anten du vil nordetter, so er det bein leid; og vil du vestetter, er det det, — so kann du reika tinda-millom fraa Snøhetta nord og vest burtetter og gaa turrszkodd, radt til du kjem aat Sætisdalen.

No skal eg gjeva nokre rettleidingar for folk, som vil reisa her, lyde no væl etter. Amtskart og kompas hev no kvar turist med seg. Men no skal eg segja dykk, karar, kva de skal gjera med dei greidurne. Kartet skal du leggja ned paa skreppebotnen, so du ikkje kann finna det att i ei snarvending, og kompasen fær du stinga langt ned i ei gamal broklumme, der du hev fullt av andre slag, og so gjeng du berre beint fram etter nasen og ditt eget vit. For eg veit det, naar eg hev set paa kart og kompas ved kvar bekk og kvar kuraak, som gjekk av upp i marki, so var eg vissare enn aldri det paa, at eg kom nettupp dit, eg ikkje vilde. Gakk berre beint fram du, og bry deg aldri det slag um vegen, so tek du han aller best. For kjære deg daa, um du ikkje kjem nettup dit, du helst hadde tenkt deg, so kjem du daa einkvar staden av, veit eg, og kven veit, um det ikkje er likso gildt der. Og det er so her: koma kann ein kvar ein vil, og sætrar er det mest all stad, og det skulde daa vera forsett lel, um du ikkje skulde faa ein drykk mjølk iminsto, kor du kjem. Du skal kasta fraa deg alle byhaattar, naar du kjem til fjells, maavita, alle dagrekningar og timerekningar og milrekningar og matrekningar og alle slags rekningar, som byfolk fer fram med, naar dei skal til fjells. Legg du berre i vegen og stikk kaffekjetlen i skreppa (huttetu, kor han hev voret meg til hugnad mang ein gong!); kaffeyrkje finn du all stad; du kann liggja uppaa dei høgste toppom all dagen og kosa deg med ein kaffeskvett; for reinsmosen brenn som knusk, naar han er noko-lite turr. Det er desse tvo ting, som er krevjande av ein fjellmann: han skal slaa sin lit til »Svarte-Lars« og elles vera like sæl.

Det er det same, um han er so lat, at det er med naudi ein kjem seg uppetter lidi. Hev du berre rette gjjerdi i deg, so vaagar eg karen lel eg, um du er aldri so beinbroten fyrstundes. Naar du kjem ovan »vedbandet«, og det tek til aa gusta fjell og ljosna frametter viddi, so meiner eg du skal faa kveik i deg. Det er so skirt og blankt daa innigjenom; kvite mosen ser du all stad, og det grønkar so vænt paa sætervangar uppetter hallom, so du kunne tru det var gardar. Eg veit ikkje noko fagrare enn aa liggja uppe i ei fjellside ein klaarversdag; du skulde aldri set, kor det glitrar og glansar burtetter moserabbom; soli speglar seg i smaatjønnon, det gidrar i lufti kvar du ser, og mosen er mjuk som silkje. Her er vidt og stort og flaatt innerter; synet fer so langt, og hugen leikar lett; det er ingen ting, som stengjer; alt jamnar seg og rundast av i flott og fly og mosegrodde kollar.

Du tykkjer, det vert for mykje av mosen her du, kanskje; du kann gaa yver¹⁶¹ mosevidderne paa milevis, og du ser ikkje anna enn mose, kvar du snur deg; og er det so ruskver og vaatt, so kann det vera hustert au. Det gjev seg under føterne dine for kvart stiget, plent som du gjekk paa ei myr, og set du paa nye skor, skal det ikkje vera for mykje att av dei, naar du hev gjenget nokre dagar. Eg hev aldri set slik skosliting; steinen er væl slem, men mosen er tie gonger verre, for han tek ovanpaa skoen likso radt som under. Nei, kasta skor og sokkar gut, daa gjeng du aller best, naar mosen er lite søgg og det ikkje er for kaldt i lufti.

Men det er no ikkje all stad, det er berre mosen helder. Det er ikkje langt imillom, det sting fram fjell med eit anna lag, harde telfjell, berre steinen og so snjoflekkjer uppetter. Mosefjellet, det er flaatt det, og dreg seg vidt inngjenom, men desse steinfjelli, dei er jamnast brattare og høgre, dei er so myrke og svarte, naar dei reiser seg upp mot dei hine; dei er spisse, sume av dei, og kvasse som ei knivsegg aa sjaa til. Burtimot Fæmundskanten ser du berre tind etter tind, naar du kjem noko oppfraa. Fjell etter fjell og endaa fjell. Ein ser, dei dreglar seg austgjenom, alt til dei kverv burt i blaae lufti. Sølarnar er kultar; det er tvo par av dei, det eine i Reindalen og det andre i Veslelv dalen; og so alle Rundarne! Dei stend paa skilet millom Gudbrandsdalen og Østerdalen, men dei snur berre som ryggen vestyver, fagersida vender dei mot Østerdalen; dei er mykje finare og skirare, naar du ser dei austanfraa; det tykkjer eg daa. Der ris dei upp so staute, som dei var runne upp or jordi; der stend dei so blaae og fagre, heiltupp som dei var

helgeklædde. Var ikkje denne glimande blaaken uppum Østerdalsfjelli, so vart det for mykje graatt og veikt her; det fløymer som ei hildring um dei, dei legg slik ei vigsel yver det heile. Naar du kjem upp so langt, at du fær sjaa Rundarne, daa er det som du er komen gjenom vyrka til sundagen, og du høyrer kyrkjeklokkurne ringjer inn helgi.

Du ser Rundarne væl, naar du kjem eit stykkje upp i Foldalen; dei stig fram so vænt, tind etter tind; kjem du so langt som upp aat kyrkja, fær du au sjaa Snøhetta, ho stend blenkjande hjart midt framfor dalen.

Er det ein glitrande solskinsdag, er det gaman aa fara her. Det er elles berre flate turre skogmoarne oppigjenom; men naar du ser desse vælvaksne kultarne lyfter seg liksom ende upp fraa moen, so det glimar blaatt millom trei, daa er det væl fagert.

Ein ser Rundarne mest fraa kvar tind elder hø, som er litevetta høg daa. Fagrast tykkjer eg dei er, naar ein ser dei eit stykkje ifraa; dei hev vænaste blaaliten daa, soleis fraa fjelli noko austan Foldalen.

Naar ein gjeng upp der, fær ein fyrst sjaa Einunnfossen nedst i Einunna; han er fager, helst naar elvi er stor; det er største fossen i Østerdalen. So kann ein taka seg upp paa fjellryggen austan paa Einunndalen (det er slik ein væn sæterdal, ein vid dal med grøne lider, fjellsidurne dreg seg som bylgjur inngjenom); ein kann reika innetter til Marsjøfjellet og radt paa Gihø; der hev ein det vidt og fritt paa alle leider, og du skifter syn ettersom du gjeng.

Det er underlegt med Rundarne; um du ser dei all tidi, mest for kvart fet, du stig, er det som dei skifter lit og lag. Snart er dei store, kamputte og øgjelege som rysar; gjeng du eit stykkje til, so veit du ikkje av det, fyrr dei hev smil um munn, skipar skautet utyver herdarne liksom ljose, skire kvende, som svingar seg saman som i dans; so eit stykkje igjen, so skil dei seg aat og skipar seg i mange rader, og det fell som ei kaape i samelege fallar um føterne.

Naar du kjem inst paa Marsjøfjellet, ser du som ein blaane; nokre fine, ljose skyer sviv beint upp for nørdeste Rundetopparne. Du stig lenger, du gjev deg ikkje, fyrr du stend paa høgste Gihøi; der ser du same skyerne, men dei er større og glitrar so blankt paa blaae himmelen. Aa, det er ikkje skyer, det er sjølve Jotunheimen det, som stirer mest yver heile Norigs land. Set du kikaren paa dei, ser du dei so greidt, piggar og bredar langt inngjenom.¹⁶³

162

Sjaa paa dei; det er berre tindarne og jøklarne derburte, som hev slik ein glans. Det maa visst vera Galdhøpiggen og Glitretind, desse tvo der, som ris upp haand i haand. — Rundarne stengjer lenger sud; men kjem du paa Sølen, ser du Sydreluten blaatt i blaatt radt ned til Tyinsfjelli og kanskje lenger. — Hei, det er fritt og lett her, det finst ikkje stengsel for syni, du ser so langt du evler, alt til fjelli nordanfor Trondheim, og so sudetter blaamar det paa aas etter aas langt nedgjenom flatlandet, og Snøhetta sit som ei dronning og lyser beint imot deg.

Og so mot vest denne ljósblaae randi liksom oppyver og burtanfor all ting. Eg hev set Jotunheimen nærvæd, men eg hev aldri tatt han so fager og so himmelsk, som naar han leikar burti skyi yver Østerdalens fjellvidder.

Ivar Mortenson.

Skirennet ved Huseby.

163

Ivar Mortenson

(1879).

Vestre Aker, det er bygdi innved Kristiania det, og det var her, det store skirennet var. Gilde skibakkar er her med, og denne Husebybakken er no væl den største. So gjeng det ein skaaveg langs etter bakken i det aller brattaste; der var det lagat til eit dugelegt hopp. Yver haug og hamar gjekk skeidet, og so skogholt og bekkjedalar imillom att, 5000 alner paa lag. Det er slikt lende, som røyner avlen.

Det foor no so fullt med folk fraa byen, skulde stad glosa paa dette. Det var ruskver og i fyrstningi, gustad fraa nord gjorde det, og kalde mjelli dreiv, men tjukt var det paa alle veger, sume gangande, sume køyrande, og so stordelen paa ski; gamle kallar, kvende dessheld, saag du skridande paa skiom. Det er reint paa moten vortet her no; det er berre so det yrer med skilauparar i skog og bakkar um helgedagarne, og det er ikkje klen mote; men eg vaagar, det leitar paa dei granne beini.

Daa det leid um senn, hadde det sankat seg ein utruleg folke-krull; det var som den sværeste kyrkjelyden, som stod nedunder bakken; fyrst ei tett mannarad, og so bakanfor sledeborgi, utallegt med hestar og sledar var det, og sledarne fulle av fine kvende, som stod der med smaaborn paa armen, so dei og skulde faa sjaa. Det tok til aa blidgast veret au daa, og ljósna upp.

Det er so vænt i Aker, naar soli skin utyver engjom; snjokvite aasarne ovanmed, og myrke granholt ned paa flata, og so maalad gardar av dei aller gildaste rundt ikring; so kvitte det fraa husom i byen, og Oskarshall stod so blank utmed fjorden.

Der stend skilauparanne oppstelte øvst paa bakken, med store nummer paa bringa, ferduge til aa skrida i veg. Der tred ein fram, det er ein spraut hermann, eit offisersemne, med vælstelt munnskjegg, kroknase av fyrste slaget, breid um bringa, smal um midja, vælskapad leggjer og »kjæk holdning«; han stend der so byrg og ser seg utyver. Han er visst trygg paa sin premi; han maa vinna, han, det høyst berre ei meining um det i folkehopen. Jau, der losnar skirne, staven ligg lett i eine haandi, traust og sigersæl skrid han iver; men den sprotekaren, kva vantar honom? han luter attyver og styd seg so paa staven og sprikjer med beini; kven skulde tru, at so væn ein svein kunne »gjøre daarlig figur«?

Men det vart stuk utyver hallom,
stukar og mykje gaman;
tru kva vantar den nyte svein,
han fær 'kje føtenn' isaman!

Tru kva han tenkjer, med' han ser uti stygge djuvet? Tru ikkje føterne talar »hjärtamaalet« her, — tru han ikkje ynskte, han kunde venda skirne so braadt som hugen.

Men skirne kann 'kje i bakken vende,
solenge Otre utetter renne,
um hugen gjere so mang ein sleng,
som ospelauvet for vinden gjeng.

165

Der naar han stupet; det ber utyver; ein himmelsprett —

Men kvar vert det av den væne svein,
og koss er det med honom vori?
Føtenn' stangar mot skyi blaa,
og nasarne gruvlar i jordi.

Men fraa folkemugen lyftest det eit rop, og det er ikkje noko fagnadrop.

Høyre du det, du Hermann snjadde,
 kvi sat du 'kje helder heime?
 det er betre vera blaug enn aabruklaug,
 æra er god aa gøyme.

Men trøyst deg, unge svein, det var visst ikkje fyrste gongen, du rullad, dette. —

Jau no er han komen paa rett kjøl att; liten og laak sit han der uppi bakken og ser seg ut so vide — luvelaus, skilaus, frægdelaus. Men der kjem luva siglande; den fær han paa seg; so ruslar han i veg etter skiom, fær dei au paa seg, og skrid vidare. Og so kjem det fram folk og jamnar ut faret aat den næste. Ho! det er ein bonde! han skjanglar iveg; han hev visst aldri i sine dagar havt »anstandsøvelser«; han er nok ein av dei, som korkje kann gaa rett, snu seg rett, elder gjera nokon ting rett. Bonde, bonde, kvi vaagad du deg ut fraa dine dalar? agta deg, du ikkje vert til spott og laatt for landsens hovudstad! — Han stend so ledalaus og likesæl; ser han ikkje hoppet daa? — ikkje meir enn aldri var vyrde han det, skaut seg i lufti, kom nedatt og stod paa foton som fyrr, plent likesæl, berre skreid vidare. Han skynad visst ikkje, at det hoppet var so faarlegt, den tullingen.

Men jamen lagde dei til daa lel, ropad og skreik som dei var ville: hurra, hei! berre so det song burti haugom. Han skreid, berre skreid, vyrde ikkje det slag.

Men sjaa denne, du! Er han rædd, elder er han full? han vinglar so leidt, med same han legg iveg —? Nei, det er nok ikkje vingling. Han maa vera galen, han hoppar, der inkje hopp er, tek tilsprang øvst ifraa, skyt seg i lause lufti, og kjem ned att i renna; hatten hev han i eine haandi, og ein liten kvist i den andre; han vil »flotte« seg, han; — »aa du din vaae, aa tru du datt«! Kom han so til sjølv stupet, krøkte seg saman og skaut seg til vers, drog føterne aat seg, so det small i skirne, sveiv liksom paa eit bein; det vil eg for sonno segja, han foor liksom fuglen i lufti . . . det svimrar reint for augom, tru han kjem daa nedatt? — Aa du tarv kje fæla.

166

Det var unge nyte drengen,
 han hev fulla stadet fyrr'e:
 skirne rann, i marki det skrall,
 og guten stod like kyrr'e.

Gjer han seg eit braakast att; so diltar han burtetter, fyk so lett yver haug og hamar, og um eit lite bil er han paa same flekken att; daa hev han gjenget den gode stubben paa 5000 alner i eit kvarter, og det endaa so tungt føre som det var. Men han er ikkje trøytt lel, labbar uppetter høge bakken att, som det var flate tunet, kastar med skirne og krintar og krøkjer, som han aldri hadde det slag paa føterne.

So var det ein liten gut, han var ikkje 17 aar endaa, so dei vilde ikkje sleppa han i vegen med dei store paa det lange skeidet. Men han trudde seg til bakken lel han, var det sjaa-ande til, — baud seg til aa renna etterpaa.

Det var norske kongen,
han litar seg att yver herd:
»Hot er det fe ein liten smaasvein,
som seg mune tru so væl?»

Men det var daa den vesle gut, han iddest kje anna svara, berre bad kongen stella seg nære innaat stupet, so fekk han sjølv sjaa, kva kar det var. 167
Kongen so gjorde; tok han seg daa paa tak, guten, hoppad til, foor framum kongen som ein lit, lyfte paa luva for 'n og heldt ho i strake haandi, —
»hou!» ropad han, skaut seg utyver stupet, kastad skirne braadt um og stod paa fotom som fyrr.

Det var norske kongen,
han stod der 'kje langt ifraa.
Soli skimtad han under skiom,
dettott' han under aa sjaa.

Det vart mælt, og daa var det 33 alner fraa der guten slepte bakken og til han tok han att. »Det var furdur til verk!» sagde kongen, gjekk burt aat guten og flidde honom ein skilleg gild pening. »Dette skal du hava av meg,« sagde han, »for det du var so frægd'e kar te renna.«

Ivar Mortenson.

Kongestasen ved Semsbryggja.

Ivar Mortenson

(1879).

No er det so fullt av framandfolk her, som det jamt plagar vera um sumaren. Paa alle veger yrer det av dei, so du mest ikkje kann sleppa fram; paa heidarne møter du heile fylgje av baade »fantar« og »fentur«, og fyrst veret er blenkjande, fyk dei uppaa dei høgste nutarne, og du ser dei som fuglar mot himmelsynet. Nedpaa Sem hev det lagt seg ned ein flokk so stor at —, og snart aukar han og snart minkar han, so det tykkjest ingen ende taka.

So var det ein dag; det var endaa so varmt eit ver; so sat eg uppi nuten, eg; det er so stupande bratt der, so ein ser beint nedi Semstunet; so tottest eg moro glosa paa dei framande; eg glodde og glodde; men aldri var det eit framandt menneskje aa sjaa, korkje fant elder fente; men tunet var fullt av bondeklædde folk, som det var det gildaste gjestebodslag, og dei stelte med so mykje blomar og ein krans so lang, at han rokk radt ifraa sjøen og uppi garden; og der sveiv dei og stukad og sullad, so det heiltupp var eit syn. »De var furur«, tenkte Bjug, »hori heve daa fentunne blivi av«, og so drog eg meg nedaat og spurde ei gamal kjering, koss daa dette var lagat. »Jau«, svarad ho, »dei gjere stas fe kongjen og prinsen, skaa koma her idag, og daa hev dei funni paa aa klæ seg som brufygje etter gamalldags skikk, dei vi syne seg fe kongjen. Hev dei kje fari i samfelde 8 dagar, du, og bori sylv og stas heim fraa adde bygdar her er paa lang lei«. Eg hadde voret paa heidi og sleget, eg, so eg ingenting visste um det. Men no er eg so gamall som alle haugar, og so mangt eit gjestebod hev eg voret med, men aldri hev Bjug set slik kallegheit med stas og drust i sine livedagar. Der var sylv, kar, for mange hundrad dalar. Syljur brusad i bringa baade med lauvverk og bolur og ringar, og lekkjur og maler so gilde, at det var eit syn. Og bruri skulde vera med »la«, so utbudd med sylgjur og ringar og blekkjur og band, at det glimad og glodde som gull. Hu, det var kallege drambedrosar; eg tottest mest siga i jordi. Og so brudgomen, plent som gamalt, sid kvit jakke og raud vest, og so vidbukse og sprotabelte kring livet, og tvislire, som hekk nedpaa knei i eit lekkjehengje. Jau, det var drust kar. Og so kjøkemeistaren daa, foor og sveiv og svansad og svintad, han, med ei diger sylvkanne i haandi. »Men hossi kann daa dette vera laga, at byens kvende heve hug te skipe seg soso daa«, sagde ei kjering. »Jau«, svarad eg, »kvendi er so laga, dei; aldri veit ho hot ho ska hava paa seg, for at ho ska fin nok blive, men telemarksklæi likar dei; dei tykkjer dei vert so mykje vænare i den, du; de

168

hev eg set fyrr; for er de ikkje heiltupp ljotingar, so vert dei væne, naar dei fær den paa seg, og hev dei noko finleike fyrr, so tykkjest dei daa verte so væne, at de aldri finst lag paa de«. »Men aldri bli dei so faktegreie likevæl som ei høveleg bondegjente«. »Nei de var væl de«, svarad eg, »dei naar ikkje fjellgjentunne likevæl i greileik; for

fyst væne gjentur svingar paa seg,
de er vænt og laglege, hoss dei fer«.

Men eg trur aldri, det er synd aa klæ seg so laglegt og vænt, som ein kann, ¹⁶⁹ so som telekvendi brukar; daa trudde eg, det var meir synd som byfolket aa snøra seg so inn og vanskapa seg, so dei kann ikkje bruka anten armar elder bein.

Men der tek dei te huva ned ved strandi; no kjem han visst, kongen, uti fjorden; jau, no rader dei seg til og skrid nedetter, og det var ei frid ferd. Bjug etter; han let seg ikkje forsøma. Best som skipet legg innaat bryggja, kjem fylgjet, spilemannen fyre; han spilar brureslaatten, berre so det ljomar.

Kongen og prinsen stend paa dekket, so forgloste, dei veit ikkje kva dei skal tru. Men med det same spring dei til lands. So ruggar kjøkemeistaren fram, berre so det skranglar i sylvspente sko, aalvorsam som ein prest, kruset hev han i haandi. »Du skaa vera vælkommen kongje«, segjer han. »Her hōvde de so te, me nettupp var i bryllaupslag her uppaa garen, du ser. No visste me væl, at me konna kje vente, at kongjen ville gjera brufolkji den æra aa vera med konn i lagje; derte er honoms ti for kort'e. Men hev han no hug, so skaa han daa visst smaka paa øle, de er deg væl unt«. Dermed rette han kruset til kongen, og han drakk, for ølet var baade godt og sterkt, so han hadde væl knapt kjent slikt øl han, endaa han var konge; og slik ein vän lit det hadde! Aa ja, det var no lagat til brudlaupsøl og, for ølet var komet radt fraa Hægtveit, og daa veit du, det var ikkje undrande, det var godt. »Mange takk for godt øl«, sagde kongen, vilde fli kruset fraa seg; — »aa drikk, kongje, er du tyst'e« sae hin; »de er væl simpelt øl, me brukar uppi fjøllbygdanne, veit eg«; ja, han drakk att. »Du tar alli forøvast, berre drikk«, sae kjøkemeistaren. Nei, daa vilde han ikkje hava meir, sae kongen. »Men her hev eg med meg son min au«, sae han. »Det var ein go-liande og vene kar«, og so baud han honom øl au. »Er det du, som er brudgom daa«, spurde kongen. »Alli hev eg vori gift, og alli bli eg det hell; eg bli for gamall, ser

du«, sae han. »Men der stend baade brur og brugom; dei ville ned og helse paa kongjen; og ho heve la paa hovue; og der stend baate brusveinar og brukjeringar;« so peikad han paa dei; dei stod i rad. So gjekk dei burtaat dei, baade kongen og prinsen, og rødde med dei, kjøkemeistaren skjenkte vidare paa alle kongens menn, som der var, alle prydde med gull og stjernur, og dei drakk baade ei og tvo vendur. So tok dei til aa krulla seg kring kjøkemeistaren, nokre av stormennerne; dei totte moro glosa paa broki hans, og det var ikkje under, for det var knebrok, gjord av semskat skinn og so utspanad og blank og væn, at det heiltupp glimad av ho. »Aa, de kann nok glose«, sae han, »ho hev a set folk fyrr'e, broki, for so sant som segni segjer, so er ho hundrad og tjuge aar gamal, og endaa like heil og sterk, og alli ville eg byte, om de bau meg baate tvo og tri av dikkons brøker, endaa de er 'kji anten gull hell raue rosur paa«. — »Hori er du ifraa daa?« spurde kongen kjøkemeistaren. »Aa, eg er ovate Møstraandi eg, langt uppi fjøllbygdanne; men der heve væl alli kongjen vori«. Nei det hadde han daa ikkje. »Eg var skulemeistare, ser du, som væl kongjen veit; men so kom eg ikkje av med denne nye rekningi, du, og no er eg kje anna hell kjøkemeistare aa kalle, og hellest fer eg bare so kringom, og treffer det daa so te, so kve eg gamle visur fe folk«. »Ja dæ er væl moroar aa vera kjøkemeistare hell skulemeistare«, sae kongen. »De er mykje moroar, de«, svarad hin. »Kann du visur au, du daa?« spurde prinsen. »Je, ja, eg sille kvea ei heil Nott fe prinsen, eg, fyst'e eg va paa rette lona, og endaa alli taka upp att de sama. Eg veit væl de«, sae han, »at naar soverne høge karar reiser upp i fjøllbygdanne, so er de fe de dei tisst so for gillt i glose paa nutanne og sjaa hossi folkeskikken er laga upp i fjøllbygdanne og so lye paa de gamle maale okkons; de heve mang ein frægd'e kar'e reist lange leier eislistes fe aa lye paa meg; du er kje den fyste, og ikkje bli du den seiste hell; for adde so segjer dei de, at venare maal finst de knapt; aa ja, me veit de sjave au«. »Ja ja, det er rimelegt det«, svarar prinsen.

So tok spilemannen te spila paa haringfela, og so dansad dei so væn ein springar for kongen alle saman, radt til baaten lagde fraa land.

Ivar Mortenson.

Frampaa vaaren i fjellbygdi.

171

Ivar Mortenson

(1883).

Det er som eit tungt rykk midt paa veteranen dei 6—8 vikur, me ikkje ser sol. Men naar ho so tek til aa koma igjen, og so utetter, du kann tru det er kjært; daa er det berre morosamt aa liva.

Me hev nok rekning paa tidi; eg veit væl den dagen, ho kjem fram bakum Einstaka-kletten paa andre sida. Fyrst ser me ei blank rand midt paa dagen øvst uppe i fjellet paa denne sida, som ei guldlis uppe mot himlingen; men storfjellet ute i dalen, det er solbert heilt, det er glitrande klaart i kalden, og naar soli sig, vert det raudt som kopar.

Det lid utetter; den blanke randi uppe i fjellet vert breidare for kvar dag og sig nedetter lidi, og me ser alt nede fraa garden, korleis skuggarne fell so lange av furukraggarne. Daa held ikkje tolmodet lenger, eg maa spennna skirne paa fot og upp og helsa soli vælkomi. Daa vender eg meg beint imot ho og let ho skina med all si kraft, der ho stend burtan sud-fjelli ljøs og fager, og skin burti nord-fjellom, der snøen ligg i faste, harde skavlar; store fæle, vide, kvite flatur, som soli spilar imot, det glitrar, so det gjer vondt aat augo; men imillom sting det upp eit horn elder ei ufs, drivande blaatt i den reine lufti.

Det lid. Soli kjem lenger og lenger, ned i tjukke skogen; ho gjer eit skarpt skil millom ovan og nedan, du ser ein kraftig straalestrum i furukruna og dei øvste greiner, medan leggen nedanfyre endaa stend i det myrke.

So naar ho dei høgste fururne øvst paa eggi her beint upp; ho sig lenger, so ser me ho endeleg øvst uppe paa jordet, so naar ho laavetaket, som katten hev væl greide paa, so er det mønet paa stova, og heile tunet vert ljøst; endeleg kjem ho og tittar inn gjennom glaset, so vidt me kann faa ein glims av ho, me som inne sit. Og daa vert solflekken større og større for kvar dag som gjeng; og tilslutt kjem ho og gjennom det andre glaset.

Og daa er det ljøst all stad, i skogen og i alle lider. Soli leikar og spilar millom dei ljøsbrune furuleggjerne og paa den blankkyrnte snøen. Furuskogen er aldri so væn og hugnadleg som daa; naar det lid til sumars, vert han for turr og snaud, og du stundar etter lauv og dække skuggar. — —

172

Men du skulde voret her no, allvist fyrst paa dagen, elder og mot kvelden, naar soli hev gjenget ned, og det lyser lenge etter ho, og du ser kveldsroden mot dalagapet imillom greinerne paa desse høge rake fururne, som stig upp yver jamnen der burtan bekken, — du skulde sjaa det var vænt.

Ivar Mortenson.

Jolaftan hjaa plassmannen.

172

Ivar Mortenson

(1882).

»Det lid til jol for deg au no«, sagde ho Margit, daa eg kom slengjande inn med det siste vedfanget. Daa var kvila god. »Ja no skal du rett faa ein kaffikopp, som er fullsterk au«, sagde ho; »so fløyg med ved hev eg aldri voret nokor jol, det eg kann minnast«. Og ho sagde sant, kaffien var god, og godt gjorde han. Ja, eg hadde fortent 'n, det skal eg tru.

Aa desse kvinnfolki og all den veden! Sjaa no bak um aaren, det er ein heil lunne, ja han er dubbelt au, og so hardt og tett pliggad, at eg trur mest ein lyt hava øks, skal ein faa hol paa. Og under benken, kjenn, og i alle krør, fullstappat all stad, og uti kleven heile ladi, under sengjerne, kor du ser, og det god og turr ved all saman. Vil eg plent hava kjerongi blid, so er det berre aa godstella meg med veden aat ho. Det er som det ikkje var eit vælstelt hus, segjer ho, naar ikkje alle rørne er fulle med ved; men er dei det, so er det heiltupp vænt aa sjaa. Men ho er ikkje nøgd med det elder, naar ho skal vera storblid; for daa skal det vera so ute og, at kvar ho snur seg, fram ved alle veggjer, skal det staa vedbrottarne, den eine berre større og gildare enn den andre, bjørkeved og furuved, kvist og tyri, ram-skat, alt som er. Ein kann sjaa, det er som ein vælstandsgard daa, segjer ho. Og naar ho fær det som ho vil i alle maatar, som no ikkje hender oftare enn til kvar høgtid, daa er ho blid au; daa er det kjerong som rett skal vera daa. Daa kokar ho kaffi, so sterk, at ho mest drep meg; daa kann ein kjenna, det er høgtid daa, daa merkar ein, ein hev kjerong daa. Men hu, rett for alt det stræv og slit det er med det, ja med veden daa. Paa kjerongi skal eg ikkje klaga, for ho er lagad so ho, og daa er det veden, som fær det; ja um det er dei verste og vrangaste kubbarne, som veks i skogen, so vert eg so vond og vill, naar eg tenkjer paa

173

alt dette, at dei maa sund, til det vert so smaatt og fint, — ja som ho vil hava det.

Nei sjaa han Mons du, no er han komen upp paa høgste lunnan burtmed vedskaaltaket. Han hev vegen sin der, men det hev nok komet snø paa for han idag, han gjeng so varsamt og lyfter føterne for kvart stiget og rister dei, so snøen skal drysja av, og han skal ikkje verta vaat paa potarne sine.

Fy Mons! er det det, du sigtar paa! Det skal ikkje vera kattegjerd i deg no, det vert jol. Kvi skal du vera sjuk for sporvarne, unner du ikkje dei dette vesle no daa? skulde du endeleg freista aa lura deg innpaa dei og faa deg ei steik kanskje, du, som hev det so godt jamleg, fær liggja med meg um næterne jamvæl, og dei fær litevetta godt berre denne gongen, og daa er dei fornøgde. Høyr Skjori paa laavetaket, kor ho skrattar aat deg; tak ho du, den stygge tjuvemegga, so skal du faa premi attaat; ho skynar væl, det er joli ho og; ho vil laga seg til noko sers, det er det, ho gynser etter. Ver politi for ho du, so gjorde du daa noko nyttigt. Ho ser etter det, som baade er dyrt og fint; ho vil hava det, som kann pryda ein heim ho; ho vanskar ikkje anten sylvskeider elder anna.

»Mjau, mjau« !

Mjau, mjau ja, sleik deg kring truten, det vart nok ikkje noko den gongen. Tenk paa deg sjølv du, og laga deg til jol. Mons, Mons! du er svart som ein gris. Du, som hev fenget kvite liter baade paa potarne og elles, du burde heidra skinnet ditt og deg sjølv, so du tok deg ein storvask til jol. Jau, du skal vera so god fylgja i laugestampen etter meg ikveld, det skal verta ein annan leik paa guten det.

174

Aa ja, aa ja, eg sit som eg alt skulde taka mot helgi; men eg hev nok att det verste endaa. Ho hev lagat til vatn no, ser eg, kam og saape kjem ho med og, haandklæde og, alt hev ho plent; daa nyttar det nok ikkje meg nokon ting. Eg skal vaska meg all igjenom, eg skal kjemma meg, eg skal raka meg, jamen skal eg so, eg skal byta um klæde fraa topp til taa, og til slutt skal eg i kast med baade katten og hunden.

Finn fram den nye skjurta du veit, Margit, og sylvknapparne, dei skal eg pussa; det skal vera blankt i joli. Eg hev halvskjurte og, som eg veit at ho hev stroket; ho kann mangt ho; men den skal eg spara til i morgondag, eg skal aat kyrkja.

Aa raut ikkje, Dropla mi; det hev drygt lenge for dykk no, fyrr ho kjem, men ho hev nok ikkje gløymt dykk paa slik ein kveld; ho maa stella meg no lite fyrst.

So ber det daa til, at me vert ferdige; ho hev mjølkat og stelt fraa seg med sitt, so flir ho upp etter meg og gjer seg sjølv ferdig. Einer hev ho rispat i ein haug uti skjolet, og so kjem ho inn med eit fange og straar ut yver golvet. Aa for ei vælsignad frisk luft, det angar plent av høgtid med det same. So legg ho paa aaren av den feite friske veden og set seg til aa stella med grauten. Eg legg meg paa sengi med pipa i munnen, no er eg ferdig.

Gjev alle hadde so sæl ei jol! me hev det so koselegt og godt, som nokon væl kann ynskja det. Det er so ljost og fint her no, det skin yver heile stova. Eg ligg og ser oppunder taket; aa kor reint her daa er; no ser eg det, det finst ikkje ein flekk, trur eg, nokon stad.

Med' eg hev faret i skogen, hev ho faret yver bord og benkjer, upp etter veggjerne og innunder taket, med lurva og med vassbytta all vegen. Jau det er mykje til kvinnfolk; ho er glup ho. 175

Margit!

Lat ikkje grauten verta svidd
til jole.

Elles vert tuftekallen vill,
han sit'e ventar i skjole.

Ivar Mortenson.

Fródevers*).

175

Ivar Mortenson.

Kloke mann, som mykje veit,
visdom i hugen gøymer;
daarleg mann, som lite veit,
han kann 'kje si tunge tøyma.

Binna er fulla vond aa sjaa,
naar ho hev mist sine ungar;
daaren tykkjest meg verr' endaa,
han talar med tome tunga.

Hovdings hug og hardan haus
du kann med tolsinn vinna;
tunga ho bryt berg og bein
med hjarte-ord og linne.

Gapen gjeng'e paa hallargolv,
han gamsar med kaate munnar;
men det svid daa saart det skjemtarord
i innaste hjartegrunnar.

Den, som liter paa gods og gull,
skal enda med sorg og kvide;
men den, som gjeng paa rettferds veg,
skal bløma som lauv under lide.
Kvendefridd og væne lit,
det er full' fagert i syne;
men vænleik er forutan vit
som gull i grisetryne.

176

Kvendefridd og væne lit,
det mun so braaleg bleikna;
men naar Herren i hugen bur,
daa tarv ikkje frægdi veikna.

Det er deigle for sylvet,
og omn for gullet det reine;
men den, som røyner hjarto vaare,
det er Herren aaleine.

Daudeheimen og svarte djuv
 kann seg for Gud ikkje løyna;
 mannahugen leikar ikring,
 den mun han daa fullvæl røyna.

Ivar Mortenson.

*) Sal. ordspr. 12, 23. 17, 12. 25, 15. 18, 8. 11, 28. 11, 22. 31, 30. 17, 3. 15, 11.

I Øresund.

Bernt Støylen

176

(1885).

So fagert som det er i Øresund ein solskinsdag, skal du sjeldan sjaa. Der laag skip i hundradtal. Sume hadde segli uppe, og sume hadde gjort fast og kastat ankeret. Sjøen var blenkjande som ein spegjel, so du saag skipi likso godt nede i sjøen som uppaa sjøen. Damparne for rennande, den eine fyre og hin etter, og saag so kaute paa oss, som ingen stad kunne koma. Skipsgutarne dreiv paa og song visa hans Ivar: »Dei vil alltid klaga og kyta, at me ganga so seint og so smaatt; men eg tenkjer dei tarv ikkje syta, me skal koma um ikkje so braatt«.

Kringum skipi var det fullt av smaabaatar, som vilde selja mjølk og egg og fisk og kjøt, og so tok dei med seg iland brev. Der kom ein slik burt til oss og baud oss flyndre. »Kor gamal er flyndra di?« spurde kapteinen vaar. »Ja, hvor gammel den er, kan jeg saamen ikke vide, kaptein, men den lever da iallefald«, svarad den spottekroken.

177

Det vart noko keidsamt aa liggja der utpaa sundet i solsteiken dag etter dag. Difor var det ei heil glede aa faa sleppa iland og sjaa seg um. Me skulde naturlegvis fyrst til Kjøbenhavn og sjaa paa all herlegdomen der, men det vart liti glede av. For der var so steikjande heitt, at sveiten silad, berre ein gjekk ei gate tilendes. Landet kringum Kjøbenhavn er rett underlegt. Det er som den finaste hagen allestader og so trillande flatt som ei fjøl. Langs sundet nordetter ligg der by etter by og store skoglundar, der rikfolket hev bygt seg slott med taarn og spir, som det skulde voret kyrkjur.

Paa hi sida av sundet ligg Svenskelandet, og der er det og som det skulde vera ein by heile vegen langs strandi. Naar det so tok til aa myrkna, og dei kveikte ljøs i alle dei hus og heimar der uppe i land, daa vart sundet eit straalehav, og strenderne ringad seg kring det og blenkte og glitrad med ljøs i ljøs. Eg gjekk upp i merset ein kveld til aa sjaa meg betre ikring, og aldri gløymer eg det utsyn, som der opnad seg. Kring skipet laag havet stavande stilt. Hine skipi saag ut som skuggar i sjøtromen. Dei raude og grøne lanternur var trollaugo, og damparne var kattar, som for og fræste og mjauad, kvar gong dei kom ivegen for kvarandre.

Der laag Kjøbenhavn og lyste og dirrad i ljoseimen so stort og flatt. Der laag Helsingør berre som ein husmannsplass mot sjølve store garden, og so paa hi sida Helsingborg og Landskrona og Malmø som ei lang perlerad. Bakum denne kransen blinkad det ljøs i ljøs, so langt augat timde, liketil det gjekk i eit med stjerneheimen.

Dei heldt fest i byarne kringum, høyrdest det ut til. Det ljomad av spil og song, og dei skaut eldkulur i alle slags fargar langt upp i lufti.

Leid ut paa kvelden kom der ein liten gust av austanvind. Daa kann du 178
tru der vart liv i alle dei svarte skuggarne rundt ikring. Der vart roping og riving. Kjettingarne ramlad, og gangspili klikkad og klampad. Skipi vart klædde og tok til aa rugga paa seg, og det vart ikkje lenge um aa gjera, fyrr me kom ut i havgapet. Der laag sundet og dei ljose strender som ein fager ljøsveg bak oss, og framfor oss saag me eit kolsvart djup. Det var det opne havet, som i natti stod framfyre oss som ein myrk fjellvegg.

Bernt Støylen.

Ein sumarmorgon.

178

Ingebjørg Jore

(1884).

Klokka var berre halv fem, daa eg vaknad upp av ein lett halvdorm. Det var geiti, som vekte meg; ho reiv ned ei fjøl utanfor veggen. Eg knipte augo ihop for aa faa sova att; men eg fekk det kje til, og so laut eg upp daa. Det var forvitnelegt aa sjaa, koss veret lagad seg og — alt det høyet, me hadde liggjande ute! Men det var kje mykje hugnadlegt aa sjaa ut: heile himmelen liknad eit myrkt, graatt teppe med smale ljøsgraae rispur. Fjelli var so

myrke og aalvorslege, dei stod som i venting paa den laugi, som det saag ut til ikkje var so langt burte; aasusen høyrdest jamt og so tungt gjenom den stille lufti; det lyddeest som um elvi vonad aa verta større og sterkare snart. Og bjølla fraa bu-grindi totte eg berre ropad so sagte: regn, regn, regn. Lauvtrei hengde bladi ende ned og var sturne, fordi fuglarne tagde seg so. Blomarne var syvjuge, dei stod og dubbad, men knipte tett innaat seg bladi, at regnet skulde daa kje koma midt i kruna.

»Nei, naar det er so lagat ute, so er inne betre«, tenkte eg; og so tok eg inn ved og nørde paa varmen. Eg sat so ei god stund, trur eg.

»No høyrer eg væl snart regnet paa toka«, tenkte eg.

Men det drygde, og so vilde eg ut daa og sjaa, um det ikkje snart var der.

Men daa eg kom ut, vart eg var, at dei ljosgraae vegerne uppi skyi hadde vortet breidare og blaaare, og den liten, dei fyrr hadde havt, hadde flutt seg burt i dottarne. Der aust, som soli var ventande fyrst skulde glytta fram, var det reint for skyer; der var ein grøn-blaa lit, skiftande i gult. Den nedlengste skykanten var som berre gull, lenger innpaa roseraud, og han vart myrkare til lenger upp det kom, so at det tilslutt berre høvde dei flokarne, som hekk lengst ned i lufti.

179

Aai song no kvikare og med reinare maal; ho hadde nok maatt slept tanken um nokon vokster no, men gløymde det yver gleda av aa faa solstraalarne nedi til seg. Bjørki reiste no hovudet og riste lauvi, og nokre fuglar tok til aa syngja. Lauvros reis upp og skok seg, og daa song bjølla so greidt.

Det ljosnad alt fort, og snart laag morgonsoli og blenkte toppen paa vestfjelli av den smale dalen; ho gleid nedetter seint, men jamnt. Eg gjekk ned til vatnet og saag paa dei smaae baarurne, som rullad sagte og lognt inn mot strandi og skylde berre dei laagaste steinar, glidande attende eit stykkje for paa ryggen av ei større motbaare aa leggja seg til kvile.

No hadde soli komet ned paa flata, gleid utum vatnet og strauk seg oppyver bakkarne paa austre sida; i det same kom ein frisk nordanvind, som gjorde baarurne større og riste i ein stor lauv tett vider, so at ei mengd doggdropar draus av og ned paa marki i regnboge-fargar; ein av desse vart hangande i ein liten kvit klokkeblom, som stod derunder, og som reint av eit naudvingel var spard av ljaen. Han nikkad og smilte so glad, fordi han

enno eit bil fekk njota det fagre livet; men han hadde augat fullt av taarur for alle dei kameratarne, som laag ihopkarad der burte, visnad og livlause.

No hadde vegerne deruppe vortet store og myrkeblaae, flokarne kvite og tome og løyste seg upp til ørsmaae dottar, som ein etter annan vart burte, og snart var heile himmelen blank, soli sprette seg og log yver heile andlitet, for no var ho eismal um det store romet; fuglarne song alle, som hadde liv og nebb, so det ljomad i liderne; og bjørki turvte kje helder lenger syta yver, at det var for stilt. ¹⁸⁰

Ingebjørg Jore.

TILJAMNAT BYGDEMAAL.

Taterfolke.

180

W. Werenskjold.

(1871).

De er no ikring halvfemte hundra aar sea, at de lægra seg utafyr Hamborg eit slag aasgarrei paa tri hundra mann, kvende og baan, svartdæmde og koløygde, blilaatne og kringmælte, me hestar og vaapn, og nokre hurrabasar, som var uthyrte me gullstas og mangleta fjør og kalla seg hertugar hell greivar. Dei visste raa fyr allt, lova lækjarvon aat folk og fe, kunne spaa og trolle, men framum allt lika dei aa byte hestar. Dette gjekk nokso gjillt i fystningi, men Hamborgaranne fekk snart vismon paa, at dei var komne ut fyr dei ramaste tjovar, som Tyskland hadde set, og dei fekk sitt arme stræv me aa faa dei ut av grendi si att. Ei anna stor horg møtte ve sama aastale og me sama høgfæri fram utfyr byen Constants i Sveits, der den tysk-romarske kjeisaren Sigismund heldt stort kyrkjjestevne til ymis rettarbot i kyrkjestyre. Fyr honom lae dei ut um, at dei var ægyptiske pilegrimar, som maatte røme fraa færslande sitt fyr stortyrken, og at dei hadde fengi tilhold av biskopanne sine um aa gjeva seg ut paa vivank til utsoning av ei ætteskuld fraa fedrannes synder. Den sama hildringi fylgde dei fystundes her som ve Hamborg og Paris og Rom og andrestaen, som dei vitja. Desse svarte og glimandes langfantanne me si blenkjandes og gjiljandes augnefær, me lettvinnt aa dansandes fotefær, me leikandes og mangorig tunge, og me si runing og si forfaring i all den banlyste visdomen, som hin mannsalderen baa trudde paa og snaka etter, og dette drag av noko fornemt, som er me allt fritt, um de er aldri so villt, og so allt dette svav um ei ¹⁸¹

heilag og storviljug sælebotsgaang, allt detta hadde noko vekjømelegt me seg. Paven og kjeisaren totte, at desse sellanne bar korse sitt so grepa gott, at ein maatte baa vaarkunne og rose dei, og paven gav dei avløyising i boti deires, og kjeisaren gav fribrev gjenom laandi sine. Men de drygde inkje retteleg lengje, fyrr folk gaadde, kaa slag botfæruge dettane var, og so kom de ut de eine kongsbreve etter de andre imot desse østerlendske heingingane hell Tartaranne, som dei vart kalla etter eit anna vantru herjingsfolk. Men endaa dei vart jaga mest som ville dyr, var de inkje sjelda, at dei fann vegen baa til riddarborg og kongsgar me sine spaadomar og mytekunster.

De er dette folke, som her i lande krintar bygdimillom som skibindarar, koparslagarar og dilikt, og jamnaste vert kalla fantar hell farkar. Sjølv kallar dei seg i maale sitt Rommanisæl, til aa skjilje seg ut ifraa ymse andre ranglelag, som vani mest reka um i fjorbygdenne paa vestlande. For desse er inkje ætta fraa noko serskilt folkerot, endaa dei hev gjort seg upp eit slag mytemaal sinimillom. Men dei er grodd upp av frearløysa og den ævelege trætta millom brot og bot, og dei er soso kanhende eit vitnesmaal um, at de er ei kjensel av noko sannt i den gamle tatersoga um ei soningsskuld.

De heve tildags vori raalaust me aa finne attende til den rette gamle heimbygdi aat dei ægte Tataranne hell storvandringanne, som dei au kallar seg. Folk trudde, som sagt, i lang ti, at dei var ætta fraa Ægypten, som dei ora um sjølve. Og de er likeins sannkjennt, at dei likjest ægyptarfolke i anletsdrag. Andre heve funni ut, at dei lyt hava heimlande sitt i Ostindien, av di at so mange or svipar paa de gamle indiske sanskritmaale. Men enno finst de inkje fullgo vismon i denne ugreia.

Til Sverig kom tatranne ikring femtanhundra-tale hell hundra aar etter at dei fyste gaangi hadde synt seg i Tyskland. De er daa lett aa gjisse, at de inkje drygde lenge, fyrr dei vitja vaare bygder. Her som ellest i Europa vart dei snart frearlaus og landlyste, og Kristian den 5tes norske lov og ymse andre kongsbrev etteraat tok hart nok i mot disse »tater og andre ukristne personer, som omløbe og besvige folk.« I 1757 kom de ut eit paalegg til amtmennene um aa halde bygdejag etter dei me futar og lensmenn og offiserar me so mykje »munderet mandskab, som fornødent gjøres.« De var jamvel so tileg som 1589 komi ut kongsbrev um, at bøndanne skulde sanke dei upp og handfli dei til futen, som skulde avlive høvdsmennene deires og drive dei andre ut. Men vaaga dei seg til aa koma paa bygdi aanyo, so skulde

de gange same vegen som me føraranne deires. Endaa meir harhendt for dei fram imot dette raklefolk i utlaandi. Den tyske kjeisaren Karl den 6te slo upp lysingar bygdikring, at kvar mann hadde rett til aa slaa ihel alle dei tatarar, han raaka paa, og de var sett livsstraff fyr aa laane dei hus.

De er sjølv sagt, at i eit land som vaart var de i gamle dagar lett fyr taterfolke aa gjøyme seg burt i skog og hei. Mang ei gaang heve bygdefolke vaart høgt upp i ei li seet røyken av ein nying og gjissa paa frearlaus og røvarar. Og inkje so ulikt var de. For de var i gamle dagar tiom folkekjømt nok av fantefylgje i øyemarki vaar. Naar dei daa skulde faure seg av gjennom bygdi, so kløyvde fylgje seg og hadde sine merkje paa vegenne til aathugande fyr kvarannan, um kor dei hadde teki kosen sin. Eit slikt merkje brukar dei den dag i dag baa her og i andre land. Paa ein krossveg kan ein stundom sjaa tri grankvistar, helst me ein smaastein paa kvar kvist, paa høgre sia av den eine vegen. Dette er daa eit merkje fyr kjenninganne deires, at de er der, dei heve fari.

De er trulegt, at fantefolke heve gjort seg stor nytte av trui paa haugafolk. De er inkje undrande paa, at ein og annan kunna koma til aa taka ei fente, som i ei braavending synte seg paa jore hans, fyr ei »underjordisk«, helst naar ho som vanleg vart usynleg att uta reka landevegen ifraa. Naar ein les um eit mangorigt og kringmælt haugakvendfolk, og naar ein gjev gaum paa, koss mangvori samkvæme de var millom bygdefolke og eit mytefolk, som var trudd aa vera haugafolk, so kann ein inkje bara seg fyr aa undre paa, um inkje tatranne her heve daara aalmugen paa sama visi, som dei fystundes daara kongar og dronningar og prestar. Og de var ve aa gjeva seg liksom ærend og pas ifraa den andre heimen. Og likso naar ein høyrer, at folk somti trudde seg skuldige til aa røme unda i jolehelgi fyr aa huse aasgarreii, og so denna kom staakandes me hestar og bjellur og bikkjur og fentur, so likjest de meir uskjikkelegt kjøt og blo enn gastar og skrømt.

Tatranne handsamar folks tru og deires ovtru like gott. Liksom dei sinimillom brukar maale sitt me sine serskilte navn paa alle ting, men laaner grammatiken og alle endinganne fraa vertsfolke sitt, paa sama visi hermar dei etter alle slag religion og preikar fullt so gott som mang ein prest.

De heve no vori freista i mange aar paa aa folke paa fantanne. De er inkje tvilande paa, at dette itake heve baa framgaang og velsignels me seg,

og de er kanskje difyr ein go ting, at tatranne her i lande inkje heve hevda taterbloee sitt reint no i siste mannsalderen. For den rette taternaturen er inkje go aa brigde. Smaabaan hev vorti teki til fostring hjaa bygdefolk, men naar dei hev voksi til, heve den gamle likningi synt seg aa vera sann, at dei likjest graagaasunganne, som au lyt fylgje drifti si, naar de tek liksom til aa ro i vengjunne deires. Taterfolke vil truleg i mannsaldranne frametter svive landlaust landimillom som fyrr, stolandes seg paa sine rappe føter og sin rappe munn. De bliv, liksom ho sae, hi tatermoeri, som Sundt fortel um: »Gud hev inkje gjevi meg jor aa arbeie paa, so maa eg arbeie me munnen til aa faa mat aat baani mine.«

W. Werenskjold.

Av »Vegjen te rikdom«.

183

O. J. Fjærtøft.

(Gamle-Fattig-Rikkard paa norsk, ette Benjamin Franklin.)

(1871).

Ein dag kom eg riande te ein ausjon. De va mange komne ihop, som vilde handle; men lensmannen hadde endaa inkje tekje paa og ropt opp. Folkje sat og snakka om dei laake tiene, og best de va, haure eg ein, som ropte paa ein gamal graahær mann og sa: Du Abraham, korleis lika du tiene? Trur du inkje, at disse skattane snart vil øyleggje oss, og korleis ska me betala dei? Kva vil no du raa oss te? Gamlingen sto opp og svara: Ja, va de no mi raa, de vilde ha, gottfolk, so ska de faa henne og de snart me; for eit or e nokk aat den vise, som dei seie.

184

Dei ba han no alle aa seia si meining, og daa dei hadde flokka seg kring hono, helt han fram soleis. Gottfolk, sa han, skattane e store og mange. Men va de inkje andre skatta me hadde aa leggje ut held dei, som stortingje, styrarane og embættsmennene la paa oss, so vilde me snart løyse oss ut or dei. Nei, de e mange fleire og mykje større skatta, ser de. Me maa skatte tvo gonge so mykje fyr leta vaar, tri gonge fyr all ovbunaen og fire gonge fyr daarskapen, og disse skattane kann korkje fut elde skrivar ta oss fri fyre. Likevel, lat oss høyre ei go raa, og noke maa me kunne gjera, for Gud hjelpe den, som hjelpe seg sjøl.

Me vilde tykkjast, de va ein stri skatt, om landsens styrara vilde ta opp berre tiendeparten av tia vaar; men leta e ein mykje større skatt; ho gjere mannen sjuk og live stutt. Leta e som rusta, som tære og et; men trottig mann e triven, som brukt lykjel blenkjande. Vil du leva, so nøyt tia, for live e ti. Me søv mykje meir vekk held me treng, og gløyme, at me i grava vil faa ti nok aa sova; sømnen e som tjuen; han vil stela halve tia. Liggjande ulv tek inkje sau, seie dei. E tia dyrast, so maa de og koste aa kaste henne vekk. Den dagjen, som e gjengjen, vert alder attefengjen, og de me kalla ti go nokk, syne seg støtt aa vera ti lite nokk. Difyr opp og arbei og trøyt fram te maale. Leta gjere alt vant; men ansemda alt lett. Den, som stend seint opp, lyt traske heile dagjen, og ska endaa vant nokk verte færig me arbeie sitt te kvelden; for letingen arbeie seint og vil snart gaa trøytt. Driv du arbeie ditt, og lat inkje de drive deg. Gakk tileg te sengs og statt tileg opp, so vert du frisk, rik og vis. Kva kann de hjelpe aa ynskje seg bere tie? Me kann sjøl gjera tiene bere, vil me. Ansemd hev inkje ti te ynskje, og den, som leve av von, vil døy fastande. De e inga vinning minder vanskje. — Den, som driv eit handverk, hev eit embætte, som han kann vinne seg fe og frægd me; men so maa han og drive handverkje og røkte embætte, elde so vil de inkje eingong svara skattane. E me trottige, so ska me alder svelte ihel; for svoltan ser in i huse te arbeismannen, men alder vaaga han aa stige innom døra aat hono. Helder inkje vil fut elder lensmann stige innom; for trott betala skuld, men moløysa gjere henne større. Kva gjere de, om du ingen skatt finn elde ingen arv hev i vente? Onna e mor te lukka, og Vaarherre gjii alt te den, som trottig e. Difyr, pløg djupt, me sjusovaren ligg, og du ska ha konn baae aat deg sjøl og andre, som treng kjøpe. Arbei idag, for du kjenne inkje den dag imorgo. Ein dag, som han idag, e bere held som tvo morgodage, og dryg inkje te imorgo me de, du kann gjera idag. Vilde du inkje skjemmast, om du var tenar og husbonden din fekk sjaa, at du laag og leta deg? Men e du din eien herre, so skjem deg likso mykje, om du finn deg sjøl lat, me de ligg fullt opp aa gjera fyr deg sjøl, huslyen din og federlande ditt.

185

Tak verkty i hand, min gut, uten votte,
me handska i labb tek katt inkje rotte.

De e sant, de e mykje aa gjera, og du e kanhende veik i hondo; men halt paa jamt og samt, og du ska sjaa, de ska mona; for han vinn, som traas e, og

tape, som braa e, og de e vassikla, som hola steinen ut, og me onn og tolmø
va de, musa gnog togje isund, og de e mange øksehogg, som eika ska felle.
Eg tykkjest høyre some av dokke spyrja: Ska ein daa alder ta seg kvild?
Men eg ska seia dokke: Vil de ha friti, so nøyt tia dokka vel, og daa de inkje e ¹⁸⁶
stø paa eit minutt, so kast inkje vekk ein time. I fritimane dine hev du ti te
aa gjera nytte, og ei slik friti fær den, som trottig e, men alder den, som e
lat, for de e skjil paa aa ta seg ein fritime og aa liggje og leta seg. Mangein
ynskte aa leva paa den maaten, at han slapp aa arbeie; men dei spela opp,
daa dei vanta noke aa ta paa me; men ansemd gji av seg velfær, velstand og
vyrna.

Ved O. J. Fjærtøft.

BYGD E M A A L .

Hardanger.

187

Gjætlegutin.

Aa himlin æ grutin aa luktæ so rao,
aa skoganne lava 'taa væta,
aa skoddæ ho gyrme 'ti lægdæ so trao,
aa endaa lyt æg ossta gjæta
mæ svultalæ mat aa mæ skarvelæ sko,
— dei detta 'taa fotin skam snart baae tvo! —
aa litlo æ sokkanne bære.

Um morgondin tilæ dei skyssa mæg ut,
ei otta fyrr fuglanne vakna;
æg flyg'e paa sprengjin mæ hugverk aa sut:
seg, klouæ kom burt aa vatt sakna!
Jou daa skje du høyra ei preik aa ein song!
Jou daa skje ho matmor faa skolmæ paa gong!
Æg meinar, ho floug mæg i synæ.

Aa dagjin so lang'e i regn aa i rusk
 aleina i skogjin æg traskar;
 aa væto ho drys'e taa bar aa taa busk,
 aa klæ'æ paa kroppin ho vaskar.
 Aa neburin sile so stridt undaa sky;
 æg hev' ingjei sjurta, æg veit inkje ly;
 æg ynskje æg laag ner i grovæ.

Men sanning te segja: da stundo æ bær,
 naar skoddæ sæg hjadlar i liæ.
 Daa pitlar æg moltur aa tytingebær,
 aa mæ'a so skrie væl tiæ.
 Naar skyin han glossar, so todnar æg væl,
 æg sovnar paa tuo aa drøyme mæg sæl',
 aa vaknar so steikt'e taa solæ.

188

Ein lur æg mæg flekkje, naar borkjin vi sva';
 paa dan æg so flittelæ tutar;
 æg gløyme mi møia aa kjennest so gla',
 da svarar i berg aa i nutar:
 or nemaste bergje da kjeme eit ljom,
 aa langt burt i rustinna høyrest eit om,
 so laaggar' aa laagare vette.

Aa stundo æg stend'e paa høgaste fjedl
 aa velte paa steinar utyve:
 dei rulta n'i djue mæ ryk aa mæ smedl,
 aa høgt upp i veere slær gyve,
 aa ørnæ ho flumsar forskrøymd or sitt reir,
 aa aldre ska ungjin faa lambakjøl meir:
 han sunde vatt slegjin taa raasæ.

Men kjem'e so bjødnin — Gud tryste mæg daa! —
 han gjere ei syrgjelæ greia;
 æg fær slik'e skjelte, æg ryme mest aa',
 — da æ no'kje bære te segja; —
 æg hujar aa skrik'e aa hevjar paa stein,
 aa stundo han styggjest aa gjer' ingjei mein,
 men javnast han tek'e kva'n likar.

Aa naar da no lakkar te solagla-bil,
 aa endelæ dagjin æ farin;
 dar vette slik fjaking aa kveming aa svel
 paa tousir aa bodn heim' i garin;
 dei ratla paa stølin mæ byttur aa stedl,
 aa solæ ho ronar i nutar aa fjedl;
 daa starvar æg heim utor læ.

189

Sjur Sexe.

Voss.

189

Thord Folessen.

Dai sto pao Stiklesta,
 fylka te stri,
 dan gamla aa so
 dan nya ti,
 da, so hadde vo,
 imot da, so skulde vetta,
 da, so skulde stiga,
 mot da, so skulde detta.

So drogo dai sværæ
i sama stund,
dan ljose kong Olav
aa dan graoe Thore Hund.
Aa herrope dunde,
so joræ ho dirra,
aa spjotæ dai suste,
aa pilane svirra.

Men so æ da sagt,
at ain gasta kar,
Thord Folesson, merkje
hans Olav bar.
Aa dennen Thord merkjesmann
skulja me minnast,
so lengje ain merkjesmann
i Norje kann finnast.

Dao Thord han kjende,
han banasaor fekk,
dar fram i strien
mæ merkje han gjekk,
dao stoyrde han stongjæ
so hart han kunde
i bakkjen ne,
før han saig innunde.

Aa gamla sogo
ho saie so,
at Thord han stupte, .
men merkje da sto.
Aa solais mao endaone
dan kunna gjera,
so merkje fy framgang
i Norje ska bera.

Um mannen han sig'o,
 merkje da mao
 i Norje si jor
 so pao Stiklesta stao.
 Aa da æ da stora,
 aa da æ da glupa,
 at merkje da staor,
 um beraren stupa.

P. Sivle.

Mannen, so trefte Døuen.

190

Da va ai gong i gamle daga, at Døuen inkje hadde vo i Røundalæ pao aldre so lengje. Han skje ha helde seg mykje ni Vikjene dao. Endelæ kom han dao i hug Røundølene att'o og ai gong, aa so sette han ao vetla-jolafta aa vilde ta dai. Han vilde inkje aigaang lata dai fao njota jolagleo, fy han totte han hadde livt dai altfor lengje. Naor han kom ut i ai li, dai kadla Rustaliæ, dao trefte han ain Røundøl, so vilde pao Vangjen aa kjøpa seg jolabrennevin. Denne karen ga han seg i snakk mæ aa tok te aa frega aa spure, um dar va mykje gamle folk i Røundalæ, aa kva gara dai elste folkjæ vo pao. Mendo dai sto'o aa snakke um detta, gjore Døuen seg so stor'o, at han naodde teliks mæ busketoppo. »Nai, eg mainar du æ go te gjera deg so stor'o so du vil eg!« »Ja, da æ eg, ska du sjao«, sa Døuen; aa so gjore han seg so stor'o, at han naodde ratt upp i himmelsynæ. »Du æ væl gjedna go te gjera deg so liten so du vil og du?« spure Røundølen. »Ja, da æ eg,« sa Døuen. »Du va væl inkje go te gjera deg so liten, at du smotte ni jolakaggjen min?« spure Røundølen so forjaija, at da va so da gol i hono. »Tak tappen or, so ska eg prøva«, sa Døuen. Aa ja, Røundølen han tok tappen or kagga, og Døuen smatt inn. Røundølen va brennande snjaop'o aa draiv tappen atti kaggjen att'o. »No ska du fao bia«, mainte han, »dennæ jolæ ska du fao lata væ oss«. Aa so la han kaggjen uppunde ain hedlar, aa dar lout han liggja, te dess da rotna ait hol pao kaggjen, so Døuen fekk smetta utigjonom.

Ai stund før Døuen slapp ut att'o or kagga kom da ain kar or bygdene te Skjeples uti Røundalæ. Han trefte ain kar uti tunæ, so sto og øksa pao hesjatro. »Da va no væl kje so væl, at eg fengje hus hjao deko i natt?« spure bygdakaren. »Du lyt'o ga te han far; han set'o inni eldhuse aa turka kodn«, svarte hinn. Bygdakaren gjekk dao inn i eldhuse aa ba far hans um hus. »Han far set'o inni stovene aa spikka pao ait ljaosorv; du lyt'o ga inn og spyrja han«, svarte dennem. Aa ja, bygdakaren han gjekk inn i stovo aa ba far hans um hus og. »Du lyt'o spyrja han far«, sa dennem aa, »han set'o attante sengjahovda«. Bygdakaren lout spyrja han og, aa han svarte da sama so hine; han skje spyrja far hans, aa han laog uppi sengjene. »Da vett inkje arlais detta«, putla bygdekaren fy seg sjølvo. »Du lyt'o ga uppao ob'n og spyrja han far«, svarte dennem. »Ja, detta mao no væl væ dan siste«, tenkte han, aa so klaiv han uppao ob'n te hono og ba um hus. »Du lyt'o spyrja han far«, svarte gamlingjen uppao obnæ; »han heng'o i ait smetlahodn burt pao veggjæ«. Han maatte fulla ha todna i hop, han. Hjao hono fekk han lov pao hus.

191

Men dao Døuen slapp ut att'o or kagga, dao va da gut, so ruska pao uti Røundalæ. Han drap so mange tao dai gamlingo dar ut mæ ai gong, at Røundølene vo kje go te skarra likjæ aot kyrkjegaræ pao Vangjæ; dai loto grava dai ni ain haug pao Skjeplæ; dao va da Røundølene fengo seg ser kyrkjegar.

ØSTERDALEN.

Ulvedansen.

191

N. R. Østgaard

Ker længe dæ va at ei sov, dæ veet ei itte, men ei vakne mæ dæ, at bron' gjorde it røkk aa kaste se braatt tæ sien. Da va ei medt før Telhølen, der elva æ som traangest, aa der veet dø, bergjehamrann hæng saa høge aa svarte utøver paa baae sier, saa d'æ rugsamt, aa isen pla' au vaaraa vaale'en der, da elva gaar saa stri. Aa jau, da ei fækk opp auga aa saag mei ikring, saa kann dø tru, ei va itte i'samen; før paa alle le'er saa yre dæ taa graabein, ja ut-taa Telos'a kom der i ulvskre', som ingen ende tok, aa lenger næ mæ elven medt i vei'a sto in hop paa in ti-tolv stykkjyr aa liksom ville stænge, saa en itte kunne slæppe fram paa noen kant. Gampann vart da mæst førstyre,¹⁹² kann dø vaattaa, aa me' ei strævde aa faa stagge døm, saa tok graabeinhopen aat aa fluge aa danse, aa gjorde liksom in krinsil kring mei aa gampa', aa den ene flaug ette den are rundom ikring, aa krinsiln vart minder aa minder, saa tæ slut saa hoppte døm aa skaut sei mæst øver etteste lass'e, aa ei vente bare døm skulle kaammaa aa rive sond baade hestann aa mei. Aa itte nok mæ dæ, saa va dæ are hoper taa graabeina paa baae sier taa elven, som tok aat aa ule, aa den ulen han svaaraas fraa den ene li'a tæ den are, aa somme hadde grovt aa somme hadde kvelt maal. Ja da kann ei itte seie anna, en at dæ rann som is næ øver rygg'a paa mei, aa ei tøkte mæst luva løfte sei opp taa hugun; saa hjartrædd vart ei. Men enda hadde ei da saa mykjy hogs, at ei løste rep'e paa ettre kølkorgjen aa læt dæ hænge, aa saa tok ei Velt-svarten 'ti tōma aa slo paa aa skreek aat bron'a, aa saa gjekk dæ asta' beint mot ulvhop'a. Aa ja, dæ va saa vidt døm drog

sei 'tur vei'a, saa ei slapp igjønnonn; men hele hopen følge mæ, somme føre
aa somme ette aa somme paa sien, aa dæ gjekk i kutande renn næette elven.
Men lel kom døm da itte nemer hell rep'e rakk. Da vart ei sagte gla, kann du
tru, da ei endle' fækk sjaa dæ ljøste paa Telnæsa, aa da føst tok
graabeinhopen aat aa gje se att-ende.

N. R. Østgaard.

G U D B R A N D S D A L E N .

Til Sæters.

192

Edvard Storm.

Markje grønast, snjogen braana, fjell bli bert, aa louve sprett,
 murinykjyl staar 'ti dalom, kue se fæ eta mett;
 alt som livi bydja kreka, bjønner kjøm taa hie fram,
 utu fjose spring fornøgde ku aa kalv aa sou aa lam.

Alle fugle læt se høyre, tiur sit paa furukvist;
 kor, som kjenne att sin maakaa, syng mæ hogna: takk for sist!
 Blanda song 'ti fjelle joma, gouk aa røy aa jerp aa trost
 kappast um, kem best kann rope gle'e ut for slutta frost.

193

Sole skin paa aakerreinom, telan rettnaa burte æ,
 ølen æ 'ti være komin, plog aa horv lyt laagaast te;
 guten vele um hafellun, engje ska aa røjast naa:
 dæ betye for budeiun: bøling ska te sæters gaa.

Kome fena, kome, følgje, kom Gulldrople, kom Spelin!
 Ky aa kalve! døkk e føre vil 'ti sæterkvee inn;
 uta fare ska oss leva, busvein held oss fri for bjønn,
 kaa han inkje haanom frykta, frykta han budeias honn.

Feite grase ska døkk eta, drikke klaare kjelda te,
kor ein dag ska gjestbo vera, mat ska naa aat døkne kne;
døkk for vinters frost aa kalde, svelt aa hunger rett ska faa;
ingor hulder bære krytyr hell som døkk ska sia haa.

Mjolk aa rume, smør aa kjuke, ost aa kaa som forkunt æ,
mysu, slikt aa anna meire visst oss her ovfoldom fæ;
saa ska oss i somaar leva, tess dæ snjogen bli for sleim,
dæmæ vende oss aat bygden, fer mæ smør aa bøling heim.

Edvard Storm.

VALDRIS.

Ein skuledag.

193

Hallvard Bergh

Let uss no alle snøggast sjaa inni ei skulestogo ifraa sluttna'e taa heno aarhundra'e. Ei 30—35 bødñ ha ra'a se ikringo dæ lange borde, gjentudñ i benkji ovafere, o gutadñ paa bordkrakke; noko hengji uppi legun o dingle me føto, noko taa dei minste ha vaggla se paa slabenkløke, noko sita her, are kor dæ raaka. Alle kappast um o lesa fortast, o dei skrikji so illhervele, at d'æ oraa høyre manns maal i stogun. Skulemeistaren driv att o fram paa golve, svalla no eit ord ve sjølmann, so stend burtve stabbin o telgji paa eit grevskaf, no tala han ve kvemmennadñ o ungadñ, so tulle framve peisen, no driv han burtover te skuleungo att. Ser han noko so han kji lika, so glytte han uppte hono meistar Erik, so ligg brøye se so vi deruppaa skaaptake. Ve han held paa svalla ve kjerenge i huse um ei høne, so ha dømte aav nie lögbytta — eit vondt teikn —, slutta ein gut mæ lesingen o stille se te gjeva siemanne seno ei spretteklype paa nasin. Detta sjaa dei are o skjera i mæ ein skraslelaatt. »De dikka förbankele trøllskap de era, vilje de kji lesa de!« skrik skulelæraren, kjem sendand, tæ guten i hæddna o lugga baade uppete o nete, so haarlagdadñ fljøre. Alle lesa so dæ dura. Ein lang ein, so sit fremst paa bordkrakke o stabbla i kakjismun, synist væl dæ fell tungt o lesa so fort so dei are; istan før o halde se te dæ so staar, skrik han so høgt o so fort, han æ go te: »ko sieie du, ko sa du, ko sieie du, ko sa du!« Ress so dæ æ, stane alle dei are mæ ei gong før o høyre paa han, so lesingi hass høyrst lytt over heile stogo: »ko sieie du, ko sa du!« — »Jau, dæ ska e førtelja de dæ«, ropa skulemeistaren o gjev hono eit nakkedrag, so huvu hass klakka te

194

inni skaape. So ska han te overhøyrast. »Du—skaa—all—ik—ke—sjæ—sjæle«, stamma guten. »Synist du, du kann lekse di?« spør skulemeistaren. »Vil du svara me paa ein ting, Ola: ko lengji ha du meint de te vera hedning du daa? — Du lyt ta uppattlekse«. No gjeng han sviv att o fram paa gølve ei ri, set se burtaat peislæ te verme fótadn sene o mala se ei go snusnyse. Lite attimyljo glytte han burtaat borde, men lesinge gaar gøtt. Ress so dæ æ, renne tvo lange guta i luggen aat inan; ein krøkji se unde borde, ein bit siemannen sin i øyrestolen, ei tryaa fire sita gjeipe dæ ljøtast, dei æ go fere. Kvednahuslesinge stana; noko skraslelæje, hene kvine o kvinke. No lyt landverne kummederast ne taa skaaptake o gjere go tenist. Um 2 langvisartima les heile horge att, so dæ flyg tømpe i øyro paa dei, so inne era. Skulemeistaren trona i hægsete; han meistar Erik ligg frammæ hono. Ein stor massingsnusdaase staar paa borde. »Skulemeistar, skulemeistar, han Jyggjer spenne me paa knjøne!« kvinka ei gjente o truga se te graate ei par turra taare. Han Jyggjer faar no like før omaken sin. Gjenta synist dæ æ moro, at han faar høg; men han gleine stygt paa ho o løva hen' dæ, at ho ska ha dæ atte.

195

No tæ skulemeistaren te overhøyre ei gjente, so les i vangjilboken um Herodes den store. Daa ho ha stauka se igjøno lekse si, segji han: »no, unga, kunne de slutte mæ lesnæ ei stund o høyre paa me. Me sko ha uttydna dene rie, skjøne de«. Gutadn stikke bøkadn sene uppunde vesten, gjentudn gøyne sena i barme. Skulemeistaren skuva glasaugo uppaa skallin, sviv att o fram paa gølve o hosta o kremta. Te all slutt tæ han soleine te ords: »Kodan mann va han, den Herodesen? Han va — han va ein —?« »Ein Svenskji«, seie ein gut, so ha høyrte far sin skøy Svenskadn fælt mykji. »Nei«, svara læraren, »Herodes va kji or Sveri, men or eit lannskap, so ligge nemme ve; o hvad var dæ han gjorde?« »Han gjorde inkjinoko«, svara gjenta te. »Nei dæ æ sant dæ; han gjorde inkjinoko, taa di han va —, ko va dæ han va?« »Grannin aat Svensko«, svara guten atte. »Du daa, gapen, du kann halde kjafte di, e sporde kji de. Er det ingjin, so kann segja me, ko Herodes den store va?« »Kunge i Jødeland«, svara gjenta atte. »Ja dæ æ sant dæ, Marit, han va kunge i Jødeland; du lyt svara jamt du, so svara so gøtt. Ko va dæ no Herodes sagde, dei skull gjera?« Ungadn stire paa inan, unde borde, uppi take, dei sjaa hit o dit; men dæ æ ingjin, so æ go fere gjeta paa, »ko dæ va no Herodes sagde, dei skull gjera«. »At alle drengebørn so«

— hjelpe skulemeistaren te. »At alle drengbørn, so va over 2 aar gamble, skulde kastes i Nilen«, svara han Jyggjer. »Dæ va likeso gøtt, me kasta de i Nilen, tenkji e!« seie skulemeistaren. »Nei han sa — no ljøte de lye gøtt ette, ko e seie — han sa, dei skulde dræbe alle drengbørn, so va over 2 aar gamble.¹⁹⁶ Hugse de dæ no daa? Le me høyre?« Alle taka uppatt, dæ han sa. Feilen æ dæ ingjin so ser. »Ko va det taa Herodes?« Ingjin kann svara. »Hvad var dæ, han gjorde daa, meina e?« »Han gjorde inkjinoko«, svara han Jyggjer att. »Nei du ha rett i di, han slapp gjera noko, taa di han va kunge; men ko va dæ han gjorde lell? Før —? Han gjorde før —? før — —? Ko va dæ han gjorde, Marit, du pla vera so flink du«. Ho Marit o alle dei are grunne paa eit ord, so fyste stavilse æ »før« i, men »føre« æ dæ einaste, dei koma paa; o dei synast dæ kji høve skjele aa segja, at Herodes den store gjorde føre. Men han Jyggjer faar dæ te høve lell han. »Han hadde dei te kjøre snjøpløgen, ner dæ va fælt snjøføre«, svara han. »Du æ so ein snjøpløg du. Nei, Herodes gjorde førma—? førmas—? No, Marit, ner du hengji »tils« i ættre endin paa »førmas«, ko bli dæ daa?« »Førmastils!« »Dæ va bra, Marit. Førmastils! Daa Herodes sa, atte dæ dei skulde dræbe alle drengbørn, so va over tvau aar gamble, daa gjorde han førmastils. Hvad er det, so kallast førmastils? — Dæ æ mest kji ventand, de sko veta dæ; førmastils, dæ æ eit hart ord dæ; men vilja de høyre væl ette, ska e segja dikka dæ«. Han hosta o kremta o tæ soleine te ords: »ner du, Jyggjer, lægger ei hærv mæ tindadn upp o so klyv aav uppaa eit hustak o stupa de ni hærv, so gjere du førmastils«. Ungadn gjera store augo o tenkji, at Herodes laut vera ein harbalin kar, ner han gjorde slekt. »Kunne de no segja me, ko Herodes den store gjorde?« »Førmastils«, syngje alle paa ei gong. »O ko er det, so kallast so?« »Ner ein legg ei hærv me tindadn upp o so klyv uppaa eit hustak o stupa se te ni hærv«, syngje dei i munn paa inan. »Rigtigt, dæ va bra, dæ va gøtt; de blia glupe no«, svara læraren. »Slo han se kji ilt daa, daa?« spør ein taa smaaguto, so ha vaggla se paa slabenk-løke. »Kem?« »Den kungen so klauv aav uppaa hustake o stutte se nie den hærv, veit e«. Skulemeistaren ser paa han ei liti ri o svara: »dæ æ likast du tasla sta spør han, meina e«.

Hallvard Bergh.

HALLINGDAL.

Store-stime.

197

Før umkring hundre aar se'a va de helde ait stim paa Hamarsbøen i Kvislen, som de enno gaar ord um, aa som dai kalle store stime taa di, at de va innbe'e folk or alle reppo der umkring. Spelemannen aitte Lisabet-Per, aa va ifraa Aurland norda fjelle, aa han va slik ovkar te aa laate paa hardangfele. Daa han kom raisandes aa vilde te aa spela i dessa stime, for han over Hardangfjelle aa ut gjøno Ustedalen, aa daa han va komin so langt haim te som paa Tiurseggi, ai høgd myljo Kvislenn aa Lienn, so hoyrde folke omen taa felun hass radt te Hamarsbøen, aa dette ligg no væl ain fjordung fraa desse høgden. Men daa han kom paa Markehaugen, som ligg noko norda Kvisle, kunna dai skjele hoyre kort ævele veke i laatte hass radt te Hamarsbøen. Som han daa røkk fram paa tune, so sto dette fullt me folk, aa daa dailte de se te, noko paa laava aa noko inne i setustugun, aa spelemannen sto midt ute i tune aa let so høgt, at de hoyrdest skjele laatten paa baae desse stello, aa so tok daa sjølve dansarlyen te laiike se ette laatto baade paa laava aa i setustugun. Fyst tok umegde, guta aa gjentu, te aa danse, mæ fylgji aa laus-dans attimyljo; dette vara daa nokstund lengji ut paa naatte; men so toko baade gifte aa ugifte, unge aa gamle te danse alle ihop, aa jamvæl lensmannen, som budde paa desse garde, dansa i broken aa skjurtun aa ænsa kji, at han va halt. Ingjin orka lenger aa vera role. Inne i setustugun laag de endaa ai øldrug kønu; ho hadde paa se undestakken aa krafsa se or sængen aa tok tak i den aine sængjistolpin, aa so te aa le'a se ette laatto de likaste ho orka. Umegde helt paa dansa haile naatte te lengsto ut paa mørgonen dagen ette, aa dai hadde dansa so, at døggi sto utapaa

pløggo daires, aa sume hadde roynt se so ut, at dai orka inkji arbaie noko paa mangfelte viku.

Daa dette stime skulde endast, sae spelemannen: »no faa me inni stugu, me'a e fær laate skiljarlaatten aat dikka«; daa bar de aat stugun me haile dansarly'e, aa spelemannen sette se i hægsæte aa tok te laate, so at de dansa alt ihop, bord aa krakka aa grytu aa alt som laust fanst i huse. Dette va endin aat store stime paa Hamarsbøen, aa derette for kor haimatte te se. 198

Han Lisabet-Per gikk se se'a ne paa ain is aa blaiv, aa daa laag fela hass uppaa ise, men de klunka aa ljø'a se i henna endaa, daa folk komo te aa sokna han uppatte.

T E L E M A A L .

Kvenne-Karis vise.

198

(Selljorsmaal).

M. B. Landstad.

Aa der æ vent i Neslands kyrkja,
nær klokkunne gjeve dur:
der gjekk eg las fe gamle presten,
aa der hev eg stae brur.

Gud hjelpe den, som æ gamall!

Aa der æ vent i Neslands kyrkja,
nær folkje kallar paa Gud:
der hev eg fængje lagt ifraa meg
mi saaraste hjartesut.

Gud hjelpe den, som æ gamall!

Aa der æ vent i Neslands kyrkja,
Vaarherre hell disk aa duk:
gvor den einaste heilagdag
saa kjæm eg dæ ihug.

Gud hjelpe den, som æ gamall!

Dæ æ saa onaleg vera
der ein æ kjend saa væl:
dæ nye æ alstøtt mykje gillar,
d'æ kje daa mætar hell.
Gud hjelpe den, som æ gamall!

Presten han hev saa mkyje
aa røa fe kon smaa;
sæl æ den, som i denni væri
vil lye trutt derpaa!
Gud hjelpe den, som æ gamall!

Men aller lydde eg bære,
aa aller las presten saa greitt,
som i den gamle Neslands kyrkja,
den venaste nokon veit.
Gud hjelpe den, som æ gamall!

Der ligg han Olav jamsies,
aa der ha' eg tænkt meg te; —
der skaa dei ho Kari leggje,
der vil ho jarast ne.
Gud hjelpe den, som æ gamall!

Ei gomol kjering æ ille fari,
ho stend naa i vegjen støtt:
bære vera unde molli moka
aa faa dei tregunne bøtt!
Gud hjelpe den, som æ gamall!

Bære vera unde molli moka,
hell stande heran te spott:
unglyren fær daa raa seg sjave.
dei gjer alt saa umframs gott.
Gud hjelpe den, som æ gamall!

Eg totte dæ va tregalege
rive dæ skruve ne;
men der vekse naa sure eple
alstøtt paa gamle tre!
Gud hjelpe den, som æ gamall!

200

M. B. Landstad.

Hosleis uvenskapan kaam upp myllom katten aa honden.

200

Jørund Telnes.

I gamle dagar va katten aa honden dei beste venir; men saa va dæ ei gaang dyri skulle velja seg ein orførar. Dei treftest daa paa vegjen aa helsa paa gvorandre. Dei rødde daa fyst om ver aa vind, aa saa kaam dei te aa røa om vale ou: »hoke skaa me naa velja te orførar i dag daa?» spurde honden. »Deg tenkjer eg«, svara katten, »du æ ein trugjen aa grei kar, du æ den beste te aa føre ore, aa du æ ein kar som heve bein i nasanne!« »Hot skaa me daa mæ den skvakkebikkja, som d'æ inkje anna hell kjeften mæ, aa som æ alle sta framme aa høggl!« sa reven. »Nei daa va dæ bære aa stemme paa katten, dæ æ kar, som veit aa fara fint aa veit aa taka dæ paa rette maaten; du maa taka dæ paa same maaten, som naar katten skyt'e paa musi.« Han meinte nok helst seg sjav han. »Me vil kje hava nokon som gjæng paa husko!« svara bukkjen, »me vil hava ein, som gjæng beint aa manneleg fram. Lat kon taka hesten.« »Han konne vera bra nok«, sae honden, »dæ æ ein stout aa vyrsleg kar, aa der syner seg noko uta-paa haanom; men haanom lyt me hava te statsraad, han heve saa gott eit minne«. »Saa kann me taka grisen«, sae kyri, »dæ æ kar, som kann gjera flesk.« »Hu, hot skaa me daa mæ den grisen, som alstøtt skaa vera paa tverke!« sae honden. »Lat oss velja ikonnen«, sae souen. Han totte ou, at han lout seia noko. »Jou dæ skulle vera ein røseleg kar aa sende avsta, slik ein trusk«, sae hesten, »du ser naa dæ uta-paa haanom, at han æ kje noko.« »Ja seg inkje dæ!« sae bukkjen, »der æ meir i den karen hell mange vi tru, men han ber dæ inkje uta-paa seg, han æ lik oskefot, han æ jamvæl ein go diktar ou.« »Te verre va dæ«, sae kyri, »dæ skull' a bli mat av ou daa.« »De kann velja kyri«, sae grisen. »Dæ æ ei, som skynar paa maten aa veit aa nytt'n ut. Maten æ

201

vissa«. »Dæ noutehovue!« svara bukkjen, »her æ nok av dei, som berre liver fe maten aa rotar i jori«, han snitta inn paa grisen ou mæ dæ sama. »Bukkjen vi me velja!« sae honden, »han æ den beste tænkjaren!« »Hot skaa me daa mæ den galningjen, som inkje gjer anna hell flyg uppi bergji og diktar!« sae grisen. »Nei, lat kon velja reven.« »Høyr naa, naa æ han paa tverke atte!« sae honden. »Ja lat dæ bli reven«, sae skrubben. »Den reven!« sae honden, »nei mange takk, me kann naa fulla finne skikkelege folk likevæll!« »Lat kon velja souen daa !« sae jasen. »Ja souen«, svara honden, han va saa kjeftug'e han. »Den gosouen, han kann inkje svara fe seg sjav han, likt seg fe andre«. »Saa kann de velja skrubben«, sae reven. »Den skrubben, flaa-aren aa plondrefanten, dæ va rette karen ou!« tok honden i atte. »Men jasen daa?« spurde ikonnen, »han skaa daa inkje gjera mange mein!« »Jou den jasen!« svara skrubben aa homstra aa lo.

»Me lyt bli samse om aa velja honden«, sae katten. »Aa ja, lat kon dæ«, sae bukkjen, hesten, kyri aa souen.

Daa hengde reven paa rova aa skulka te siunne. »Kaam fyg mæ meg du!« sae han te katten. »Aa ja, eg kann saa dæ«, sae katten.

Som dei kaam inn te reven, sette han fersk fisk fram aa bou katten seta seg inn-at bore. »Men dæ va mann!« sae katten, aat saa han meste sprakk. »Du skaa bli orførar.« Daa kviskra reven te kjeriingji si: »dæ gjæng' a fe seg aa narre pus ou!« »Ja mæ fisk«, svara ho.

Som dei daa hadde ete aa stelt seg, rugga dei i vegjen atte. »Ja naa vi eg arbei fe, at du skaa bli orførar«, sae katten, »men hoke skaa eg naa faa mæ meg?« »Aa du æ nok kar, som greier deg sjav du«, svara reven, »men æ dæ so²⁰² te, at du vi gjera noko fe meg, so maa du gange te souen, honom fær du mæ deg, for han trur visst dæ æ like gott, hoke me vel. Skrubben fær du ou mæ deg, aa grisen æ eg naa sikker paa, for daa fær han vera paa tverke atte. Honden, den skvakkebikkja, synest eg naa me ikkje skulle velja.« »Nei dæ æ regtig sant dæ!« svara katten, »eg tænkte dæ regtignok ista, at eg lout stemme paa haanom; dæ æ saa rart mæ dæ, du veit me æ grannar aa goe venir, aa kanskje me konne kaama te gifte bon i hop ou. Men han tar naa sagte inkje faa vita, hoss eg stemde han; eg kann gjønne seia eg stemde paa'n.« »Dæ kann du gott dæ, aa saa skaa naa inkje skyldskap hell venskap gjera utslagje i slikt noko; der lyt ein gange etter sitt samvit!« sae reven aa tok seg attom øyrae. »Regtig saa«, svara katten aa slekte seg ikring kjeften.

»Træng du noko fisk,« sae reven, »saa kann eg gjønne laane deg eit pond saa længje.« »Dæ va regtig bra dæ«, sae katten.

Daa dei kaam dit, som tingje sto, gjekk katten kringom aa dilla paa rova aa samla stemmur fe reven. »Kann du inkje stemme paa reven?« sae han te souen, »han æ den klokaste aa visst den beste, me kann faa!« Daa hadde honden alle dei lyte, som te va. »Aa jou, me maa fulla ein hava, saa kann me liksaagott taka haanom som nokon annan,« svara souen. So gjekk katten te skrubben, ikonnen aa jasen, aa fekk dei ou mæ seg; grisen va naa færug mæ dæ sama han.

Paa tingje sat bjønnen aa va fut. Han ropa dei daa upp, ette som dei va gamle te, aa daa allesamen hadde stemt, reis han upp aa las: »vale heve fængje dæ utfall, at reven æ vald te orførar aa honden te viseorførar,« sae han. Daa blei honden vond aa tok te aa skjelle dei ut, men mest tynde han paa katten aa sae, som sant va, at han hadde late seg narre av reven fe fisk te aa agitere i vale. Daa blei bamse brakar vond aa jaga paa dynni alle i hop. Katten fyre, aa honden ette katten, aa grisen ette honden, aa kyri ette grisen, aa souen ette kyri, aa skrubben ette souen, reven inni hola, aa ikonnen²⁰³ uppi tree, aa bukkjen uppi bergje, der sto han aa gloste mæ langt skjegg, som ein anen spaamann. Hesten aa bjønnen kaam i hop aa slaast; dæ va gott fe hesten, han va gvass-skodd; han fleste panna paa bjønnen, saa han tok paa skogjen. Hesten sprang bort ivi vollen aa kneggja aa bles aa bar seg, som han va galen. Jasen, stakkar, blei skamskræmd, han tok te jasavørjo; allebest han sprang, saa sette han seg te aa lye, saa te springe aa saa te lye atte, aa dæ heve han halde paa mæ heile tii sea.

Jørund Telnes.

Skyttaren i fjølle.

Jørund Ternes

Der stend tvo kinn i saa frisk'e glo
 uppaa fjølle,
 aa purpur breier seg ivi snjo
 uppaa fjølle.
 Der stimar rupa saa mjuk aa gvit,
 aa vesle pus onde buska sit
 uppaa fjølle.

Der fer ein skyttar som pil avsta
 uppaa fjølle.
 Aa rifla smell'e, aa han æ gla
 uppaa fjølle.
 Saa høg æ himlen aa klaar aa fin,
 aa solgull drys, aa som sylve skin
 heile fjølle.

Her frous bort eple, her frous bort konn
 onde fjølle.

I byen skrik'e den soltne tonn:
 »vilt fraa fjølle«!

Han skyt'e rupur, han skyt'e rein,
 aa jasar snorar han meir hell ein
 uppaa fjølle.

Daa kvellsol lae sin roue glans
 ivi fjølle,

der rann ein skyttar me rupekrans
 ne fraa fjølle.

Igjennom ruta der lyste ell.

»Aa guskjelov, naa kjæm far i kvell
 heim av fjølle«!

204

Jørund Ternes.

Vaar.

204

Jørund Telnes.

Høyr, dæ knepp i laasen!
 Husk utav baasen!
 Louve sprett i aasen;
 der durar fossen fri,
 der stend'e blomen bli,
 aa grase dæ grøne.

Vaarklokka timar,
 aasanne glimar
 aa hjuringjen rimar.
 Fuglann borti holti kve,
 goukjen gjel saa vent fraa tre,
 aa huldri gjæng aa lokkar.

Soli skin i min gar,
 soli skin i din gar,
 aa orm seg i tuva ringar,
 fløyta vent fraa skogjen læt,
 saa han stend i doggji græt,
 aa bekkjen gla seg svingar.

*Jørund Telnes.***Daa me va smaagutar.**

204

Jørund Telnes

Der stend eit tre i min faers ton,
 som blikar mæ louve paa:
 kringom dæ me sprang som bon
 aa bygde husi smaa.

205

Ennaa eg minnes saa ven ein vaar:
soli paa fjøll rann upp;
byljo ho rulla mot straandi klaar,
aa fuglanne saang i topp.

Staren han kvittra paa stogutak,
pus laag paa hella lat;
erla i tone hoppa spak,
aa skjeri paa spiren sat.

Mor ho sat i svolegang,
kinna paa romen sin;
kringom me mæ boganne sprang
aa skout gjønom laavedynn.

Liten bekk innmæ stogo renn
— han enno mi vise kann —:
der sette eg baate sag aa kvenn,
aa seila te Engelland.

Kringom husi grøne eng
bylja mæ blomar smaa:
dei rosutte fivrell mæ gull paa væng
me der ville fange aa sjaa.

Av siljukvist me fløyta skar,
aa lu me flette av or.
Fraa skogjen me bær i skrukka bar
heimatt te far aa mor.

Jørund Telnes.

Fatikmannen.

205

Sigurd Telnes

Naar eg te rike folk kjæm inn
 aa be om mat aa faa,
 eg fær te svar: »nei mannen min,
 her fer saa mange naa!»

Her lakkar alt mot myrke kvell, 206
 te næste gar eg gjæng;
 men titt dæ sama svare fell,
 naar der eg be om sæng.

Ein fatik fagnar fatik best
 i vesle hytta si.
 Han tek imot meg som ein gjest,
 naar dæ mot notti li.

Eg Lasarus kjæm titt ihug
 i all mi nou aa spott.
 Om tii her æ tong aa drug
 te slutt dæ bli full' gott.

Sigurd Telnes.

Spilemannen.

206

Sigurd Telnes

Naar eg paa sjave-meg tek te tvela,
 eg stiller strængjen paa haringfela.
 Om hjarta bankar i tonge slag,
 dæ stilnar av fe gvort bogadrag.

Naar eg æ plaga av tonge tankar,
 som tyngjer hugjen som torebankar,
 eg kivlemøyann paa strængjen slær, —
 ei byr fraa bringa gvor tone ber.

Eg lærde slaatten daa eg va liten,
 naar far han spila, eg sat forviten;
 si glæe stond aa si tonge sut
 mæ taarutt ouga han spila ut.

I haringslaatten æ skrivi sogo
 om gamle fedrar i ljaarestogo.
 Dæ friske, trufaste hjarteslag
 ligg att i slaatten den dag i dag.

Sigurd Ternes.

Fløyta i skogjen.

207

Hallvor Lie

(Maal fraa vestre Telemarki).

De va naa tileg om morgoen,
 skogjen han sto o gret,
 o taarine tippa av kvisto: —
 han hørde fløyta let.

Selja lyfte paa louve sine
 o lydd' ette fløyte-ljo;
 »sælast æ eg, som hev slikt baan,
 av trene i skogjen gror«.

Bjorkje bjarte paa krona briska,
 fuglen av kvisto fouk
 o saang so vent om sol o somaar;
 men fløyta dei alle strouk.

Bjønningen sette seg ne i bakkjen,
 der han gjekk o aat:
 »baanegraaten æ ven o høyre,
 men venar æ fløyte-laat!«

Ikkoni oto reii kjikka,
 o smatta o lo so smaatt:
 »naa høyrer eg fløyta! Bonne mine,
 ho tullar so ven ein slaatt«.

Jasen mæ sine øyro lange
 stansa ou i sitt sprang;
 »naar alstøtt fløyta i skogjen let,
 daa blei ikkje vetren lang«.

Halvor Lie.

Vaarvers.

207

Hallvor Lie.

Bekken susar, snjoren braanar,
 langt upetti heie taanar.
 Somaarshimil alt her blaamar.

Grasi gror paa gamle gronnar, 208
 fuglen syng i holt o ronnar,
 vaaren prisar mange monnar.

Vesle guten fløytur skjer'e,
 skjere straa ti reii ber'e.
 gjeite vi i fjølli vere.

Hallvor Lie.

Ein somaardag.

208

Hallvor Lie.

Yvi baa fjøll og fynni
sole blænkjande skin'e,
tykke torebankar
tanar toppane sine.

Skuggar fer yvi bygdo,
vinden i skogjen tusar,
louvi blikrar o glitrar,
æane sakti susar.

Aakren o engje bylgjar,
blomen stænd'e ruggar,
fænaaren ligg'e hæser,
kyne søkjer skuggar.

Fuglen kvitrar paa kvisto,
homlune surrar i engje,
o fivrelle blome-midjom
flaksar mæ sine vængjir.

Hallvor Lie.

Paa heie.

208

Hallvor Lie.

Eg for meg eigaang yvi den hei,
Der va so kalle grustir ;
vinden hivde vængjine sine
so haagt yvi røys o rustir.

Eg for meg eigaang yvi den hei,
o ville dei dyre skjote,
vinden baksa i kvorjom buskjen,
so stikkur o stuvar rjote.

So tok de ti drive av himils sky,
o bjørkar o buskar bugna.
Rjupa sat i snjor paa skarvi,
de va kji hennar ti hugna.

Jasen skolv so saart i sitt skinn, 209
o saag seg vie av holo:
»o gjøv' eg ha havt meg fuglevængjir,
so ha eg fokj' ette svolo«.

So tok de ti drive so oppeleg,
de tottest o' himilen strøyme;
ve o tre ne i snjoen krabba,
dei ville seg helle gøyme.

Hallvor Lie.

I Hjuringskog.

209

John Lie

De lei framette, o Hermod o Signe lout gjæte nokle heim-ky o
smaakrettur, som inkji skulle sendast at lang-heie.

Der va store skogliar, mest graan mæ noko fure imidjom. Grænane sto
der mørke o aalvorskelege mæ langt lavskjegg. Paa graan-leggjine ha toti ut
harpeis o kvoe-dropar; fyst sole skjein paa dei, glima dei som gull. O dei
store langleggja gulberkte furune, mæ den halvronde krusen i toppen, som
dei rugga so stolt paa, ville, som gille harnisk-klædde riddarar, snoudt sjaa
ne paa all mugjen av smaaskog ve fôtane sine. Some einerar bou fram store
duskar blaa ber for o faa lov ti o vera ti, are sto so sinna paa desse stolte
furune, at dei nous gult, so de druste. Store lægar av graan o fure laag o
længta ette dei gamle dagar, daa dei va herrar i skogjen, so dei groddest yvi

mæ mose o lav. Hist o her gamle hole tre, utta merg o bork o bar; men sto likevæl o ha alli briska seg større; »o nei for maal mi heve! mi æ daa dei beste likevæl«, tænkte dei, fyst hakkespettine tromma paa dei, so de svara i skogjen. Gamle stuvar, skrukkutte o brænde, yvigrodde mæ mose i onderlege figurar, sto o vrængde ougo o rekte tonga ut at all den andre livandes skogjen; dei va daa ti ennaa paa ein maate, vrene o vraange.

De brydde den are skogjen seg alli om, men voks o va gla. O gla-aste va dei, fyst vinden ylte o tok tak i dei som 'n ville rive dei ikoll; daa voks o smoug²¹⁰ røtane i grus o stein; dei kjænde dei fekk støare o støare tak i gronnen ette hvor storm'e, som for yvi dei.

For eit liv, der va i skogjen! Der flaksa o fouk terar o røyar, ørknur o orrar, hjarpar o rjupur; hakkespettine tromma, skog-skjerane trætta o slost iblandt, so kaam ei ørn av o ti o slo ne, o der vart stilt som naatte. Men snart bar de i atte, o alle smaafuglane saang o arbeidde for bonn o makje.

Heile skogjen va som eit æventy, tottest dei. Signe sat titt o fortaalde æventy; han ha alli høyrte æventy fyrr'e; o dei tottest dei saag de altsamen livandes omkring seg. De va moro, men de gruste i dei; trolle skreik o greip ette dei. O! d'æ bare regn-spyta, ho ventar regn! Hell de va denne store greine, som lea paa seg. O so lo dei so gott.

Upponde fjelle, der va ou moro; der blømde roun o hegg'e, der anga selje o bjørk. Dei bygde smaa hus av stein'e, stasa dei upp mæ louv o blomar, der budde dei; de va garane deires. So i beste moroe kaam Kolbjønn, den store svarte honnbukkjen, o gjore seg tigue i louve o blomane deires. »O ditt stygge beist! vi du lat' vere!« Men dei vart hellest inkji so mykji sinna paa bukkjen; han va so lögleg'e, gjekk paa tvo bein o gjore hallingkast, plent som Olav Gullsme, den beste dansaren i bygde.

So skar dei seg fløytur o tulla so vent, at kreture sto o langlydde. O bjøllekyre o bjøllejeite rugga paa hovui, so bjøllune klaang, dei ville ou vere mæ i spili.

Attom liane o fjelle byrja heie mæ flæ o fly. Der va væl lett o friskt o ande. Laage fjellristir mæ steinar som store hus uppaa, goe grashaddir, vene kvævar mæ yvi dei tjuge stakks slaattur samteigt, so flottir mæ smaa bekkjesikl o vene tjønna, som spegla av den blaa himilen mæ dei smaa kvite skydottane. Der vakte fisken, o smaabylgjune krulla seg i ringar utyvi, der kakla ændar o lom, saamde o dukka onde.

So konne dei stande lange stondir o kaste smaa tonne steinflisar, for o sjaa ²¹¹
kven konne faa dei ti o hoppe o fljote længst'e burtyvi vatni.

So vent som de va, fyst buskapen gjekk roleg o fint burt i grasdekkane.
Daa ha dei goe stondir, o tralla o saang. Javnar sette dei seg daa ti eta av
nista si. Somti fann dei paa de o va gjestir hjaa hinanen. Den eine kaam daa
langreisandes burta eit holt hell ein stor'e stein'e, den andre bou mat o
drikke. Dei spurde ette, hoss folk livde der heime, om nokon nyss ha døytt,
om nokon sille gifte seg. O, som dei va aalvorskelege o lest vera vaksne o
mykji ti folk!

Men de va kji allstøtt bare moro o gjæte. Fyst sole skjein for varmt, o
allslags av-aat elta kreture, maatte dei springe, so sveitten rann, o teven
brann i halsen for o halle dei ihopes. Hell fyst regni slo, o dei sat frosne o
gjenomvaate o kurde som fuglar i bur. Daa va de kji stor'e moroe, o daa
vart dagane lange.

Somti tuttra daa Signe o saang:

I regn o uveir, i vind o væte,
daa æ de langsamt o gange gjæte,
mæ frosne hændar o vale taa,
æ dagen lang, so de leitar paa.

Men verst'e, fyst dei ha gjætt burt noko av buskapen. Dei sprang huva,
leita, gret den dagjen lang, o kvellen kaam inkji mæ kvile.

John Lie.

Houston.

211

John Lie

De houstar, eg ser yvi bygde ut,
d'æ ousleg o sjaa yvi li o nut.
Aakrar o vollar æ kvite o graa,
louve æ bleike, o dei æ faa.

Vinden hev rivi o sopa burt,
 paa halvnakne greinir æ stilt o kurt.
 Fuglar, som saang onde grøne bla,
 mot su hev fokji i røkk' o ra.

Vinden yler mæ villande mot,
 skogjen voggar paa sterke rot.
 Der fyk'e orrar, terar o røy
 fraa li ti li yvi myr o hei.

212

Snart seiste louve hev drosi av,
 o breitt seg lognt yvi blome-grav.
 Men knuppen blondar o teke rost
 o drøymmer om sole i kuld o frost.

Graan o fure dei stænd'e troust,
 bari, de sit kji som louvi loust. —
 So æveleg grøne tre i nor
 mi heve, trass i mi hev rim o snjor.

Is yvi tjønnar o votn hev seg lagt,
 men kulden mæ Rjukan fær ingjo magt.
 Trass sno o is'e han gjer seg rom
 o drys yvi skogjen sitt kvite skom.

I fjelli lyser de gult o bleikt,
 fjellgrasi voggar i vinden veikt.
 Utyvi bergji krans ette krans
 av isjoklar glimar i solarglans.

Vetren snart kjæm mæ sitt tjeld av snjor
 o sveiper de lognt kringom skog o jor.
 Han voggar i elsk si jor uppaa arm,
 han frys'e sjav, men held henne varm.

John Lie.

Ivar Elison.

212

(Gamal kjempevise; fraa Mo).

Ivar bleiv i skulen sett'e,
 o stille han lære i bok.
 Far hass blei mæ vaapno vegjen,
 de boust inkji fyr'en bot.

Ivar bleiv i skulen sett'e,
 o lære i bok han stille;
 so sko prestar o lærde mænnar
 gange i skulen gille.

213

Ivar gjæng'e paa leikvodden
 o kasta sopp av hændi;
 der blaana, som der liti kaam paa,
 der styrmde slett inkji kvændi.

Ne so settest dei kniktane,
 daa blei dei honom vreie:
 »de va sømri sin fairen hevne
 hell gjeva kon hoggje fleiri!«

Ne so settest dei kniktane,
 so mange som dei vaare:
 »de va sømri sin fairen hevne
 hell gjeva kon hoggje saare!«

De va Ivar Elison,
 han sette se haand onde kinn,
 so gjekk han seg i stei'stoga
 fyr sæle moere inn.

»Høyr du de, mi sæle moere,
no spyr eg deg av sonno:
hori heve de min fairen vorti,
mæ eg sko' i blygslo stande?«

So tok ho upp den sylvesoppen,
ho gjorest i kinne bleik'e:
»denni agta din sæle fair'e
deg ti baaneleikur.

Fljote folen paa stadde stænd'e,
no fedder han fakse graa:
han hev alli vor' skormæitt'e,
si' fairen din falt ifraa.

Skjurta hæng'e paa stei'veggje, 214
ho æ oto bloe dregje,
ho hev alli vore kome i,
si' din sæle fairen blei vegjen.«

»Høyr du de, mi sæle moere,
hot eg deg bea maa:
maa eg meg at kyrkja i morgo,
min fa'isbanen sjaa?«

»Du maa deg inkji at kyrkja i morgo,
de kann deg inkji søme,
uttass du heve de le'i mæ deg,
at du tar 'kji onda røme.«

»Høyr du de, mi sæle moere,
no spyr eg deg av tru:
kven æ av mine kynningane,
som du beste trur?«

»Du tek'e mæ deg Pær o Jon,
mine systesonir tvei;
her æ ingjen av dine kynningane,
som eg trur bet' hell dei.«

So stigo dei paa hestane,
dei systrongane tri;
Ivar snuddest i borgele'i:
»du liv væl, mo'i mi!«

De va daa ho Eli fruva,
daa snudde ho seg mæ graat,
ho gat inkji sin sonen svara,
so voks hæna sorg imot.

Inn so kjæm'e den smaadrængjen,
seie han der ifraa:
»her kjæm ein gangare her i garen, 215
o mannen han sit'e paa.«

»Fulla kjænner eg gangaren,
men inkji den, 'o rei.«
»Æ de kji Ivar Elison,
æ kaamen o' skula heim?«

Uti so bonde dei gangarane,
o sjave so ginge dei inn;
so blilege helsa Ivar onge
paa fa'isbanen sin:

»Heil site du, idde Hermo,
alt onde ditt gulle haar!
Mon du noko konnig vera,
kven min fairen vaag?«

»Jou, fulla mon eg konnig vera,
kven din fairen vaag;
de gjerest so gomol'e gjelle greie,
o seint sko du 'a faa!«

De va Ivar Elison,
han va daa so nyt ein svein:
»me vi okkon ti kyrkje rie
o tala kji om de mei!«

Hermo tala ti sine monno,
han onte dei inkji væl:
»me rie paa skogjen ette dei
o slaa dei adde ihel!«

De va Ivar Elison,
han glaapte seg att ivi hær:
»no ser eg min fa'isbanen,
no kjæm 'en mæ si fær.«

Ivar tala ti sine monno,
ti systrongane si':
»kvaare sko me onda røme,
hell me sko manneleg bie?«

216

Ti so svara dei systrongane,
Pær o so han Jon:
»me vi inkji onda røme,
me vaaga daa paa den von!«

Mot rei Pær prestsonen,
daa hoggji han ti av vaai,
han hoggji tvaa av tverrom hesti,
dei dutte doue baai.

Ivar svær o' sliro dreg'e,
 han hoggji ti av avli,
 han kløyvde skjollen o ringebrynja
 o Hermo alt i navli.

So glæe so rei dei systrongane
 av øveskogjen heim;
 atte saate dei saara seks
 o vakte yvi doue sjou.

Om so tala Eli fruva,
 daa ho saag sin sonen bløe:
 »de ha' vori bæri heimi seti
 hell douesaare grøe.

Gud forlaate deg, sonen min,
 du sat inkji helle heimi!
 D'æ bæri vera bloug'e hell øbboen,
 helsa æ go o gøyne.«

»Du tar' inkji, mi sæle moere,
 bera fyr meg kvie;
 de blei kji min minste fingjen saara, ²¹⁷
 so vann eg i detti stri.«

Eli gjekk i stei'stoga,
 blanda ho mjø i vin;
 de bar ho i høgelofti
 ti systrongane tri.

Droumkvæi.

217

(Gamal kjempevise).

Vi du meg lye, eg kvea full kann
om einkvon nytan drængjen —
alt om han Olav Aasteson,
som heve sovi so længje.

Olav han va i vokstro ven'e,
han va som ein siljutein'e;
fair o moir ont' 'om væl
fraa de han kaam i heimen.

O de va Olav Aasteson,
Som heve sovi so længje.

Olav han va i vokstro ven'e
han va som ein siljuronni;
fair o moir ont' om væl,
fraa de han tala konne.

O de va o. s. v.

Han la' seg ne om joleftan,
sterkan svevnen fekk;
vakna kji fyrr om trettandagjen,
folkji aat kyrkja gjekk.

O de va Olav Aasteson,
som heve sovi so længje.

Gamle mennar o onge,
gjeve attegoume,
mæ han Olav Aasteson
tele sine droume!

218

Eg kann noko av kvorjom,
derfor tikjest eg fro;
eg va laange i molle moka,
ha' eg tott den douen go.

For maanen skin'e,
o vegjine fell'e so vie.

Eg hev fari yvi vigde vatni
 o yvi djupe dalar,
 høyrer vatn o ser de inkji,
 onde jori so maa de fara.

For maanen skin'e o. s. v.

Eg æ so trøytt'e av felmo,
 o enno so maa me brænne,
 høyrer vatn aa ser de inkji,
 onde jore so maa de rænne.

For maanen skin'e o. s. v.

Inkji kneggja soten min,
 inkji gøydde min hond,
 inkji gol dei ottefuglan';
 de tottest meg vera vondt.

For maanen skin'e o. s. v.

Kjæm eg meg at Gjaddarbroe,
 ho hæng'e so høgt i vinde,
 ho er all mæ jønne slegje
 o soum i kvorjom tinde.

For maanen skin'e o. s. v.

Eg heve fari Gjaddarbroe,
 ho ligg'e so høgt i vinde;
 gulli æ ette stroumo lagt
 o soum ette kvorjom tilje.

219

For maanen skin'e o. s. v.

Eg heve gjengji Gjaddarbroe,
 ho æ inkji go o gange,
 bikkja bit o ormen sting,
 o stuten stænd o stangar.

For maanen skin'e o. s. v.

Bikkja bit o ormen sting,
o stuten stænd o stangar,
der slepp ingjen yvi Gjaddarbroe,
som feller domane vrange.

For maanen skin'e o. s. v.

Eg va meg i annheimen,
ingen der eg kjænde;
der saag eg atte sæle gullmor mi
mæ roue gull paa hændi.

Maanen skin'e,
o vegjine felle so vie.

Der kaam fære sonnanti,
de tottest meg vera best,
fyri rei sankte saale Mikkjel,
han rei paa kvitan hest.

Tonga talar,
o sanning svarar paa domedag.

Der kaam fære sonnanti,
ho tottest meg vera traas;
fyri rei sankte saale Mikkjel,
o luren onde armen laag.

Tonga talar o. s. v.

De va sankte saale Mikkjel,
han bles i luren den lange:
o no sko alle synde-saaline
fram fyr domen stande!

Tonga talar o. v. v.

Men daa skolv alle synde-saalne
som ospelouv fyr vinde,
o kvor den — kvor den saal der va,
dei gret fyr syndine sine.

Tonga talar,
o sanning svarar paa domedag.

Gamle mennar o onge,
dei gjeva attegoume!
de va han Olav Aasteson,
no hev 'en taalt sine droume.

Statt upp, Olav Aasteson!
du som heve sovi so længje.

(Etter Landstad: Norske Folkeviser).

ORDFORMER.

Namnord.

221

Han.

Eintal

ein dom — domen
ein ende — enden
ein sumar — sumaren
ein saud — sauden
ein øyk — øyken
ein dreng — drengen
ein fot — foten

Fleirtal

domar — domarne
endar — endarne
sumrar — sumrarne
sauder — sauderne
øykjer — økjerne
drengjer — drengjerne
føter — føterne.

Som saud gjeng: gjest, gris, led, lem, lut, mun, rett, sed, stad, ven.

Ho.

Eintal

ei bygd — bygdi
ei rot — roti

ei elv — elvi
 ei vise(a) — visa
 ei vike(a) — vika
 Fleirtal
 bygder — bygderne(a)
 røter — røterne(a)
 elvar — elvarne
 visur(or) — visurne(orna)
 vikur — vikurne(orna).

Som elv gjeng: aar, byrd, grind, heid, helg, herd, kleiv, myr, møy, reim, sild, sæter, vik, øks, øy, og alle ord som endar paa — ing (kjering, kjeringar).

Det.

Eintal
 eit aar — aaret
 eit eple — eplet
 eit barn — barnet
 eit auga — augat
 Fleirtal
 aar — aari
 eple — epli
 born — borni
 augo — augo.

Som auga gjeng: øyra og hjarta.

Gjerningsord.

222

Notid Fyrrtid

finna eg finn (me finna) eg fann (me funno) eg hev funnet
 detta - dett (- detta) - datt (- dotto) - - dottet
 kveda - kved (- kveda) - kvad (- kvaado) - - kvedet
 sitja - sit (- sitja) - sat (- saato) - - sitet
 bera - ber (- bera) - bar (- baaro) - - boret
 bita - bit (- bita) - beit (- bito) - - bitet

njota - nyt (- njota) - naut (- nuto) - - notet
 fljuga - flyg (- fljuga) - flaug (- flugo) - - floget
 fara - fer (- fara) - foor (- foro) - - faret
 taka - tek (- taka) - tok (- toko) - - teket
 slaa - slær (- slaa) - slo (- slogo) - - sleget
 blaasa - blæs (- blaasa) - bles (- bleso) - - blaaset
 faa - fær (- faa) - fekk (- fingo) - - fenget
 graata - græt (- graata) - gret (- greto) - - graatet
 halda - held (- halda) - heldt (- heldo) - - haldet
 hanga - heng (- hanga) - hekk (- hingo) - - henget
 lata - let (- lata) - leet (- leto) - - latet
 laata - læt (- laata) - leet (- leto) - - laatet
 telja - tel (- telja) - talde - - talt
 dylja - dyl (- dylja) - dulde - - dult
 setja - set (- setja) - sette - - sett
 døma - dømer (- døma) - dømde - - dømt
 lysa - lyser (- lysa) - lyste - - lyst
 kasta - kastar (- kasta) - kastad(e) - - kastat
 tru - trur (- tru) - trudde - - trutt
 eiga - eig (- eiga) - aatte - - aatt
 hava - hev(e) (- hava) - hadde - - havt
 turva - tarv (- turva) - turvte - - turvt
 vera - er (- ero, era) - var (- vaaro) - - voret
 verta(d)- vert(d) (- verda) - vart(dt) (- vordo) - - vortet (vordet)
 gjera - gjer (- gjera) - (- gjorde - - gjort
 totte - - tott
 tykkja - tykkjer (- tykkja)
 (tykte) - - (tykt).

Pronomen.

223

Eg (ɔ: jeg) du han ho det
 meg deg honom henne det
 min mi mitt din di ditt hans hennar
 me (ɔ: vi) de dei
 oss dykk dei(m)

vaar dykkar deira
 annan onnor anna(t)
 einkvar eikor eitkvart
 ingen ingi inkje
 nokon nokor noko(t).

Bygdemaal.

Namnord. »Ein dom« heiter i nom. sing. fleire stader ein dom'e.
 »Domen«: sume stader domin. »Ei vise«, fleire stader ei visa; »ei vike«: ogso ei veka elder viku, vuku. »(Den) visa«: ogso visaa, viso; »(den) vika«: ogso veka, viko, vukua. »Bygdi«, »roti« heiter sume stader bygde, rote; bygde, rota, bygda, rota. »Aaret«, »eplet« for det meste aare, eple, men sumestader aari, epli. (V. Telemarki).

Mange bygdemaal brukar dativ i eintal: dom'i (dom'e, dom'a); enda; i desse leikje (i denne leg); bygdem(ne), visum(ne); aare (aara).

I nom. plur. fell ofte r'en burt; doma, visu for »domar«, »visur«.
 »Domarne« heiter: doman(n)e domann elder domadn; »bygderne(a)«: bygdin(e)(a) bygdidn; »visurne«: visun(n)e, visunn, visudn. »Aari«, »epli« heiter sume stader aare, eple; aara, epla (som sterkt fem. sing).

Dat. plur. i alle kjøn endar paa om, o elder aa: domom, domo, domaa; visom (o, aa), aarom (o, aa).

Um ymse former for personlege (og possessive) pronomen sjaa ordlista.

Gjerningsord. Infinitiv ender 1) paa a: drøyma, gjera; 2) paa e: drøyme, gjere; 3) paa e, naar rotvokalen er lang, drøyme; men paa a, naar rotvokalen er stutt: gjera (elder med tiljamning gjaaraa). 4) utan endevokal: drøym' (drømm').

Indikativ. a) »Eg finn«: flr. st. eg finn'e, (finn'er).

»Eg dømer« fl. st. eg døme.

»Eg kastar« - - - kasta.

b) »me fann« - - - me funno el. funne.

»me kastad(e)« heiter me kasta.

c) »Eg hev funnet« e. h. funne (funni).

»eg hev kastat« - - kasta.

Konjunktiv. (I Præsens vanleg ynskjande: han gjeve, fylgje, verje, sjeldan medgjevande: det vere som det kann). Imperf.: »fengje eg hus, so vore det væl«.

Sjaa elles I. Aasen »Norsk Grammatik«.

Ordliste.

15

[(er) elder (ar) etter eit ord vil segja, at ordet er verbum og endar i notid paa er elder ar. Impf. tyder fyrrtid, m. etter eit ord tyder hankjøn, f. hokjøn og n. inkjekjøn. (bm.) tyder at ordet er bygdemaal.]

adde (bm.) = alle.

andver = andvedr n. modvind.

arlais (bm.) = annleis = onnorleides.

attegoume (bm.) = attergaum; gjeva a, være opmærksom.

augneleite = augleite n., synlig omkreds, synsgrændse.

augnesyning f., fremvisning, »fremsyning«.

auk m., forøgelse.

avbytt, delt.

avdjup n., afgrund.

avgang m., levning, overskud; »det er skam i skorten og æra i avgangen«: det er skam at have tillavet for lidet, men ære, at der bliver noget tilovers.

avla(ar), frembringe, producere; »etter avlar kjem øydar«: efter en som samler kommer en som forøder.

aa = paa.

aaføre n., anledning.

aathuga(ar), give agt paa; til aathugande fyr : til mærke for.

aarrøde n., samtlige aarer, som hører til en baad.

beid, impf. av bida, være til, existere.

bet, beri (bm.) = betre.

binne = birna f., hunbjørn.

blankkyrnt, blankkornet.

blaa m. blaa farve.

bonn, bon, bodn, bød n. (bm.) = born.

brevsendast, brevveksle.

brotsmann m., forbryder.
 bydje (bm.) = byrja, begynde.
 baa (bm.) = baade.
 dikkon og døkk (bm.) = dykk.
 dikkons, dikka, dekan (bm.) = dykkar.
 dog = døydde.
 dørskid n., dørplanke.
 eiende n. = eigind, spire.
 eiga(ar), skylde.
 einlitt = einlita, ensfarvet.
 eislistes (bm.) = inkom, ene og alene, kun for en tings skyld.
 endaone (bm.) = endaa.
 faure seg av, liste sig afsted.
 faaviting m., tosse.
 fe og frægd, rigdom og ære.
 felm m., forfærdelse.
 fjaking f., skynding, tumling.
 flesja (impf. fleste), flænge.
 fløyg, vel forsynet.
 forfaring, f., undersøgelse, erfaring.
 forjaija (bm), lysten paa, ivrig for.
 forkunn, lækker, velsmagende.
 forvitenskap, kuriositet.
 fridd f., skjønhed.
 forøven, bly, undselig.
 fro = frod, vis, klog.
 furdur, forunderlige ting.
 fy (bm.) = fyr, for.
 fygje (bm.) = fylgja.
 fyndeheimen (bm.); i f. i gamle dage.
 fynni (bm.) = finne, firne, vildmark.
 fyreenden; i. f. i spidsen.
 fyst (bm.) = fyrst, naar.
 fæ (bm.) = fær, av faa (fær, fekk, fenget).
 gat av gjeta (gjet, gat, gjetet), omtale, formaa, magte.

Gauksto, Gaustad fjeld.

gjerast (bm.) blive; »de gjerest so gamal'e gjelle greie«: det blir en gammel gjæld at betale.

glims m., glimt.

glossa(ar), klarne, fordele sig.

grivla(ar), grene sig, brede sig; »grivlad seg burtetter«: slyngede sig bortover.

grivle f., vid forgrening.

grornæm, spiredygtig.

grustir (bm.) »der va so kalle grustir«: koldt barskt veir.

gvor (bm.) = kvar.

gynsa(er), skotte, skjele.

hadd (bm.) = hall skraaning.

hafelle (bm.) = hagfelle f., skigaard.

handflj, overgive i ens hænder.

haure (bm) = hørde.

haatt m., lader, art, egenskab.

herkemuge m., pak, pøbel.

herma(er), gjengive, citere.

hjadla(ar) (bm.); »skoddæ hjadlar seg«: løfter sig, letner.

hjuring (bm.) = hyrding m., hyrde.

hoken (bm.) = kven.

hugleik m., tankespil, fantasi.

hustert, uhyggeligt.

jarast (bm.) = jordast, verta nedsett, begraves.

jase (bm.) = hare m.

kaldleg, kalleg, frygtelig, gyselig; k. stor, overmaade stor.

klauv, klov; »seg klauv kom burt aa vatt sakna«: sæt, at et dyr kom bort og blev savnet.

knjone (bm.) = knei.

ko, kaa, hot (bm.) = kva.

kon, okkon (bm.) = oss; kons, okkons = vaar.

konn, kodn, kødn (bm.) = korn.

kravslaus, fordringsløs.

kremande (av krema), knugende, krystende.

krinta(ar), flakke, løbe om.
 kulast, veksle kugler, stride.
 kuraak f., optraadt ko-sti.
 kvaar, kvaare, hver af to, hvilken af to.
 kveming f., vimsing.
 kvemmennadn (bm.) = kvinnemønnen, kvindfolkene.
 kverv, rask, kortvarig.
 kvita(er), lyse hvidt.
 kvorjom (bm.) dat. eint. av hvor, kvar.
 kvæv (bm.) = kvelv m. sænkning, hulning i jordsmonnet.
 kur m. slappelse, bedrøvelse; »der kjem kur etter kipna og stur etter 227
 skripna«: der kommer slappelse efter overdreven munterhed.
 kynning (bm.), slegtning; kjending.
 la = lad n., stabel; hovedsmykke.
 ledalaus, smidig.
 le'i (bm.) av le, følge, ledsagere.
 leikvodd (bm.) = leikvoll, sted hvor man samler sig til leg.
 litlo (bm.), i ringe grad.
 ljot, hæslig.
 lu (bm.), = lur.
 luktæ (bm.) = lufti, luften.
 lurve f., vadskefille.
 i løyndo, i hemmelighed, i løn.
 m'a (bm.) = maa vita.
 maler, fl. spænder.
 mangbøndt, m., gard, gaard med mange opsiddere.
 mannadrag n., træk af noget menneskeligt.
 mannahatar m., menneskefiende.
 maakaa (bm.) = make m.
 med; her med, her ogsaa.
 medvit n. bevidsthed.
 meinkjette f. skadekatte.
 midjom (bm.) = millom.
 mjell, let, tør sne.
 mytemaal, hemmeligt sprog.

- mætare, bedre, anseligere.
 mønstermann, idealmenneske, en mand som i sit slags er et mønster.
 naudarmaun m., stympet.
 naudvingel n., et rent tilfælde.
 nita (nit, neit, nitet), stikke, skyde frem.
 neburin (bm.) = nedburden, nedbør.
 næpen, nøiagtig, følsom.
 obboen (bm.), fremfusende.
 oll f. av all; »det veit ingen si æva, fyrr ho er oll«: ingen kjender sin
 levetid, før den er til ende.
 olst impf. av alast (el, ol, alet), frembringes, vokse.
 ont'om (bm.) = unte honom av unna(er), ynde, holde av.
 o. s. b. = og so burtetter; o. s. f. = og so frametter; o. s. v. = og so
 vidare.
 ossta (bm.) = avstad.
 ote f. strid, kappestrid, rjuka i ote med, komme i klammeri med.
 otta f., stund.
 ovboded, »det kann inkje ovboded standast« ☉: ingen overdrivelse kan
 holde sig i længden.
 ovra seg(ar), vise sig, komme til syne
 ovfoldom (bm.), overflødigen.
 peisla (bm.) = peislad n., muren omkring ildstedet.
 pløgg (bm.), fleirt. av plagg.
 rada(er), sætte i rad; »han radde raata med tri piler«: han traf stangen
 med tre piler i rad.
 ramskat n., tør fedved, »tyri«.
 rante m., bjergryg.
 ratla(ar), vandre, slendre.
 reka (rek, rak, reket), drive.
 repp m., samling av garde.
 rispe f., smal stribe.
 rjota (ryt, raut, rotet), falde, styrte.
 rome, rume (bm.) = rjome, fløde.
 rona(ar) (bm.), skinne rødt.
 romfræg = romfrek, stor i rumfang, stor og bred.

rost, hvile.
 rugsamt, uhyggeligt.
 i rækk o ra (bm.), i rad og række.
 røynsle f., erfaring.
 samde, impf. av semja, (sem, samde, samt), forene, forlige.
 samlending m., landsmand.
 sannkjent, kjendt for sandhed.
 samteigt, i større sammenhengende stykker mark. 228
 saal f. = sjæl.
 saale (bm.) = sæl, velsignet, salig.
 sedskap m., dannelse, kultur.
 setustoge (bm.), beboelseshus.
 stille, skje (bm.) = skulde.
 sinimyllom (bm.) = segimillom.
 sjav (bm.) = sjølv.
 skarra(ar.), kjøre noget fod for fod.
 skarv n., goldt, ubevokset fjeld.
 skilgrein f., besked, forklaring, rede.
 skolm f., gab, kjæft.
 skrikljod n., disharmoni.
 slatberg n., svag bergskraaning.
 paa sleipom av sleip m., paa underlag af glatte stokker.
 slokna(ar), hensove, dø.
 sløg, slu.
 smetlahodn n. (bm.), horn med smørelse.
 smaakjelle, liden pige.
 snjaap, snaap = snjall (snjadd) = snjell, rask.
 snjor, snjø (bm.) = snjø, snø.
 av sonno (bm.), dat. fl., av sann; »spyrje av sonno«: spørge om sandheden.
 soso = soleis.
 spraut, spenstig.
 sprotakar m., spræt, sprade.
 stikta(ar), halte; »stikta paa eit ord«: stamme paa.
 stim n., danselag, lystighed.

stogga(ar), faa til at stanse eller tie, »stagge«.
 stokk, impf. av støkka, (støkk, stokk, stokket), fare op af skræk, ræddes, flygte.
 storheimen, verden.
 storviljug, høisindet, offervillig.
 strod f., lang rad.
 stuk m., larm, støi.
 støyl = støl m.
 støyra(er), nedramme, sætte ned i.
 svav n., snak, vrøvl.
 svav impf. av sova (søv, sov elder svav, sovet).
 sunda(ar) yver, sætte over et færgested.
 svel n., tummel, rend.
 sverra(ar) dreie sig, svinge sig, sverre f., slyngning, ring.
 svirra(ar), hvirvle, surre.
 sæta(er), »han er gløgg, som gjæter, han er gløggare, som sæter«: den, som lurer efter noget, er skarpere end den, som skal vogte det.
 i syndo, aabenlyst.
 syndleg og duneleg, sterkt og drønnende; med kraft og vælde.
 tar (bm.) = tarv av turva, behøve, trænge.
 tarvlaust, unødigt, unødvendigt.
 taana(ar), blottes for sne, blive bar.
 taarett = taarutt.
 t. d. = til dømes, for eksempel.
 telfjell n., ubevokset fjeldstrækning.
 telja fyre, lægge ud for, fremstille noget i en viss hensigt.
 tilføre n., anledning.
 tilgaaning f., opmærksomhed, iagttagelse.
 tilhold n, tilholdelse.
 tilsett, sat til, paalagt at gjøre noget.
 tist (bm.) = tykkjest.
 tjota (tyt, taut, totet), larme, tude, suse, bruse.
 todna(ar) (bm.) = torna, tørres.
 toneferd f. = tonestraum, tonefølge.
 traadom m., udholdenhed, interesse.

trege f., anger, fortrydelse, sorg; »faa dei tregunne bøtt«: faa den sorg 229
 afhjulpet.
 trivd f., trivsel.
 trod impf. av treda.
 trusk m., skjødesløs person; »slarv«.
 tryaa (bm.) = tri, tre.
 tuftekall = haugebonde, nisse.
 turkesjuke m, langsam hentæring.
 tvo impf., av tvaa, (tvær, tvo, tveget).
 tyda(er), tolke.
 tæ (bm.) = tek.
 umbrot n., forandring, ændring.
 umegd f., børn, barndom, ungdom.
 umgrip m., begreb.
 umstødur, omstændigheder.
 upphavstak n.; »taka upphavstaket« = gribe initiativet, gjøre det første
 skridt til udførelse.
 urde impf. av yrja (yr, urde, urt,) myltre, vimle.
 ussa(ar), forvikle, røre sammen; »han foor og ussad paa tilet«: han gik og
 slæbte sig, tumlede sig paa gulvet.
 uthyrd, udrustet, forsynet.
 utol, n., utaalmødighed.
 uvitingskap, m., taabelighed, daarskab.
 vangjort, »d' er vondt vangjort, d' er verre ovgjort«, o: det er værre at
 gjøre for meget end for lidet af en ting.
 vani (bm.), »han vani gjere de«, han pleier at gjøre det.
 vanheppen, uheldig.
 vaakjen = vaak, daarlig, sygelig.
 vaale'n (bm.) = vaaleg, farlig.
 vaalundt, usikkert, uvist.
 vaarkunna(ar), føle medlidenhed med.
 vedband n., grændse mellem skov og fjeld.
 veida(er), jage.
 veile f., lyde.
 vekjømleegt, vemodigt,

vek n., afdeling i et musikstykke.
verboge m., regnbue.
verdleik m., fortjeneste.
verlaupar m., en som veirer, spor, speider.
vidsynt, med vid udsigt; »lys upp min gang som vidsynt vang», ɔ: lad det
lysne for mig, som naar jeg kommer ud paa den aabne vang.
vinneskap m., stort arbeide, gjøremaal.
vismun m., bestemmelse, afgjørelse.
vitja(ar), besøge, gjæste.
vitring f., vink, meddelelse, kundskab.
vitsemd, f., dannelse, intelligens.
vo (bm.) = voret.
væda(er), klæde.
vægjesam, eftergivende.
yre n., stenet banke; »aur og yre«, ɔ: grusdynger og banker.
øldrug (bm.) = aldrug, gammel.
ørkne (bm.), aarhøne, urhøne.